

Porr, horor och feminister

Till

Astrid, Alexandra och Katja

Petra Östergren

Porr, horor och feminister

Natur och Kultur

Kopieringsförbud

Detta verk är skyddat av upphovsrättslagen! Kopiering är förbjuden, utöver lärares begränsade rätt att kopiera för undervisningsbruk enligt avtal med Bonus Presskopia och den *mycket* begränsade rätten till kopiering för privat bruk.

Den som bryter mot lagen om upphovsrätt kan åtalas av allmän åklagare och dömas till böter eller fängelse i upp till två år samt bli skyldig att erlägga ersättning till upphovsman/rättsinnehavare.

info@nok.se
www.nok.e

© Petra Östergren och Bokförlaget Natur och Kultur, Stockholm 2006

Figurer s. 88 och 94 Olle Frankzén
Omslag Johannes Molin
Omslagsbild framsida IBL Bildbyrå
Omslagsbild baksida N. Boström
Satt med Minion Ljungbergs sätter, Köping
Tryckt och inbunden ScandBook, Falun 2006

ISBN 10: 91-27-11394-9
ISBN 13: 978-91-27-11394-7

Innehåll

Förord 9

Min bakgrund 10 Ett himla liv! 11 Boken 14

Pornografi 17

Introduktion 18

Det gyllene ostronet 20 En enorm variation 21

KAPITEL 1

Det är svårt att analysera sex 25

Feministiska sexkrig 26 Paralleller till Sverige 26 En påhittad polarisering 29 Kulturella tankemönster om sex 30 På ett personligt plan 34 Visst handlar det om sex 37 Rörelserna och argumenten 39 Negativt laddade definitioner 43 Neutrala definitioner 45 Kommersiell sex 46 Sexarbete och sex-säljare 48

KAPITEL 2

Hemska bilder och annorlunda sex 51

Våld eller variation? 53 Sadomasochism 54 Sexologer om s/m 55 Sammanblandning 57 Exhibitionism och voyeurism 60 Äckel 61 Censur 63 En komplex uppgift 65 Tveksamma fall 68 En sexnegativ kultur 72 Erotik 75 »Leve den erotiska bilden!» 76 Ett dominansinstrument 78

KAPITEL 3

Jämställdhetens sexualmoral 81

»Det handlar inte om sexualmoral» – en paradox 82
Honnörsord 84 Makt och sexuella värderingssystem 85 Sex-
hierarki 87 Ett litet folk 89 Porr- och prostitutionsmotstån-
dets sexualmoral 91 En traditionell sexualmoral 95 Sex i
fasta relationer 95 Kärlekskrav och reformism 96 En proble-
matisk sexualmoral 99 Synden ideologiserad 101

KAPITEL 4

Leder porr till våld? 103

Bevisföring 105 Anekdoter 105 Sunt förnuft och hegemo-
ni 106 Forskning 109 Studier av pornografins effekt 110
Andra metoder 113 I andra länder och i andra tider 115 Un-
derliggande tankemönster 117 Det är andra som påverkas 119
Föreställningar om den manliga sexualiteten 120 Det blir vär-
re och värre 122

KAPITEL 5

Pornografins kvinnobilder 127

Den kvinnoförnedrande pornografen 128 Andra som domi-
nerar och blir »förnedrade» 129 Behändiga tolkningar 130
Kränkningar av kvinnobilden 133 Aktiva subjekt 134 Essen-
tialism igen 136 Objektivisering 139 Feminism, olikhet och
makt 143 En ny feministisk medianalys 144 En kamp-
arena 147 Feministiska lärdomar av porren 150

Prostitution 157

Introduktion 158

Lilian Andersson 159 Mitt engagemang 163

KAPITEL 6

Lyckliga horor eller offer? Sexsäljare berättar 167

Svåra erfarenheter 168 Den lyckliga horan 170 Fokuserade ögonblick *Pernilla* 170 Att kombinera nytta med nöje *Susanne* 174 Då är karlarna till sin fördel *Ingegärd Granath* 175 Myten om myten om den lyckliga horan 180 Ett vanligt jobb 181 Här är ju livet *Karin* 181 Att tycka om horan inom sig *Johanna* 186 Ett serviceyrke utan skydds nät *Cilla* 191 Ett extraknäck *Maud* 194 En graderad skala 197

KAPITEL 7

Under prostitutionsmotståndet – kön, makt och svenskhet 199 Straffad av samhället *Anna* 200 Horstigma 203 Görs till offer för att passa ideologin 204 En nationell agenda 206 Makt 209 Som att jämställa kvinnor med små, små barn *Christina Persson* 211 Må bra av att hjälpa andra 213 Sex, pengar och makt 215 Klass 218 Skulle du vilja att din dotter sålde sex? 220 Vi är offer för staten *Rosinha Sambo* 222 Sexsäljare som vågar vara öppna 224 Dags att tala horans språk 225 Det som gör en olycklig 226 Sexarbetare och feminister 229

KAPITEL 8

Vem ska man tro på? 233

Sexbranschen 234 Organisation och omsättning 236 »Sexindustrirapporten» 237 Stor och skrämmande 240 Det förvrängda medvetandet 242 En godtycklig uppdelning 243 Ånger och bekännelser 245 Experter och tolkningar 247 Misshandelsanalogin 250 Den trassliga barndomen 253 Att tro på dem 259 Fördomar 264

KAPITEL 9

Makten i prostitutionen 269

Malmöprojektet 269 Skapa förtroende 271 Konfrontation och överrumpling 273 Påverka värderingar 275 Prostitutio-

nens sanna innebörd 276 Avhopparnas bok 277 Hanna Olssons analyser 278 Underlag 279 Analysmetod 281 Helt olika slutsatser 282 Rapporter och böcker 284 Underlaget 284 Avsaknad av sexsäljares röster 285 Exempel och dramaturgi 287 Hantering av besvärlig empiri 289 Att göra kvinnan till hennes kön 293

KAPITEL 10

Trygghet, horor och feminism 295

Att skapa trygghet 298 Trygghet för kvinnokollektivet... 300 ...blir till otrygghet för de »dåliga» kvinnorna 303 Feministiska alternativ 306

Noter 309

Litteratur 324

Författarens tack 344

Register 346

Förord

»Usch, vad besvärlig du är» sade Jeanette, småskrattade och lade armen runt mina axlar. »Måste du hålla på och krångla till allt sådär?»

Jag hade just träffat redaktionen på förlaget och talat snabbt, nästan forcerat om boken jag ville skriva. Det här var viktigt för mig. Jag vill säga något annat än vad feminister sagt gång efter annan om sex, makt och våld. En bok skulle kunna ge mig möjligheten att nå ut, utan att jag tvingades förenkla mitt resonemang i tv- och tidningsdebatter.

Engagerat talade jag om porr, prostitution, sexarbetares rättighetsrörelser och homosexuell partnermisshandel. Nästan lite andfått avslutade jag mitt anförande. Efter en stunds tystnad fick jag en förundrad fråga av en av cheferna: »Men Petra, vad är en sexarbetare egentligen?» Jag insåg att de inte hängt med i vad jag sagt, så jag satte mig ned och samtalade i stället med dem, nu med bättre resultat. De förstod vad jag ville förmedla och det var när vi gick ut från mötet som Jeanette lade armen om mig och tyckte att jag var besvärlig.

Men om förlaget och den kraftfulla Jenette tyckte jag var lite krånglig, hade jag blivit riktigt obekvämt för stora delar av kvinnorörelsen.

Min bakgrund

Tack vare mitt arbete som självförsvarsinstruktör var jag under många år en uppskattad feminist, åtminstone bland dem som arbetade mot mäns våld eller själva ville lära sig självförvar. Kanske fick jag också mångas sympati eftersom min mamma hade blivit mördad, ihjälslagen av en man som hon lämnat efter en kort tids förhållande.

Det var också efter mammas död som jag på heltid börjat undervisa i självförvar. Tidigare hade jag studerat socialantropologi. Målet var att bli forskare, men chocken och sorgen efter mammas död gjorde att jag inte förmådde fortsätta läsa. I stället startade jag eget och höll kurser i självförvar över hela landet. Jag skrev också en bok om självförvar och senare en om mamma och mig. Frågor om feminism som jag varit engagerad i orkade jag inte heller med. Jag följde den allmänna debatten men önskade ibland att jag hade mer energi och tid att tänka och skriva. Det var intressanta saker som hände när feminismen växte sig starkare.

De feminister jag hade kontakt med under den här tiden – i slutet av 1980-talet och början av 90-talet – var engagerade i kvinnojourerna i Roks och några föreningar som stod dem nära. Det var dem jag samarbetade med och det var genom dem jag fick självförvarsuppdrag, vilket i sin tur genererade mer och mer arbete. Det var också till dem jag vände mig för att förstå mäns våld mot kvinnor. På den tiden diskuterades mest psykologiska, sociala och kulturella förklaringsmodeller. Män misshandlade för att de blivit slagna som barn, var alkoholister, kom från en viss social bakgrund eller kultur. Men det förklarade ju inte varför det var just män, och inte kvinnor, som misshandlade och våldtog.

Feministerna jag hade kontakt med gav mig en förklaringsmodell som jag gillade bättre. Den var enkel, lättförståelig och

tog upp könsaspekter. I samhället finns en könshierarki och våldet beror på mäns makt över kvinnor. Våldet fungerar som en komponent i en ond cirkel – orsaken till våldet är att män har strukturell makt över kvinnor och genom våldet behålls denna struktur. Men mäns våld är inte av naturen given. Det är något män lär sig i patriarkatet vi alla lever i. Senare förstod jag att denna förklaringsmodell inte delades av alla feminister, den var »radikalfeministisk», men då tyckte jag mycket om den här förklaringen. Den ingav hopp. Om män lärde sig slå och våldta eftersom de hade makt över kvinnor, ja, då kunde man ju ändra på det! Genom att skapa ett jämställt samhälle skulle våldet automatiskt försvinna.

Nu i efterhand tror jag att jag gillade teorin eftersom den var enkel och det kan vara frestande med enkla lösningar på komplexa problem. För jag hade mina tvivel. Genom självförsvaret kom jag i kontakt med kvinnor som blev misshandlade av sina kvinnliga partners och kvinnor som utsatts för sexuella övergrepp i barndomen av kvinnliga släktingar. Men det blev för komplicerat att fundera på. I stället anammade och förmedlade jag den radikalfeministiska teorin. Män slog och våldtog för att de var män, så var det med det.

Så höll jag på några år – ibland med dåligt samvete. Jag tänker ofta på en man som berättade om misshandeln som hans kvinnliga partner utsatte honom för. Svaret han fick var nonchalant. Kanske var det han berättade sant, men han fick vända sig till någon annan, jag hjälpte bara kvinnor.

Ett himla liv!

När jag inte längre kunde blunda för den stora skillnaden mellan vad jag lärde ut om våld och hur jag visste att våld mellan människor såg ut sammanföll det med slutfasen av sorgearbe-

tet efter mamma. Jag tror att många som upplevt ett trauma kan känna igen sig i upplevelsen av att gå omkring i en bubbla, att inte vara riktigt närvarande i livet runt omkring en och en dag märka hur något förändrats. Att man plötsligt kan vara med igen, kunna se omgivningen lite klarare utan den där himnan som kapslat in och skyddat. Så var det i alla fall för mig. Ungefär sex år efter att mamma blivit mördad kunde jag skriva klart en bok om henne och mig. Samtidigt fick jag tillbaka min lust och förmåga att tänka på de saker jag inte tyckte stämde i det radikalfeministerna sade.

Jag försökte ta upp problemet med kvinnors våld och samkönad partnermisshandel på olika seminarier och med ledarna i kvinnojourströrelsen – men utan gehör. Jag började också ifrågasätta annat radikalfeministerna påstod, som att porr är kvinnoförnedrande och mäns våld mot kvinnor. Återigen jämförde jag med den homosexuella världen där det fanns gott om porr för och av bögar. Hur kunde bögporr vara kvinnoförnedrande och våld mot kvinnor? När jag läste radikalfeministernas anti-porrpamfletter för att lära mig mer fick jag inte mycket hjälp, i stället för logiska resonemang fann jag känslomässiga argument och slagordsliknande retorik. Debatterna jag tog del av tyckte jag genomsyrades av en aggressivitet som inte lämnade utrymme för mer förbehållslösa och djuplodande samtal. Normer kring utseende och sex bland feministerna jag umgicks med var också så strikta – man skulle se ut och vara på ett visst sätt. De var inte alltid uttalade men genomsyrade texter, samtal och atmosfär på ett sätt som varken gick att undkomma eller ignorera. Överhuvudtaget verkade världsuppfattningen vara svart-vit, det fanns bara ett rätt sätt att förstå saker på.

Det var också en annan sak jag började fundera på. Feminister ansåg att prostitution var bland det värsta och mest våldsamma som förekom i ett patriarkat, men hur kom det sig att man aldrig hörde vad kvinnorna i prostitutionen tyckte och

tänkte? Alla andra verkade tycka en massa saker om prostitution. Det var konstigt. För de med egen erfarenhet av prostitution borde väl ha bäst kunskap och veta vad som skulle göras åt den?

Mitt i mina funderingar blev jag ombedd att recensera en nyutkommen bok om våld mot kvinnor. Jag läste den och blev besviken – ännu en bok där kvinnors egna våldsamheter exkluderades. Jag undrade hur vi någonsin skulle kunna komma fram till fungerande lösningar på det här komplexa problemet om vi fortsatte att inte ta upp besvärliga fakta.

Jag skrev en artikel som fick större konsekvenser än jag kunnat ana.¹ Att den skulle skapa kontroverser misstänkte jag, men jag hoppades verkligen få till stånd en dialog med de mer teoretiskt bevandrade radikalfeministerna.

Förutom att uttrycka mitt missnöje med ännu en bok om våld som ignorerade kvinnors våldsamheter ställde jag tre frågor. Jag ville veta varför det aldrig talades om samkönad partnermisshandel. Jag undrade varför kvinnor som sålde sex inte själva fick uttala sig. Och så undrade jag varför det blev ett sånt himla liv när kvinnor ville utforska delar av sin sexualitet som inte ansågs vara »politiskt korrekt». Förutom porr hade jag förstått att företeelser som »sexiga» underkläder, sexleksaker och sadomasochism var dåligt och sågs som uttryck för patriarkal dominans.

Och det blev ett himla liv! På bara några veckor och månader förändrades mitt rykte och min position i kvinnorörelsen. Radikalfeministernas och mina vägar hade redan börjat gå åt olika håll, men nu blev det en definitiv brytning. Jag var inte längre en »god» feminist andra skulle ha kontakt med. Kollegor, bekanta och uppdragsgivare kontaktades av den inre kretsen radikalfeminister och uppmanades bryta kontakten med mig. Jag blev inte längre inbjuden till konferenser om våld och om jag kom dit som åhörare ifrågasattes min närvaro. Kvinnor som

jag känt och arbetat med under många års tid upphörde att hälsa på mig. Andra skrev ilskna brev.

Jag förstod att mina frågor hade berört något känsligt och viktigt, så förutom att jag blev ledsen och arg, blev jag också nyfiken. Vad var det som fick kvinnor och feminister att reagera så här? Några anförtrorde mig i enrum att vad jag utsattes för var orättvist, eller till och med mobbning, men de vågade inte protestera av rädsla för att själva utsättas och förlora positioner och uppdrag. Vad hade hänt med systerskapet det så ofta talades om? Jag bestämde mig för att ta reda på vad det var som var så hotande i mina frågor.

Boken

Det var ett stort ämne jag gett mig i kast med och jag blev tvungen att fokusera på några av frågorna. I början engagerade jag mig också i transfrågor vilket är intressant ur feministiskt perspektiv eftersom det ruckar på själva idén att det bara finns två kön och visar att andra än kvinnor blir diskriminerade utifrån sin könstillhörighet. Men eftersom det var porr och prostitution som väckte mest känslor riktade jag in mig på det. För att få mer kunskap sökte jag mig tillbaka till universitetet där jag förutom socialantropologi läste sexologi. Jag spårade de olika rörelserna mot porr- och prostitution som funnits sedan mitten av 1970-talet och läste noggrant deras argument. Jag läste också feministiska och sexualpolitiska texter från andra länder, träffade en del av författarna och skapade ett kontaktnät med människor i Sverige med kunskap i frågorna. Och så tittade jag på pornografi och intervjuade kvinnor med erfarenhet av prostitution – jag ville ju veta om argumenten mot porr och prostitution stämde.

Jag fann alla sidor av mina studier fascinerande. Akademiker

som Michel Foucault, Gayle Rubin och Carol Vance hjälpte mig att förstå varför debatterna var så känsloladdade och motsägelsefulla. Genom porren, som inte riktigt var som jag trodde, och kvinnorna i sexbranschen, som hade helt andra berättelser än jag förväntat mig, förstod jag att porr- och prostitutionsmotståndet har andra budskap och funktioner än vad som först låg för handen.

I slutändan kom jag att lära mig något om de effekter gamla föreställningar om sex, manligt och kvinnligt kan ha på feminism och jämställdhetspolitik, men också något mer allmängiltigt om Sverige. För frågan är inte bara varför mina frågor var och är så känsliga för kvinnorörelsen. Frågan är också varför porr- och prostitution är så enhetligt och kompakt just i Sverige, varför andra länders politik väcker sådant fördömande och varför svenska avvikelser i tanke och handling får sådana starka reaktioner. Genom att spåra de sätt som uppfattningen om porr och prostitution blivit allena rådande i Sverige kunde jag också avtäcka flera av de indirekta sätt som makt opererar.

Denna bok är ett resultat av vad jag kommit fram till och består av två delar. I den första delen diskuterar jag med hjälp av de egna fältstudierna och teorierna framför allt pornografi och argumenten mot dem. I den andra delen fokuserar jag på prostitutionen.

Mitt syfte är inte att försvara fenomenen porr och prostitution som sådana. I stället vill jag skapa förutsättningar för en mer öppen, nyanserad och djuplodande diskussion där det går att förstå dessa fenomen och debatten om dem bättre. Förhoppningsvis kan det leda till en feministisk sexualpolitik där inte yttrandefriheten beskärs och människor far illa – vilket är vad som sker nu.

Pornografi

Introduktion

Frågan om porr verkade vara mindre laddad och komplicerad än den om prostitution, så jag bestämde mig för att ta itu med den först.

Själv hade jag inte mycket erfarenhet av porr. När jag var 13–14 år lyckades jag och några kamrater slinka in på biograf Röda Kvarn i Övertorneå för att se »Utan trosor i Tyrolen». Upplevelsen var inte särskilt stark. Jag tyckte mest att det var genant att befinna mig i en biolokal och titta på vuxna människor som hade sex med varandra i höstackar. Men trots att detta var min enda erfarenhet av porrfilm hade jag varit porrmotståndare ända sedan jag flyttade till Stockholm som tonåring. Där jag bodde fanns många porrbutiker och jag tyckte att de borde stängas allihop. Eller varför inte slänga in surströmmingsburkar i dem?

Men när 1980-talets anti-porrörelse verkligen gjorde det och betydligt mer våldsamma saker som att krossa fönsterrutor och förstöra inredning och filmer, ville jag inte hänga på, så i stället nöjde jag mig med att upprepa de slagord mot porr jag lärt mig. Porr var kvinnoförnedrande och ledde till övergrepp. Och om någon man försökte försvara porr frågade jag honom om han själv såg på porr. Det vågade ingen erkänna, så det var ett enkelt (och ganska fult) sätt att vinna diskussionen på, för ingen kom på tanken att fråga om jag själv sett porr och visste vad jag talade om! Eller så vågade de kanske inte. Jag som kvinna och feminist hade den moraliska rätten på min sida, det visste jag – även

om den inte var uttalad. Men när jag bestämt mig för att forska i frågan var jag tvungen att själv ta reda på hur det förhöll sig. Vad innehöll porren?

Jag var faktiskt ganska rädd första gången jag skulle se en hel porrfilm. Inte så underligt kanske, jag hade precis börjat läsa radikalfeministernas böcker och pamfletter mer noggrant och kommit över en översatt text av en av deras främsta förebilder, den amerikanska författaren Andrea Dworkin. Hon påstod att pornografi var!:

- kvinnor som förvandlats till icke-mänskliga varelser, fitta, mus, kroppsdelar, exponerade könsdelar, skinkor, bröst, öppna munnar, penetrerade, neckletade med sperma, urinerade på, täckta av avföring, hängda från taklampan, torterade, stympade, blödande, med uppskurna magar dödade.
- en använd varelse, en som kallas kvinna.
- saxar som riktas mot vagina eller saker som stuckits in i vagina, ett leende på kvinnans läppar, hennes tunga som hänger ut.

Porrr måste alltså vara bland det mest våldsamma och fruktansvärda som förekom på film och bild! Men nu gällde det att själv undersöka pornografin, att granska den med kritisk blick för att se om påståendena stämde. Eftersom jag inte ville medverka till att kvinnor blev exploaterade så tyckte jag att det var bäst att se en film av högre kvalitet. Då hade jag åtminstone något slags garanti för att kvinnorna blev bra behandlade under själva inspelningen. Jag ville inte heller hyra film själv, det var för pinsamt. Men jag visste att det fanns tjugigare porr på hotell, så när jag tog in på ett passade jag på.

Jag var väldigt seriös. Jag hade papper och penna i hand, redo att anteckna alla stereotyper, vidrigheter och övergrepp jag nu skulle få se. Filmen jag såg gjorde mig först mycket förvånad – och sedan upprörd. Jag kände mig lurad! Men inte av porrbranschen, utan av de radikalfeministiska porrmotståndarna.

Det gyllene ostronet

Filmen jag såg hette »The Blue Movie» och handlade om en porrproducent, »mr Bent», som var transvestit. »Bent» är ett engelskt ord för personer som är sexuellt annorlunda och brukar ofta användas om homosexuella. Mr Bent var maskulin, mörkhårig och muskulös och samtidigt klädd i glamorösa och färggranna kvinnokläder. Han var i färd med att spela in en porrfilm som handlade om ett gyllene och magiskt ostron som tillhörde en kvinnlig amasonstam men som just rövats bort av diverse osympatiska män.

Ostronet var gigantiskt och påverkade män och kvinnor olika. Om en man ägde det besatt han ändlös potens. Men han fick inte titta rakt in i det för då skulle han dö! Kvinnor som ägde ostronet blev däremot starka och osårbara och kunde lugnt titta rakt in i det.

Amasonerna spelades av vältränade, vackra kvinnor. De var krigiska och drog sig inte för att döda i kampen för att få tillbaka ostronet, till exempel genom att skjuta förgiftade pilar i skurkarnas skrev.

Det fanns också en kärlekshistoria med i filmen. En av mr Bents assistenter är en manligt klädd homosexuell kvinna och de två har en hemlig romans. Romansen upptäcks efter ett tag av en tindrande reporter från en skvallertidning. Slutscenens dialog går ungefär så här. Mr Bent och assistenten ligger i sängen och har just gjort slutscenen till porrfilmen om det gyllene ostronet, ett samlag. Reportern säger att de verkar vara så perfekta för varandra, att de passar så bra ihop. »Ja», svarar den kvinnliga assistenten, »jag är man nog åt honom.» »Och jag är kvinna nog åt henne», replikerar mr Bent.

Det som förvånade mig allra mest med filmen var all humor och underfundighet, och att könsrollerna inte var ett dugg stereotypa. Till och med den sista scenen som kunnat bli traditio-

nellt heterosexuell bibehöll den queera eggen. Mina föreställningar om porr kom på skam. Och allt våld och alla övergrepp som skulle finnas i porren, var fanns det?

Den enda fysiskt »våldsamma» handlingen i samband med sex var när en man som lyckats stjäla ostronet och hade samlag med en kvinna (som i sin tur försökte ta ostronet av honom) tog ett stadigt tag om hennes hår, något hon inte verkade tycka illa vara. Men förutom den scenen var sexet i filmen genomgående väldigt »normalt» och »snällt». Dessutom blev den något hårdhänta mannen ordentligt straffad. Efter samlaget kunde han inte motstå frestelsen att titta rakt in i ostronet. Allt som blev kvar av honom var lite rök som sakta ringlade upp från cowboystövlarna...

En enorm variation

Efter att ha sett denna första porrfilm blev jag ännu mer motiverad att ta reda på vad som egentligen visades i porren och på vilka olika sätt det kunde tolkas. Filmen jag sett var kanske inte den mest representativa av alla, men att den över huvud taget existerade innebar att porr inte kunde vara så ensidigt dålig och kvinnoförnedrande som jag trott.

Under åren som följde såg jag därför, om inte alltid hela så åtminstone delar av, hundratals porrfilmer. Jag undersökte också många hundra tidningar och såg tusentals bilder. Porren hittade jag både i Sverige och i andra länder. Det var porr i så kallade herrtidningar, porr med viss fetischistisk inriktning eller porr gjord av och för särskilda grupper. Framför allt tittade jag på porr producerad i västländer under 1990-talet, men jag tog också del av äldre material och från andra delar av världen. Och jag fortsatte att förvånas över den fantastiska variation som förekom, både till hantverk och till innehåll.

Porr kan vara allt från taffliga amatörprodukter med dålig ljussättning och billig rekvisita (om någon alls), till påkostade filmer inspelade i slott där tjugiga människor har sex till toner av klassisk musik. Det finns mer avantgardistiska alster gjorda av eldsjälar och konstnärligt drivna producenter med häftig musik i bakgrunden. En del porr är uppenbart finansierad av kommersiella bolag med syfte att tjäna en hacka, medan andra har personliga eller politiska motiv – som den genre upprorisk porr skapad av och för unga feminister eller porr skapad av helt »vanliga» heterosexuella par som byter filmer och bilder gratis med varandra.

Det var framför allt variationen i den vanliga heterosexuella porren som förvånade mig. För även om porrens huvudsakliga och gemensamma tema är sex finns det en fantastisk variation på vad som sker och i vilka sammanhang. Porr kan handla om kvinnliga karatelärare som domderar sina manliga elever. Det kan handla om tjejer på ett gym som bland träningsmaskiner har imponerande atletiskt sex med män. Det kan handla om rymdfarkoster som landar på jorden och rymdvarelser som tillfångatar människor för att sedan ägna sig åt sitt högsta nöje, att kittla dem, inget annat. Den här »kittelporren» finns till och med särskilda tidningar för. Där sker inte många samlag, i stället ägnar sig aktörerna åt att kittla varandra till vansinne. Porr kan också vara så kallad dansk gladporr med mer eller mindre invecklade historier på ett kloster eller runt ett matbord. Diverse komplikationer, relationer eller vilda matslagsmål mellan samlagen är inte ovanliga.

En film jag såg inleddes med närbilder på vackra och konstfullt målade blommor och fjärilar. Det var inte förrän efter någon minut som jag insåg att det här var närbilder på rakade målade kön och kroppar som gradvis smetades ut när »tavlorna» började ha sex med varandra. En annan film kretsade kring en kärleksrelation mellan en man och en kvinna och den svartsju-

ka som uppstod när en yngre kvinnlig släkting hälsade på. Det slutade med att kvinnorna hade sex med varandra. Jag såg också filmer gjorda för och av kvinnor med suggestiva scener; hästar som galopperade vid strandkanten i solnedgång, närbilder på händer som knådade lera, kostymklädda kvinnor som kysste varandra lutande mot träd – då och då avbröts dessa suggestiva scener av antydningar av kvinnor som låg med varandra.

Handlingen kan såklart också vara mycket enkel. En eller två scener visas där en hantverkare ringer på dörren, en kvinna öppnar, de säger några ord till varandra och så börjar de ha sex. Samma sak kan hända på ett kontor. Chefen (man eller kvinna) beordrar in sekreteraren (också man eller kvinna) och så har de sex, gärna på skrivbordet.

Jag förvånades också över den oändliga mängd variation av aktörer och kroppar som fanns i porren. Visst finns mängder av porr bestående av vita, blonda, slanka storbystade kvinnor som har sex med män vars utseende sammanfaller med västerländska skönhetsideal. Men denna typ av aktörer och konstellation av aktörer är långt ifrån de enda som finns. Det finns massor av porr där parterna är av samma kön eller där det finns fler än två personer involverade. Aktörerna behöver inte heller vara »män» och »kvinnor», det kan även vara transsexuella och transvestiter.

Aktörerna kan vara unga eller gamla, tjocka eller smala, stora eller små, traditionellt snygga och vad som skulle anses mindre attraktiva. De kan ha olika hudfärg, vara gravida eller ha något funktionshinder. De kan vara extra ludna eller alldeles slätrakade. Kvinnor kan ha liten eller stor byst och människors könsorgan kan se ut precis hur som helst. Och allt detta finns i alla möjliga tänkbara konstellationer. Men alla dessa olika aktörer existerar inte bara inom pornografin, ibland är det just anorlundaskapet som är det tongivande och eftertraktade. Det finns särskilda genrer av porr där aktörerna just är tjocka eller

äldre, är transpersoner, har funktionshinder, stor byst eller liten, är håriga eller alldeles släta. I den typen av porr inte bara tolereras olikheten, den lyfts fram och åtrås. Jämfört med andra bildmedier uppfattade jag porren ovanligt variationsrik och normöverskridande när det kom till saker som könsroller, kroppsideal och sexualitet. I vanliga tv-program och tidningsreportage är det knappast personer med »annorlunda» drag som är de upphöjda och eftertraktade aktörerna. De »annorlunda» har i bästa fall biroller eller finns i särskilda reportage.

Jag kom att dra helt andra slutsatser om porr än vad jag tidigare gjort – och än vad porrmotståndarna gjorde. Filmen om mr Bent och det gyllene ostronet var speciell, men inte unik. Jag tyckte också att det fanns mycket att lära av porren, både politiskt och om den mänskliga sexualiteten. Men varför var det så stor skillnad på vad jag kom fram till och porrmotståndarna?

Jag tror att det bland annat beror på att porr har att göra med sex – och sex kan vara svårt att förhålla sig till.

Det är svårt att analysera sex

Under mina funderingar kring pornografi tog jag fram en bok jag länge haft i bokhyllan men aldrig läst. Den handlade om en av de viktigaste händelserna i den västerländska feministiska debatten om sex och politik, Barnardkonferensen i USA i början av 1980-talet.¹

På den tiden hade kvinnorörelsen synliggjort saker som våldtäkt och incest, något radikalfeministiska porrmodståndare tolkat som tecken på att våldet mot kvinnor hade ökat. Kvinnor var mer sexuellt sårbara än någonsin, menade de, och måste därför vänta med att diskutera och utforska sin sexualitet tills tiderna var »tryggare» för dem. Feministiska författare, aktivister och akademiker som var kritiska till de här slutsatserna och den dominans porrmodståndarna hade i sexdebatterna, ville diskutera andra saker, som till exempel hur feminismen skulle kunna minska den sexuella fara kvinnor utsattes för samtidigt som kvinnors sexuella njutning ökade. För skulle tryggare tider någonsin komma? När skulle kvinnors njutning få existera?

Utmanarna menade också att anti-porraktivismen ledde till att premisserna för den gamla könsordningen återskapades. Fokus var fortfarande på hot och fara, och inte njutning. Dessutom återskapades gamla könsmonster när anti-porrörelsen angav vilken typ av sex som var »bra» och »dålig» för kvinnor. Varför fortsätta att få kvinnor att känna skam över sin sexualitet? De ville också undersöka på vilka andra sätt sex kunde analyseras.²

Feministiska sexkrig

I dag ses Barnardkonferensen och de reaktioner den väckte som slutet på anti-porr-feministernas dominans av den feministiska analysen av sex. Den var också startskottet på det som brukar kallas för de feministiska sexkrigen. För runt konferensen blev det ett himla ståhej.

Veckorna innan konferensen skulle gå av stapeln startade anti-porr-feministerna en massiv motkampanj. De ringde upp inflytelserika feminister, tjänstemän och styrelsemedlemmar på det college där konferensen skulle hållas och påstod att på konferensen skulle »anti-feministiska åsikter» gynnas och att den tagits över av »sexuellt perverterade». Colleget som bara var till för kvinnor var konservativt så anklagelserna tog skruv. Panik utbröt och ledningen konfiskerade all konferensdokumentation.

När konferensen inleddes möttes deltagarna av aktivister från Women Against Pornography som Andrea Dworkin var ledande inom. De delade ut pamfletter och anklagade konferensen för att företräda en »anti-feministisk sexualitet» och pekade ut flera föreläsare för att ägna sig åt »perverterad» sex. Anklagelserna fick långtgående konsekvenser. Bekanta och kollegor till kvinnor som blivit utpekade tog avstånd från dem, deras arbetsgivare fick ta emot anonyma telefonsamtal, de blev avbokade som föreläsare och konferenser och deras projekt blev svartlistade.³

Paralleller till Sverige

Att läsa om vad som hänt i USA och att komma i kontakt med feminister från andra delar av världen under mina resor var bra. Jag förstod att även andra feminister utsatts för interna

sanktioner när de uttryckt kontroversiella åsikter eller ställt »fel» frågor. Det stärkte min tro att vad jag råkat ut för inte handlade om personliga vendettor utan en kamp på andra nivåer.

Jag var ju inte heller den enda feministen i Sverige som hamnat i blåsväder. Att jag började med pornografifrågan och lät den om prostitution bero ett tag var inte bara för att det verkade vara lättare. Det fanns andra feminister i Sverige som inte var helt övertygade om att porr var helt och hållet förkastlig. En av dem var journalisten och författaren Nina Lekander.

Jag hade förstätt att Nina Lekander inte var omtyckt av radikalfeministerna. Det sades att hon var »sexualliberal», ett ord jag inte riktigt förstod innebörden av annat än att det var något dåligt. Men just för att radikalfeministerna talat illa om henne misstänkte jag att hon kunde vara en intressant person att ta kontakt med. Jag ringde upp henne och vi träffades över en lunch. Hon berättade att hon och konstnären Channa Bankier hade planerat att skriva en serie artiklar om pornografi för *Expressen*. De bjöd in mig att vara med, vilket glädde mig. Nina Lekander var redan då en känd feminist som jag hade stor respekt för och Channa Bankiers konst hade jag länge tyckt om.

Under en intensiv skrivhelg i Channa Bankiers hus på Gotland berättade de vad de hade varit med om. Nina Lekander och en grupp andra feminister som arrangerat feministfestivaler i Stockholm hade blivit chockade över de häftiga känsloutbrott som uppstod när de hade porr som tema. De ville tydliggöra och nyansera porrdebatten, men det gick bara inte. Föreläsarna häcklades av anti-porrfeminister i publiken samtidigt som debatten som visades på tv-monitorn i ett rum intill täcktes över av en av de radikalfeministiska ledarna. Nina Lekander sade att många av mötesdeltagarna som var där blivit riktigt rädda.

Channa Bankier berättade om en föreläsning på en feminist-

tribunal i Umeå som hon hållit några år tidigare. Så länge hon talade om kvinnobilder och döds gudinnan Kali var allt gott och väl, men när hon efter ett tag undrade varför pornografi verkade vara så problematisk för kvinnorörelsen tog det hus i hel-sicke. Efter att högljutt ha protesterat och undrat hur hon bara kunde säga de saker hon gjorde reste sig halva auditoriet och marscherade ut. Hon kände igen kvinnorna, det var radikal-feministerna i och runt Roks.

Resultatet av vår skrivhelg blev en debatt på *Expressens* kultursidor mellan oss och radikalfeministiska ledare som var organiserade i Roks systerföreningar Kvinnofronten och Folkaktionen mot pornografi (FmP).⁴ Vi tre inledde med några artiklar där vi försökte problematisera den feministiska diskussionen om pornografi.

För Nina Lekander var kvinnors sexuella frispråkighet en viktig del av kvinnofrigörelsen och hon gillade inte att kvinnor så ofta blev reducerade till (sex)objekt av män. Därför tyckte hon att porr som visade kvinnor som handlande och begärande subjekt var intressant. Hon var också tveksam till de anglo-saxiska anti-porrfeministernas censurförslag. Aldrig så välmenande begränsningar av yttrandefriheten riskerade att slå tillbaka på just de underordnade som anses behöva skydd, menade hon. Inspirerad av Andrea Dworkin och hennes medaktivist, juristen Catharine MacKinnon, hade Kanada nyligen infört censurlagstiftning. Men i stället för heterosexuell pornografi beslagtogs tullen framför allt homosexuella och feministiska alster med hänvisning till att dessa skadade kvinnor. Till och med Andrea Dworkins egna böcker stoppades.⁵

Channa Bankier tog på sitt eget speciella poetiska sätt upp sexualitetens märkligheter och pläderade för pornografin som den enda plats där genitalierna triumferade. Hon försökte också sätta in sexuella bilder och pornografimotstånd i historiska och politiska perspektiv och visa på faran med förbud och to-

talitära drag. Själv försökte jag förstå varför diskussionerna kring porr var så hätska och vanliga demokratiska principer sattes ur spel. Jag tog avstamp i hur radikalfeministerna jämförde kvinnors situation med en krigssituation.

Men trots att vi efterlyst en vidare och mer nyanserad feministisk diskussion och tagit upp problem med sex, porr och maktförhållanden blev vi nu kallade för »porrförespråkare» – något ingen av oss kunde hålla med om att vi var.⁶

En påhittad polarisering

Socialantropologen Carol Vance, en av initiativtagarna till Barnardkonferensen och redaktör för boken *Pleasure and Danger* som jag tagit fram ur bokhyllan, menar att den amerikanska porrdebatten inte består av två läger med spegelvända åsikter. Ja, det finns de som har en tydlig agenda, menar hon, de som vill få bort porr och kallar sig för anti-porrfeminister. Men det finns inte en grupp med motsatta åsikter. För feminister som är kritiska till anti-porrfeministernas analyser tycker inte att porr behöver vara bra. Porr kan vara sexistisk och sexbranschen är problematisk. Vad de försökte göra på Barnardkonferensen var att skapa en tillåtande miljö för att överhuvudtaget kunna prata om sex eftersom sex är alldeles för individuellt, komplext och motsägelsefullt för att förenkla och generalisera kring – och gör man det leder det ändå bara till föreskrifter och tystande. Men trots att de försökte vara balanserade och ta upp både njutning och fara kallades de för »pro-porrfeminister» och anklagades för att bedriva ett slags tanklös njutningspolitik.

Detta visar hur svårt det är att initiera en feministisk agenda som handlar om sex och som dessutom går att klämma in i ett klatschigt slagord eller hitta en bra etikett till, menar Vance.

Den term som många av dem kände sig lite mer bekväma med var sexradikala feminister, där radikal handlade mer om åsikter och mindre om vad de själva sysslade med.

Den falska dikotomi som även skapades i Sverige gjorde det svårt att diskutera vidare, förutom att det skapade en frustration, åtminstone för mig. Det var inte kul att bli tillskriven åsikter jag inte hade. Det fanns också andra paralleller som visade sig efter ett tag.

Vance menar att de som analyserat sexkrigen i USA ofta beklagar att det skedde en oturlig polarisering och får det att låta som om båda sidorna var lika extrema och oresonliga. Men de feministiska sexradikalerna kallade inte anti-porr-feministerna »anti-feminister», försökte inte exkludera dem från kvinnorörelsen eller hävda att deras åsikter gick bortom vad som var »accep-tabla» feministiska åsikter. Problemet är att skribenterna sedan dessutom använder denna påhittade spegelbildspolarisering för att själva anta en »neutral position» där de beskriver en medelväg för »förnuftiga» människor. Men detta är en illusion som skapas av en manöver i två steg, påpekar Vance. Först görs sexradikala feminister felaktigt till extremister och sedan görs sexradikalernas åsikter till de egna.⁷På ett liknande sätt har desvenska sexdebatterna behandlats och använts.⁸

Kulturella tankemönster om sex

Även om Channa Bankier, Nina Lekander och jag själv hade tangerat liknande frågeställningar och analyser som kvinnorna vid Barnardkonferensen så var vårt arbete på intet sätt lika genomgripande – eller det arbete som feminister i andra länder gjort sedan dess. Ingen av oss skrev mer än några enstaka artiklar och deltog i ett fåtal debatter. Samma sak gäller för andra svenskor som engagerat sig i porrdiskussionen ur alternativa

perspektiv.⁹Här har det inte heller utvecklats en större och mer samlad sexradikal eller sexliberal feministisk rörelse som det gjorts i andra länder. Inte heller är det någon feminist eller akademiker i Sverige som lika noggrant åskådliggjort vilka hinder som kan stå i vägen för en radikal teori om sexualitet som en av Barnardkonferensens föreläsare, socialantropologen Gayle Rubin.

Gayle Rubin hade länge varit med i den feministiska och homosexuella rörelsen och oroade sig över de konservativa sexkampanjer som drevs i slutet av 1970-talet i USA. Om det inte utvecklades en oberoende analys som tydliggjorde det hon kallade »sexuell stratifiering» och »erotisk förföljelse» skulle progressiva väljargrupper omedvetet stödja de reaktionära sexualpolitiska programmen. Men när Rubin analyserade de politiska förändringar som skedde inom kvinnorörelsen (som porr motståndet och exkluderingen av transsexuella kvinnor) märkte hon snart att hennes egna metodologiska begrepp och redskap inte räckte till. Feminismen analyserade helt enkelt inte sexuella handlingar på ett adekvat teoretiskt sätt. Men inte heller inom sexualitetsforskningen fann hon tillräcklig vetenskaplig stringens. Rubin ville därför skapa en ny, radikal teori om sexualitet. Den västerländska industrialiseringen hade medfört nya former av social stratifiering och det fanns en medvetenhet om ojämlikheten som baserades på klass, ras, etnicitet och genus, men inte en som baserades på sexualitet.

Men sex var också en viktig förtrycksvektor menade Rubin, den hade bara inte uppmärksammats. Dessutom var sex en stratifiering som skar genom all annan social orättvisa och sorterade individer och grupper enligt en egen inneboende dynamik. Hon menade att sexuellt beteende eller »otillåtet begär» måste därför ses som skilt från genusförtryck, men inte nödvändigtvis orelaterat till eller i motsättning till det. De länkades in i varandra.¹⁰

Att skapa en radikal teori om sex var enligt Rubin av yttersta vikt. Det var enbart på det sättet sexuell orättvisa skulle kunna bekämpas. Men hon identifierade ett stort problem. I den västerländska kulturen finns ihållande och genomgående tankemönster om sex som ständigt reproduceras, även under ny och radikal eller progressiv flagg, vilket försvårar utvecklandet av en radikal sexteori.

Rubin identifierade sex olika tankemönster, eller axiom som hon också kallar dem för:

- **Sexnegativitet:** Det axiom som allra mest försvårar möjligheten att utveckla en radikal teori om sexualitet är sexnegativitet. Med detta menar Rubin att sex alltid uppfattas som en farlig, destruktiv och negativ kraft. En kultur som är sexnegativ behandlar dessutom alltid sex med misstänksamhet, vilket innebär att den konstruerar och dömer de flesta sexuella handlingar utifrån dess värsta möjliga uttryck. Sex antas vara något dåligt tills motsatsen bevisats, därför måste det finnas goda skäl, eller särskilda anledningar, för att tillåta sexuell aktivitet över huvud taget.
- **Sexualitetens överdrivna betydelse:** Det här tankedraget menar Rubin är en följd av sexnegativiteten och innebär att sex alltid behandlas som ett specialfall. Sex utgör en särskild kategori som inte bedöms på samma sätt som andra kategorier av mänskligt handlande. Den behandlas som ett specialfall när vi talar om den, analyserar den, och när vi stiftar lagar kring den. Sexuella handlingar överlag är också tyngda av ett övermått av betydelse.
- **Det hierarkiska systemet av sexuella värderingar:** Inom den västerländska kulturen organiseras hierarkiska sexuella system. Privilegerade former av sexualitet beskyddas och be-

lönas, medan de mindre privilegierade är utsatta för stigmatisering och osynliggörande. Människorna som utför de dåliga och mindre värdefulla sexuella handlingarna hamnar långt nere i hierarkin medan individer vars beteende står högt blir belönade på olika sätt.

- **Sexuell essentialism:** Detta är när sex uppfattas som en oföränderlig naturkraft eller som något inneboende hos individerna, inte något som påverkas av samhälle, historiska skeenden eller personliga erfarenheter. Den här förståelsen av sexualitet ifrågasattes av den konstruktivistiska sexualvetenskapen som växte fram under slutet av 1970-talet, sexualiteten ansågs snarare skapas i samhället och är inte biologiskt föreskriven. Biologin är naturligtvis en nödvändig förutsättning för mänsklig sexualitet, men sexualitet kan inte enbart förstås i biologiska termer.
- **Dominoteorin om sexuell fara:** Det här tankedraget handlar om att det måste finnas en tydlig gräns mellan ordning och kaos så att inget hemskt ska slinka över. Och även då en viss aktivitet i sig kan vara ofarlig så måste den förbjudas eftersom den kan anses leda till något annat som är hemskt och farligt.
- **Sex som bryter mot normen är dålig:** Vi uppfattar sexualiteten som något som ser likadant ut för alla människor, som att det finns en viss sexuell standard som alla ska anpassa sig till. Det existerar ingen förståelse av att det finns godartad mänsklig sexuell variation. Denna förståelse leder bland annat till en sammanblandning mellan egna och andras sexuella önskemål. Många uppfattar de egna sexuella preferenserna som ett universellt system som ska, eller kommer att, fungera för alla andra.¹¹

På ett personligt plan

När jag själv tittade på porr slogs jag ofta av hur svårt det kunde vara att förhålla mig till det jag såg, just för att det handlade om sex, men då på ett mer personligt plan. Även om det inte var så otäckt som jag föreställt mig att se porr var det ändå obehagligt och konfronterande till en början – en upplevelse jag tror att jag delar med många andra, och kanske särskilt med kvinnor. Att det är obehagligt att se porr spelar inte så stor roll i sig och blir man illa berörd kan man naturligtvis välja att inte göra det. Men om vill man analysera pornografi är det bra att vara medveten om vad som kan väckas.

Att se nakna människor och deras könsorgan på bild är inte något som tillhör de flesta människors erfarenhet, många kvinnor har inte ens sett sitt eget kön ordentligt. Att då se kvinnokön, dessutom uppförstorat och i närbild, kan vara svårt och nästan chockerande, särskilt då det finns en hel del föreställningar om det kvinnliga könet som smutsigt och otäckt. Just detta tyckte i alla fall jag var besvärligt att konfronteras med i början trots att jag ansåg mig ha en »positiv» inställning till kvinnor och kvinnors sexualitet. Jag var helt enkelt inte van. Det är ju inte heller alltid en vanlig erfarenhet att se andra människor ha sex, så ofta blev jag, precis som när jag var tonåring och såg »Utan trosor i Tyrolen», generad.

Att se, och kanske framför allt, tolka pornografi kan också försvåras av vad som händer med oss själva sexuellt när vi ser pornografiska bilder – ofrånkomligen väcks den egna lusten. En av mina samtalpartners under årens lopp har varit gynekologen och överläkaren Lotti Hellström. En gång när vi träffades berättade hon bekymrat om en föreläsning hon just varit på. Föreläsaren var emot pornografi och för att visa hur hemsk hon tyckte den var visade hon porrbilder på storbildsskärm inför en månghövdad kvinnlig publik. Egentligen vände sig inte Lotti

Hellström i första hand mot innehållet i föreläsningen utan det pedagogiska greppet. Föreläsaren verkade inte vara medveten om vilka reaktioner som kan uppstå när kvinnor tittar på porr, eller så utnyttjade hon situationen till sin egen fördel.

För att förklara vad hon menade berättade Lotti Hellström om en grupp danska forskare som undersökt vad som händer när kvinnor tittar på erotiskt material och sexuella bilder. Med mätinstrument kunde forskarna visa att det som sker allra först är en puls i skötet, först därefter registreras aktivitet i hjärnan. Vi kan alltså inte rent fysiologiskt värja oss mot bilder av sex, de får oss direkt att reagera sexuellt. Denna fysiska reaktion kan vara medveten eller omedveten och kan i sin tur ge upphov till andra känslomässiga reaktioner beroende av ens inställning till sexualitet och beroende av inställning till bilden som betraktas. Många människor har ju ett konfliktfyllt förhållningssätt till sexualitet, den är inte bara lustfylld utan kan också vara omgärdad av svåra känslor som skam, rädslor och/eller jobbiga minnen.

Forskarna kom också fram till att beroende av hur kvinnan tolkade det hon såg avstannade eller fortsatte pulsen i skötet. Om det var erotiska bilder som kvinnan tyckte var politiskt eller känslomässigt tveksamma avstannade den men om det var material hon bedömde vara okej eller politiskt korrekt fortsatte lustimpulsen. Dessutom rapporterade fler kvinnor att de kände större upphetsning då de visste att materialet de såg var gjort av kvinnor än om materialet var gjort av män – men den registrerade pulsen var densamma.¹²

Är man inte van vid att se bilder som dessa, eller är oförberedd på de egna reaktionerna, kan det vara svårt att i samma ögonblick sortera känslorna och reaktionerna, menade Lotti Hellström, vilket kan leda till en inre konflikt. Konflikten kan ytterligare förstärkas om man befinner sig i ett rum omgiven av andra människor där den förväntade reaktionen är avstånds-tagande.

En annan anledning till varför jag själv fann det utmanande och svårt att titta på porr var att det ofta var saker jag inte själv fann intressant – eller helt enkelt inte förstod, vilket förklaras av Rubins sista tankemönster, det om att sex som man inte själv förstår eller gillar anses dålig. Jag funderade länge över en scen ur en film som utspelades på en ranch med ett erfaret gäng porraktörer. Det verkade inte finnas ett förutbestämt manus utan de spelade in det skådisarna spontant hittade på. I en scen penetrerades en kvinnas anus. Muskulerna öppnades och en man hällde ned ett vispat ägg i rektum. Jag försökte förstå vad som var upphetsande eller attraktivt med detta. Visst, det är väl ett tabu och ett sätt att utmana gränser att föra in mat där avfallsprodukter vanligtvis kommer ut, men mer då?

En kväll diskuterade jag det här med en grupp feminister när en till slut utbrast lite uppgivet: »Ja, men hon kanske tyckte att det var skönt?» Den möjligheten hade inte ens föresvävat mig! Och oavsett om det stämde eller inte fick det mig att inse hur lätt det är att glömma att människors sexualitet är långt ifrån likadan. Tvärtom är ju ett av dess kännetecken en oändlig variation, precis som Rubin påpekat. Sexologer menar också att alla människor har sina egna »lustkartor», att vi åtrår och begär olika saker sexuellt.¹³Varför skulle inte detta komma fram i pornografin? För det jag såg i pornografin är ju exakt samma saker människor gör med varandra utan en kamera närvarande. De har sex på alla möjliga, och vad som ibland verkar vara omöjliga, sätt.

Mina reaktioner fick mig också att fundera över vad jag hade för rätt att döma vad andra människor gjorde och gillade. Särskilt försiktig borde jag vara eftersom det inte var länge sedan personer som jag själv ansågs vara psykiskt sjuka. Jag var bara fjorton år gammal 1979 då Socialstyrelsen upphörde att klassificera homosexualitet som en sjukdom. Och hundra år tidigare var det förenat med livsfara att ha sex med någon av samma

kön, åtminstone för män. Bara för att jag tyckte att något var obegripligt behövde inte det innebära att det var dåligt eller onormalt.

Visst handlar det om sex

Jag menar alltså att en anledning till varför det är svårt att analysera porr och prostitution är för att det sexuella sätter käppar i hjulet. Detta skulle inte de flesta porr- och prostitutionsmotståndare hålla med mig om. För som Roks utropar: »Pornografi är inte erotik eller sex, pornografi är våld mot kvinnor!»¹⁴ Men förnekandet att porr inte handlar om sex är en paradox.

En paradox kan vara ett uttalande, ofta uttryckt som en självklarhet, som rymmer en inneboende motsättning. Paradoxer kan också vara handlingar som går stick i stäv med det uttalande målet med handlingarna. Problemet med paradoxer är att de skapar förvirring eftersom mottagaren får motstridiga budskap. De skapar också frustration eftersom om mottagaren lyckas påtala paradoxen så förnekas detta, vilket gör att vidare samtal omöjliggörs. Men om paradoxen identifieras går det att förstå den på ett annat plan. Detta kan vara ur psykologisk synvinkel (en del terapeuter använder just paradoxer som utgångspunkt i sitt arbete), men även ur ett kulturellt perspektiv. Socialantropologer menar att det går att förstå ett samhälle genom att studera offentliga tillställningar som genererar starka känslor och uppenbara motsägelser, konflikter eller spänningar.¹⁵ Men för att komma åt paradoxen måste den blottläggas. I det här fallet betyder det att både porr och prostitution och själva motståndet visst har med sex att göra.

Ibland är paradoxen uppenbar. Vänsterpartister hävdar att porr bara »skenbart» handlar om sex, lust och njutning och att

det i stället handlar om exploatering, förnedring, kontroll och makt.¹⁶Men de hävdar också att porr handlar om kvinnor som framställs som viljelösa varelser som alltid är redo för sex »när som helst och hur som helst».¹⁷Porr påstås alltså å ena sidan inte handla om sex, men å andra sidan påstås den handla om sex – men ett dåligt slags sex eftersom det är sex där kvinnor förnedras och framställs i dålig dager.

Samma paradox finns i prostitutionsmotståndet. Socialdemokraten Margareta Winberg säger att prostitution är en cynisk handel som inte har något med sex och kärlek att göra. I stället är det fråga om »en bisarr och ohygglig form av mäns maktutövning mot i huvudsak kvinnor och småflickor»¹⁸och en mans »onanistund» inuti en kvinnas kropp.¹⁹Men samtidigt är hon mot prostitution eftersom hon inte anser att sex och kärlek ska utsättas för kommersiell exploatering.²⁰Alltså, å ena sidan är prostitution inte sex, men å andra sidan är prostitution en form av dålig sex eftersom pengar är inblandat.

Förutom uppenbara motsägelser av det här slaget handlar ofta kritiken mot porr och prostitution om att sexet som finns där är dåligt, något jag kommer att ge flera exempel på längre fram.

Så visst handlar porr och prostitution om sex, trots den ihärdiga försäkran om motsatsen. Åtminstone handlar det om sex för motståndarnas del och åtminstone om det slags sex de själva inte gillar. Eller som Ulrica Messing uttryckte det när hon som socialdemokratisk arbetsmarknadsminister argumenterade varför män som köper sex skulle kriminaliseras:²¹

Jag tror inte att prostitution har något med sex att göra – i alla fall inte som jag ser på sex som något som hör hemma i en kärleksrelation. De som går till prostituerade har naturligtvis behov av sex – men inte av samma slags sex som de skulle ha med sin fru eller sambo. Det är småförbudet – och nu blir det faktiskt helförbudet.

Rörelserna och argumenten

Jag trodde att det framför allt var radikalfeminister som varit tongivande i det svenska motståndet mot porr och prostitution och som drivit fram lagstiftning och policy (offentliga myndighetsåtgärder). Men när jag började forska visade det sig inte vara fallet.

Det har funnits tre stora vågor av proteströrelser mot porr och prostitution sedan mitten av 1970-talet och som i sin tur har förgreningar ända till förra sekelskiftet.

Den första vågen samlade ett 50-tal olika organisationer i föreningen Kampanjen mot porr och prostitution. I bräschan gick vänster- och kvinnoorganisationer, men även många kristna grupper.²²Rörelsen hade två utmärkande drag. För det första hade den en utpräglad och tidstypisk vänsterpolitisk retorik. Människosynen i porr och prostitution går direkt emot »folkets intresse» ansåg en aktivist, och kvinnoföraktet »splittrar kvinnor och män ur det arbetande folket och förhindrar kamratskap och solidaritet mellan könen».²³Det andra draget var värnandet om det heterosexuella samlivet. De ville »bekämpa detta onda som splittrar män och kvinnor och gör oss svaga» eftersom sexhandeln slår »en kil av rädsla, ömsesidigt förakt, främlingskap och iskyla mellan man och kvinna» och hindrar dem att mötas »i kärlek och i kamp».²⁴

Parallellt med gräsrotsaktivism inleddes två stora prostitutionerprojekt på kommunal och statlig nivå där de tongivande personerna hade tydliga vänsterideal och samlivsreformistiska ambitioner.²⁵Som ett resultat av aktivismen och projekten skärptes kopplerlagstiftningen och en lag mot sexklubbar infördes.

Den andra vågen tog fart i mitten av 1980-talet och riktades framför allt mot porr. Här fanns en del samlivsargument, ofta framförda av RFSU:s dåvarande ordförande Hans Nestius. Han agiterade mot porr samtidigt som han i ord och bild pläderade

för vad han tyckte var den goda erotiska bilden. Socialdemokratiska kvinnoförbundet, s-kvinnorna, tyckte också att erotik kunde vara bra eftersom det kunde få positiv effekt på parrelationer, men mest krut lade de på kämpa mot vad de betecknade som »våldspornografi». Effekten blev att censurlagstiftning mot »våldspornografi» skärptes.

De mest spektakulära aktionerna under den här andra vågen stod radikalfeministerna i föreningarna Kvinnofronten och FmP för, de kvinnor jag själv haft kontakt med. De genomförde direkta aktioner mot porrklubbar och tände porrbål. I den radikalfeministiska ideologin ingår dock inte att värna om det heterosexuella samlivet, som de andra porr- och prostitutionsmotståndarna gör, tvärtom. Radikalfeminister anser att kärnfamiljen är själva grunden i kvinnoförtrycket och att porr och prostitution bidrar till detta förtryck. Så parallellt med kampen mot porr och prostitution uppmanar de flickor och kvinnor att minska sitt känslomässiga, ekonomiska och sociala beroende av män.²⁶

Under 1990-talet fanns ingen stor folkrörelse mot porr och prostitution. Den tiden var snarare en mellanperiod där de tidigare rörelsernas retorik och ideologi inlemmades på olika nivåer i samhället. Den litteratur som skrevs om prostitution var tydligt influerat av samlivsreformatörerna, medan Roks, som hade sitt stora uppsving under den här tiden, vann medialt och parlamentariskt radikalfeministiskt inflytande genom sina slogans, konferenser och aktivt lobbande mot riksdagsledamöter. Det var också under denna mellanperiod som en särskild professur i mäns våld mot kvinnor skapades i Uppsala för norska Eva Lundgren, även hon nära kvinnojoursrörelsen. Det största beviset på den tidigare aktivismens inflytande var att kvinnofridslagarna infördes, varav en var sexköpslagen. I förarbetena till lagarna märks en tydlig blandning av samlivsargument och de mer radikalfeministiska.

I början av år 2000 kom startskottet till den tredje vågens porr- och prostitutionsmotstånd i form av Alexa Wolfs examensarbete, filmen »Shocking Truth». I en rad känsloladdade debattprogram, tidningsartiklar och filmvisningsmöten agiterade kvinnoorganisationer, politiska kvinnoförbund och aktivister återigen mot vad de kallade »våldsporr». Nätverket mot porr och prostitution som startades året därpå, har en för den här vågen karaktäristisk blandning av samlivsargument och radikalfeminism. De vill krossa könsmaktordningen men samtidigt bejaka »sexuella erotiska handlingar mellan jämlika partners».²⁷

En skillnad i den här vågen jämfört med de andra är att aktivismen leds av kvinnor i högre maktpositioner än någonsin tidigare. I Nätverket återfinns många namnkunniga feminister och Margareta Winberg engagerade sig i kampen mot prostitution i egenskap av jämställdhetsminister och vice statsminister. Influerad av Roks startade hon kampanjer mot prostitution och en särskild rådgivare med radikalfeministisk övertygelse anställdes på regeringens jämställdhetsenhet. Regeringsskrivelser mot prostitution har därför dragits allt mer till den radikalfeministiska retoriken, medan samlivsretoriken finns kvar på andra platser. I en stor sexualbrottsutredning från 2001 hävdas att kvinnor som jobbar på sexklubbar får känslomässiga störningar, så kallade porrskador. Dessa skador anses göra att kvinnorna får svårt att ha sex med män och inleda och bibehålla djupare relationer med dem.²⁸Denna våg har inte fått någon större effekt på porr- och prostitutionslagstiftningen, men flera statsråd och riksdagspolitiker har funderat över hur »sexualiseringen av det offentliga rummet» ska stoppas med lagens hjälp.

Trots en del skillnader i betoning och retorik hos de olika aktörerna och rörelserna är det samma fyra huvudargument som återkommer:

1. **Innehållet är dåligt.** Själva sexualiteten i porren och prostitutionen är dålig eftersom den inte innehåller de känslomässiga komponenter bra sex ska ha. Den innehåller också olika slags sexuella »perversioner», är kvinnoförnedrande och våldsamt. Handlingarna överlag (alltså inte bara de sexuella) är kränkande och våldsamma mot kvinnor.
2. **Det får dåliga konsekvenser.** Porr får män att själva börja utföra de dåliga sexuella handlingar som visas liksom att begå sexbrott. Kvinnor blir direkt och indirekt känslomässigt och fysiskt skadade av porr och prostitution. Dessutom försämras själva relationen mellan kvinnor och män. Inte heller kan ett jämställt samhälle uppnås så länge det finns porr och prostitution.
3. **Den är orsakad av något dåligt.** Kvinnor som säljer sex i porr och prostitution har haft en svår uppväxt och utsatts för sexuella övergrepp. De har inget egentligt fritt val, utan tvingas på något sätt. Porr och prostitution är också i sig en konsekvens av ett kapitalistiskt och/eller ojämnt samhälle.
4. **Själva branschen är dålig.** Sexbranschen är dålig för där förekommer utnyttjande, tvång och övergrepp och människorna som styr är profithungriga och hänsynslösa. Dessutom är det en storindustri där det tjänas mycket pengar.

Anklagelserna som riktas mot porr och prostitution är synnerligen allvarliga. Här förekommer inte bara dålig sex, våld och kvinnoförnedring – det skapar också våldsamheter och orättvisor i samhället. Så det är inte att undra på att debatten som förs stundtals är hätsk och känsloladdad. Något så allvarligt måste bekämpas med alla medel som står till buds.

De som inte håller med porr- och prostitutionsmotståndar-

na kan ibland raljera över deras sätt att argumentera, man säger att de överdriver, är puritaner eller sexualfientliga. Jag har nog själv gjort mig skyldig till en raljerande ton, åtminstone när jag började diskutera de här frågorna. Att det varken är särskilt respektfullt eller konstruktivt behöver jag väl knappast nämna. Det är oschysta metoder som inte leder någon vart. Det är också viktigt att respektera porr- och prostitutionsmotståndares strävan att skapa en bättre och säkrare värld för kvinnor. De är övertygade om att ojämlikhet och mäns våld hänger samman med porr och prostitution.

Men att ta dem och deras anklagelser på allvar innebär också att vad de säger måste granskas och undersökas noggrant. Och då är det första steget att veta vad det är vi diskuterar. Vad är porr och prostitution?

Negativt laddade definitioner

Hur porr och prostitution definieras i Sverige är en het potatis, vilket inte är underligt. Diskussionen är laddad och definitioner av nyckeltermen kan vara ett viktigt vapen när man vill »vinna» en diskussion. Detta vapen är särskilt effektivt i debatter där det sällan finns tid och utrymme för att ha en längre diskussion.

»Vad är egentligen pornografi?» undrar Katinka Ström, en radikalfeminist bland annat engagerad i Kvinnofronten och som tidigt introducerade radikalfeminism i Sverige. Hon svarar att det inte är något annat än »filmade och fotograferade våldtäkter och sexuella övergrepp på de kvinnor och barn, främst flickor, som utnyttjas av porrindustrin».²⁹Ebon Kram, Roks första ordförande som var betydelsefull i att flytta fram Roks positioner under 1990-talet, kallar porr för »kvinnohatets propaganda». Hon menar att i den finns ett »renodlat hat mot allt vad kvinnan och kvinnokroppen heter», för i porren misshand-

lar och våldtar män kvinnokroppen, den piskas, kissas på, binds fast, hängs upp på krokar, torteras och dödas.³⁰

Retoriken bär tydliga drag från de nordamerikanska anti-porr-feministerna, vilket kan bero på att de har nära samarbete.³¹ Men även kristdemokrater som riksdagsmannen Margareta Viklund använder ett liknande språk. Enligt henne framställer porr sexuellt våld som underhållning och påstår att kvinnor njuter av våldtäkt och misshandel.³²

Ibland använder sig porrmotståndare av etymologi – läran om ord och deras ursprung – när de argumenterar mot porr. Eftersom *porne* betyder prostituerad på grekiska och *grafi* att skriva om, drar de slutsatsen att pornografi betyder att skriva om kvinnor som horor, handelsvaror och sexuella slavar.³³ Argumentet håller inte eftersom ord förändras över tid, men det är också ett cirkelresonemang som bygger på ett annat negativt värdeladdat ord – prostitution.

I ett faktablad från Regeringskansliet hävdas att prostitution består av övergrepp, misshandel och våldtäkt. Kvinnor och barn utsätts för »hot, misshandel, våldtäkt, övergrepp, tortyr, oönskade graviditeter, infertilitet, skador på skelett, underliv och anus, förödmjukelser och förnedring» och de löper stor risk för att ta livet av sig eller bli mördade.³⁴ Kraftorden är nog påverkade av den radikalfeministiska regeringsrådgivaren Gunilla Ekberg. Hon anser att prostitution är samma sak som våld, sexuella övergrepp och kvinnomisshandel.³⁵ I prostitutionen betalar män pengar till andra män för att »använda och våldföra sig på och tortera kvinnor».³⁶

Att detta är vad prostitution är håller många politiker med om. När Jens Orback tillträdde som socialdemokratisk jämställdhetsminister hade han ett budskap till män som köper sex: »Ni gör er skyldiga till en våldshandling, ni kränker en annan människa och det är ingen annan än ni själva som har ansvar för er handling.»³⁷ Länder som betraktar prostitution som ett

arbete anses därför vara cyniska, patriarkala och ha gett efter för »prostitutionsindustrins» påtryckningar.³⁸

I stället för att uppfattas vara ett arbete anser till exempel miljöpartisten Ewa Larsson att prostitution är något kvinnor »drabbas av».³⁹Margareta Winberg tycker att prostitution är ett »tillstånd» där kvinnan säljer sig själv, sin själ och »tillgången till sin kropps intimaste delar».⁴⁰Professor Eva Lundgren anser att prostitution är samma sak som att »köpa kvinnors kroppar, och därmed kvinnors själar».⁴¹

Även om liberala politiker har en relativt låg profil i porr- och prostitutionsfrågor finns de med liknande förståelse. »Prostitution är en form av kvinnoförtryck som ytterst handlar om tanken att kvinnans sexualitet kan köpas och ägas», menar folkpartisterna Birgitta Ohlsson och Fatima Svanå. Prostitution innebär en grov kränkning av allas rätt till den egna sexualiteten och kvinnornas vardag präglas »av våld, missbruk av droger och social misär».⁴²

Neutrala definitioner

Att porr och prostitution per definition är mäns våld mot kvinnor, handel med kvinnors kroppar eller sköten – eller till och med själar – låter alldeles ohyggligt. Frågan är varför man ens skulle vilja diskutera saken vidare. Om det stämmer är det ju inget mer att diskutera, samhället måste så fort som möjligt och med alla möjliga medel få denna grymma verksamhet att upphöra. Problemet är att den här typen av definitioner är både felaktiga och manipulativa. För som jag kommer att visa finns många olika erfarenheter och tolkningar av porr och prostitution. Detta handlar om mångfacetterade fenomen med en myriad interaktioner och innebörder som inte låter sig beskrivas med några få ord.

Det stämmer att en del handlingar som utförs i porren och prostitutionen är faktiska övergrepp, men det gör inte fenomenen i sig till våld. Det sker till exempel en mängd övergrepp inom ramen för äktenskapet, men det gör inte fenomenet äktenskap till våld. Det är därför feminister har motarbetat misshandel och våldtäkt inom äktenskapet, inte äktenskapet i sig.

Ulf Stridbeck, professor i juridik som har utvärderat sexköpslagen för den norska regeringens räkning, menar att i Sverige används ordet våld i det här sammanhanget i en helt annan betydelse än den som följer av naturligt språkbruk och etablerad rättslig förståelse. Att kalla vuxna kvinnor och män som frivilligt har sex med varandra i prostitutionen för »våld» menar han är mycket speciellt. Definitionen liknar ett slags orwellianskt »nyspråk» och leder bara till att en dialog försvåras.⁴³

Det får inte heller glömmas bort att porr och prostitution inte är könsbundet. Det är inte bara män som köper sex av kvinnor. Transaktionerna sker i alla olika konstellationer, kvinnor säljer sex till män, män till kvinnor, män till män och kvinnor till kvinnor. Dessutom finns transpersoner som säljer och köper sex. Det håller alltså inte att definiera porr och prostitution som mäns våld mot kvinnor.

Kommersiell sex

Min definition av porr och prostitution är att det är en kommersiell handel med handlingar som har sexuella innebörder för de inblandade. Denna typ av handel kan sedan värderas som något bra eller dåligt och eventuella övergrepp och oegentligheter i branschen kan definieras och fördömas.

Att jag talar om handlingar som har sexuella innebörder för de inblandade, snarare än sexuella handlingar, är för att alla inte tycker att sex är samma sak. I viss porr och prostitution kanske

inte heller ens könsorganen berörs eller någon får sexuell utlösning. Men för de som köper tjänsten eller produkten har handlingarna sexuella innebörder. Att skriva »handel med handlingar som har sexuella innebörder för de inblandade» hela tiden blir för långt så det är enklare att kalla det för handel med sexuella handlingar eller sexuella tjänster.

Många motståndare anser att det inte finns någon större skillnad mellan saker som porr, prostitution och striptease. Jag håller med. Gränserna som dras är ofta godtyckliga och har mycket att göra med yttre omständigheter som lagar, förordningar, samhällsskeenden eller rena tillfälligheter. En bra samlingsterm är därför kommersiell sex. Däremot har varje form av kommersiell sex sin egen inneboende dynamik och de som är engagerade i den besitter särskilda kunskaper.

De i dag vanligaste formerna av kommersiell sex är pornografi, prostitution, striptease/posering och telefonsex. Pornografi är när människor utför handlingar med sexuella innebörder mot betalning framför en kamera. Inom striptease och posering sker samma sak framför en person eller en begränsad grupp personer utan att en kamera är med. I prostitutionen sker handlingarna direkt mellan säljare och kund, vilket också är vad som sker i kommersiell telefonsex.

Gränserna inom de olika formerna är inte heller glasklara. Prostitution kan vara bara posering eller verbal kontakt. En del stripteasedansöser eller de som poserar kan ibland ha direkt sexuell kontakt med en kund, trots att det inte är tillåtet.

En av de stora skillnaderna mellan de olika formerna av kommersiell sex är vilka ekonomiska mellanhänder som finns. I Sverige sker de flesta transaktioner inom prostitutionen direkt mellan säljare och kund. Tack vare den skärpta kopplerilagstiftningen i början av 1980-talet är inte hallickverksamhet längre lika vanligt som tidigare eller som i andra länder. Inom striptease finns fler som tjänar pengar eftersom klubbägare, hyres-

vård och andra ska ha sin del. Flest mellanled finns inom pornografin; de som utför de sexuella handlingarna, de som fotograferar och producerar pornografin, de som distribuerar den, de som säljer den och till slut de som köper produkten. Det finns dessutom ytterligare en skillnad. Både striptease och pornografi kan vara helt ideell och ibland hamna under kategorin konst.

Sexarbete och sexsäljare

En annan viktig definitionsfråga är vad den som säljer sex ska kallas och om det är ett arbete eller inte att sälja sex.

Ordet prostituerad har diskuterats och kritiserats av aktivister, akademiker och människor inom sexbranschen i andra länder. Många menar att termen prostituerad antyder passivitet, att något görs med kvinnan, inte att hon gör något själv. Hon *är* prostituerad. Det går att jämföra med andra benämningar, man säger inte »sjuksköterskad» eller »gruvarbetad» eller »advokatad».

»Prostituerad» antyder också en identitet eller ett slags socialt och psykologiskt drag hos kvinnor. Det är något hon är, inte något hon gör. Därför föredras oftast »sexarbetare» och »sexarbete» i internationella sammanhang. Termerna anses vara en mer överensstämmande beskrivning av vad som sker – en inkomstbringande aktivitet eller arbete för människor av alla kön. Ordet sexarbetare blir också en motvikt mot traditionellt nedsättande termer som »hora», även om det finns andra som gillar ordet hora och i stället vill att det ska uppvärderas. Och genom att betrakta prostitution som arbete menar en del att det gör det lättare att förstå att det är något som kan exploateras, men också något som kan utgöra en bas för att kämpa för bättre arbetsvillkor, medborgerliga rättigheter och skyldigheter

(parallellt med situationen för människor i andra informella och mer oreglerade sektorer).⁴⁴

Av de orsaker jag just nämnt undviker jag termen prostituerad. Och jag tycker att det är viktigt att respektera de människor och länder som anser att kommersiell sex är ett arbete. Bara för att det kan vara ett yrke att sälja sex behöver det ju inte heller innebära att alla tycker att det yrket är bra eller att allt som händer i verksamheten är bra. Men jag använder helst ordet sexsäljare på svenska. Detta eftersom inte alla som själva säljer sex tycker att vad de gör är ett arbete. För många är det bara något de gör sporadiskt eller under en kortare tid av sitt liv. För andra är det ett sätt att försörja sitt missbruk eller att skada sig själv på. För ytterligare andra är det något som de gör för nöjes skull. Inte heller gillar alla den klang som ordet »arbetare» har på svenska, de ser sig själva snarare som servicepersoner eller underhållare. Sexsäljare är också vad en del föredrar att kalla sig för.⁴⁵

En del skiljer mellan »påtvungad» och »frivillig» prostitution. Den uppdelningen kan man i och för sig göra, men det är lite förenklat. För finns det verkligen något som är helt och hållet »frivilligt» när det kommer till lönearbete eller livsval? Val påverkas av så många olika faktorer. Uppdelningen kan också ha fördomsfulla antaganden, som att den frivilliga prostitutionen framför allt är den som västerländska medelklasskvinnor ägnar sig åt medan fattiga kvinnor eller kvinnor från öststater eller tredje världen är tvingade. Uppdelningen gör också att just tvång i prostitution blir skilt från annat påtvungat arbete, om det så handlar om att arbeta med jordbruk, i hem eller på fabriker. Antingen är det tvångsarbete eller så är det inte det, det är inget som är specifikt för prostitution. Samma sak gäller illegal handel med människor över nationsgränser, det som brukar kallas »trafficking». Detta är något som sker inom en rad sektorer varav prostitution är en.

Det kan kanske uppfattas som om att även jag genom mina definitioner försöker styra diskussionen i en viss riktning. Jag värderar inte kommersiell sex utan refererar till det som vilket annat samhällsfenomen som helst, vilket kan tolkas som om jag tycker att allt som sker inom sexbranschen är värdeneutralt, eller till och med bra. Så är inte fallet. Ingen kommersiell bransch är problemfri, och alla möten mellan människor har en potential att skada. Sexbranschen är inget undantag. Tvärtom kan negativa element vara förstärkta i en bransch som å ena sidan är undantagen från samhällets vanliga kontrollinstanser och å andra sidan samtidigt är reglerad av lagar som inte gäller för andra branscher. Sexbranschen kompliceras ytterligare av att aktörerna har låg status i samhället och få möjligheter till att påverka sin situation. Dessutom är produkten, eller tjänsten, sex laddad i vår kultur och särskilt för kvinnor.

Men eftersom den vanligaste inställningen till kommersiell sex är negativ och de flesta tar avstånd kan min neutrala hållning, enbart när det gäller terminologin, verka skev och värdeladdad. Jag vill därför betona att jag vill använda värdeneutrala definitioner för att kunna skapa förutsättningar för en tydligare och mer konstruktiv diskussion.

Detta behövs eftersom de teman som kommersiell sex berör: sex, pengar, makt och kön, är så oerhört laddat. Särskilt laddat verkar det bli för porr- och prostitutionsmotståndare när det kommer till annorlunda sex eller sex som de själva inte gillar.

Hemska bilder och annorlunda sex

Porrmotståndare använder en livfull och animerad prosa när de beskriver det slags sex de tycker mest illa om – sex som anses vara våldsamt, onormalt eller perverst. Detta är saker som »fist-fucking», sadism, analsex och gruppsex, eller så är det sex som sker med olika föremål, sex mellan vuxna och barn eller mellan människor och djur.

Oftast är det yngre eller mindre slipade debattörer som använder en direkt fördömande terminologi. En gymnasieklass menar att det inte längre finns något som är »heligt» i porren för där finns olika »onaturliga och obehagliga företeelser» som »porr med gravida, sex med barn, fist-fucking, djur- och våldspornografi». ¹I en artikel i Fredrika-Bremer-Förbundets tidning *Hertha* är det svårt att veta om det är artikelförfattaren eller någon av de intervjuade porrmotståndarna som tycker att det finns mycket som kan kallas »perversioner» i porrbutiker. I vilket fall kan man läsa att kunderna vandrar mellan hyllor fyllda med djurporr, »anspelningsporr» (där aktörerna anspelar på att vara unga eller barn), »sadistiska filmer, piss&anal, porr med mycket överviktiga kvinnor med mera». ²I början av 1990-talet fick två centerkvinnor med det mesta av det dåliga sexet i en riksdagsmotion ³:

I porrbutiker finns tidningar och videofilmer som visar allt från närbilder av utfläkt sköten till djursex, analsex, tonårssex, kiss- och bajssex. Sex med höggravida är en särskild genre inom porren. En

annan är barnkammarsex, där babysaker som blöjor och nappar ingår i attributen tillsammans med penisattrapper. (...) Herrtidningarna fungerar som postorderkataloger för den grövsta pornografin. Den som skriver under på att han är 18 år, kan beställa videofilmer där kvinnor binds, utsätts för fist-fucking eller blir insmorda med avföring.

Inga-Britt Törnell, Sveriges första JämO och ansvarig för 1995 års prostitutionsutredning (den som låg till grund för sexköpslagen), resonerar också om porr. Enligt henne innehåller »vårdspornografi» scener där handikappade våldtas, kvinnor som har amputationer och män som får utlösning där amputeringen skett. Det är knytnävar som körs upp i kvinnors underliv eller mäns anus, »skull-fucking» där varje öppning i kvinnors kranier penetreras av mäns penisar, kvinnor som torteras och dödas och samlag med döda kvinnor vilket framställs som den »yttersta njutningen». I »tortyrpornografi» utsätts kvinnors kön och bröst för grovt våld. Kvinnorna blir fastbundna, får krokar eller nålar i bröstvårtor och blygdläppar sys igen eller spikas fast på en bräda. Hon ger också exempel på kvinnor som penetreras av djur, hushållsredskap och andra föremål.

Jag tror inte att Inga-Britt Törnell gjorde de här iakttagelserna genom egna porrstudier – resonemanget är i långa stycken nästan identiskt med det tal Andrea Dworkin höll under en Rokskonferens mot porr.⁴

Det här handlar alltså om det första argumentet mot porr – att den är dålig eftersom själva innehållet är dåligt. Här finns flera frågor att ställa. För det första, stämmer anklagelserna? För det andra, varför väcker just denna typ av porr (och sex) sådant fördömande och kallas för våld? Och för det tredje, hur ska gränserna mellan de olika formerna av sex på bild dras och vem ska dra dem? För alla porrmotståndare tycker ju inte att all porr är dålig. En del tycker att det finns bra och goda sexuella skildringar på bild.

Våld eller variation?

När jag själv blivit lite modigare sökte jag upp det »värsta» jag kunde hitta i porrfilm. Jag tittade på videoomslag, hyrde filmer och köpte tidningar som verkade vara de allra läskigaste, råaste och mest våldsamma. När »gangbangs» diskuterades hyrde jag flera sådana filmer i den lokala videobutiken. Jag såg porr som saluförde »dubbelmackor» och »anspelningsporr». Jag hittade även kontakttidningar för personer med »udda» sexuella intressen där jag häpet såg amatörbilder på människor som stoppade upp sina fötter i varandras stjärtar, liksom bilder av människor av alla de kön och slag som var fastbundna, rakade och smiskade och penetrerade.

Men jag varken hyrde eller tittade närmare på djurporr eller det som kallas barnporr. Jag såg några omslagsbilder till filmer där människor utförde sexuella handlingar med olika djur. Jag frågade videohandlarna om dessa filmer, läste om fenomenet och följde diskussionerna på debattlistor på Internet. Sedan tyckte jag att det räckte. Och »barnpornografi» behövde jag inte leta länge efter. I ett antikvariat fann jag en bok om porr och erotik som Hans Nestius skrev i mitten av 1980-talet. Där fanns dessa bilder. Barn som hålgöda och lidande tvingades utföra sexuella handlingar med vuxna människor.

Så när porrmotståndare kritiserar pornografin för att den är »våldsam» eller »pervers» kan jag inte annat än att ge dem rätt. Allt detta finns. Och det med råge. Skillnaden är att när porrmotståndarna förfasar sig över dessa handlingar och bilder kan jag inte bli lika upprörd. Åtminstone inte så länge det handlar om sex mellan vuxna samtyckande människor. För allt människor gör sexuellt i avskildhet finns också på bild – och det är en hel del. Dessutom är det säkert så som porrmotståndare hävdar, en del porr produceras i syfte att väcka uppmärksamhet, chocka och sälja. Men framför allt är ju detta former av

sex som varken är ovanliga eller som bara existerar i porren.

De våldsamerheter eller den »våldsporr» som porrmotståndare har aversioner mot är i de flesta fall den sexuella praktiken sadomasochism, en praktik det finns en del okunskap och vanföreställningar kring.

Sadomasochism

Ordet sadomasochism är en sammanslagning av namnen från två europeiska adelsmän som på 1700- och 1800-talen skrev om sex som inbegrep smärta, dominans och underkastelse: Leopold von Sacher-Masoch och Marquis de Sade. I slutet av 1800-talet myntade sexologen Richard von Krafft-Ebing begreppet sadomasochism.

Exakt vad som ingår i den moderna definitionen av sadomasochism varierar något, men de som utövar det menar att det inbegriper olika grader av dominans och underkastelse, lekar och rollspel, olika slags fetischism, sex med föremål och att ge och ta smärta.

Sadomasochism förkortas till s/m eller kallas ibland för b/d/s/m där b står för »bondage» (att binda) och d för dominans. En del menar att det är missvisande att kalla detta för sadomasochism eftersom det är en negativt laddad term. I stället föredrar de termen *algolagni*, ett ord som är sammansatt av *algos* (smärta) och *lagneia* (vällust) och delar in utövarna i de som är passiva och de som är aktiva. För enkelhetens skull använder jag termen s/m.

S/m-utövare är noga med att betona att allt de gör utförs tryggt, sunt och under ömsesidiga överenskommelser. I en mindre svensk empirisk studie i klinisk sexologi intervjuades några utövare. De definierade s/m som ett rollspel där två eller flera personer kommunicerar med varandra efter ett överens-

kommet upplägg som bygger på att deltagarna känner till varandras hälsotillstånd, smak och kapacitet. Den som är i den dominanta rollen kontrollerar och delar bland annat ut fysisk eller psykisk smärta. Den som tar emot detta är i den undergivna rollen. Men de menar att innebörden i ordet makt är dubbel. På ytan kan det verka som om den dominanta har makten men i varje situation kan den undergivna säga stopp. Så maktförhållandet är ett flytande begrepp. Det råder förtroende och respekt för varandras vilja och integritet. Utövarnas egna huvudord för vad s/m är, är frivillighet, förtroende, ömsesidighet, respekt och överenskommelse.⁵

Tidigare har sadomasochism klassats som en mental sjukdom enligt psykiatrins *Diagnostic and Statistical Manual* (som bland annat används av Socialstyrelsen) tillsammans med till exempel transvestism, exhibitionism, nymfomani. Men det har förändrats. Så länge de sexuella beteendena inte är tvångsmässiga, att personen inte begår övergrepp eller är självdestruktiv uppfattas detta vara olika former av ovanliga, men inte sjuka, sexuella beteenden.

Sexologer om s/m

Sexologer är den yrkesgrupp som arbetar med sex, både kliniskt och i forskning, och som har en hel del kunskap om s/m. Docent Lars-Gösta Dahlöf, som är psykolog och sexolog vid Göteborgs universitet, jämför s/m med leken »anden i glaset» – det är en stämningsskapande ritual. Han anser att en fungerande s/m-relation uppvisar minst samma, eller till och med större, kvalitet än vanliga »svensson-relationer». För om inte kommunikationen i s/m-paret fungerar faller relationen sönder tidigare. I vanliga relationer finns det andra kitt som håller paret samman medan s/m-relationen står och faller med att den ge-

mensamma sexualiteten fungerar och att det finns ett totalt förtroende och trygghet.

Den nödvändiga kommunikationen i en s/m-relation kräver en rakhet och öppenhet som andra par kan tycka är jobbigt, menar Lars-Gösta Dahlöf. Man måste tala klarspråk för att kunna ha den här typen av sex. Hummande fungerar absolut inte om man inte är jätteduktig på att läsa kroppsspråk. Men om deltagarna inte följer regelverket och regin kan det spåra ur, säger han. Deltagarna måste vara kapabla att hålla konceptet. Finns det saker i relationen som ger upphov till aggressioner får inte dessa ageras ut i sexualiteten utan paret måste kommunicera om det.

Per Olov Lundberg är sexolog och professor emeritus i neurologi vid Uppsala Akademiska sjukhus. Eftersom han är neurolog kan han lägga till andra perspektiv. För att illustrera hur han uppfattar människors olika sexuella behov jämför han med människors olika fritidsintressen. En del människor nöjer sig med promenader medan andra vill och behöver klättra i berg eller hoppa fallskärm för att uppnå en känsla av njutning. Man vet inte ännu exakt vad det är som händer i kroppen vid s/m-utövning, påpekar han. Det finns inga specifika undersökningar, men helt klart utsöndras endorfiner när s/m-utövarna spelar rollspel eller gör de mer fysiskt krävande övningarna. Han säger vidare att utövare också berättar att de kommer in i ett speciellt sinnestillstånd när de praktiserar s/m. De känner sig lugna, nästan som om de befinner sig i djup meditation. Och att ha blandade känslor vid smärta är inte ovanligt. Vid smärta skapar kroppen egna morfinliknande substanser vilket ger lustupplevelser.

Jag tänkte på dessa forskares ord när jag såg ett sportprogram på tv som handlade om människor som höll på med BASE, en sport där man hoppar ut från fasta objekt som byggnader eller berg (i stället för till exempel flygplan).⁶ Program-

met visade hur utövarna kastade sig från stup på 400 meter med en fallskärm som de löste ut efter ett visst antal sekunder.

Eftersom detta är en sport som man lugnt kan säga är mer extrem än promenader tyckte jag det var intressant att lyssna på varför utövarna höll på med den. De sade att de blev oerhört lugna av att ägna sig åt BASE, för dem var det nästan en meditativ upplevelse. Det fanns också andra paralleller till s/m. Själva tyckte BASE-utövarna inte att de höll på med en »extrem» sport, i stället var det en extrem naturupplevelse eller extrem utmaning. »Folk tror att vi inte är normala», sade en man, »men det är vi.» Några av utövarna hoppade tillsammans med andra och då var parallellen till s/m-utövarnas känslor iögonfallande. Ett ungt par berättade lyriskt om den öppenhet som fanns mellan dem och hur nära varandra de kände sig när de hoppade tillsammans. Sedan visades en bild på dem när de stod framför ett stup, tittade varandra djupt i ögonen och hoppade rakt ut tillsammans.

BASE-utövare tar kanske illa vid sig av att jag jämför deras upplevelser med s/m-utövares. För även om deras sport kanske anses lite onormal och extrem så anses de i alla fall inte vara »perversa» eller onormala på ett sexuellt sätt, vilket är mer stigmatiserat och laddat. Men jämförelsen kan vara bra för att förstå sadomasochism. För de som inte är invigda i hur s/m eller BASE fungerar och vad utövarna får ut av det, kan det tyckas märkligt att människor frivilligt vill utsätta sig för livsfara eller bli piskade, fastbundna eller dominerade.

Sammanblandning

Den antipati mot vad porrmotståndare kallar »våldsporr» kan alltså handla om okunskap. Och det är klart, känner man inte till hur s/m fungerar eller tror att »fist-fucking» handlar om att

»köra in» en knuten hand i en människas kroppsöppning kan dessa handlingar verka ytterst suspekta. Men om man vet att »fist-fucking» handlar om att gradvis och i samförstånd (och med glidmedel) föra in först fingrar och sedan hela handen, eller att »gangbang» inte ska översättas till »gruppvåldtäkt» utan snarare gruppsex där en persons njutning står i fokus, så är dessa aktiviteter inte lika skrämmande.

Det finns också andra anledningar till varför dessa typer av sex möter sådan antipati. Gayle Rubin menar att vi reagerar negativt mot sex som bryter mot normen och tror att allas sexualitet borde fungera på samma sätt. Därför blandar vi samman egna sexuella önskemål med universella regler för hur hela mänsklighetens sexualitet ska och borde fungera. Vi tänker inte på att det inom sexualiteten finns en godartad variation av beteenden – vi har alla olika lustkartor. Själv reagerade jag ju mest negativt mot sådant jag inte själv förstod mig på eller kunde relatera till, som det där med det vispade ägget.

För att få reagera mindre känslomässigt, vilket behövs för kunna diskutera och analysera sex, kan man göra jämförelser. Professor Per Olov Lundbergs parallell med olika fritidsintressen tycker jag är bra. En del gillar att puttra omkring i en bil och njuta av landskap medan andra föredrar att sitta på en racerhoj och köra järnet. Mat och ätande är en annan parallell. Det är också något som är grundat i kroppen men som tar sig olika kulturella och individuella uttryck. Hur vi förhåller oss till mat, vad vi tycker om, hur mycket och vad vi äter, liksom tabun och regler varierar från person till person och är avhängig sociala och kulturella sammanhang. Kring mat och ätande finns det, liksom kring sexualiteten, också en ekonomisk sektor. Det finns mat som inte alls är livsnödvändig utan bara är till för njutnings skull. Det finns restauranger, receptböcker och tidningar – för att inte tala om alla matlagningsprogram på tv. Recepten kan inspirera till matlagning men för många är det ren och skär

underhållning, precis som porr kan vara för dem som konsumerar den. Dessutom är inte heller mat oproblematiskt. En del försöker helt och hållet avstå från att äta medan andra äter alldeles för mycket. Det finns de med anorexia och bulimi medan andra är bara allmänt nojiga kring mat och vikt.

Jag vill inte använda de här jämförelserna för mycket. Sex är inte precis samma sak som sport eller ätande, men jämförelserna möjliggör ett accepterande och är ett användbart sätt att förhålla sig till olikhet i sexualiteten. Jag gillar också ett uttryck som socialantropologer använder: »moraliska universum.» En av socialantropologernas uppgifter är att försöka ifrågasätta saker som tas för givet i ett samhälle – något som inte är helt enkelt eftersom människor för det mesta inte reflekterar över sin egen kulturs meningssystem. Men genom att placera sig så långt bort från samhällets normer och tanke kategorier som möjligt blir det lättare att göra de osynliga strukturerna, eller det moraliska universumet, synligt.⁷ På samma sätt går det att förhålla sig till olika sexuella normer, eller »sexuella universum» om man så vill. Vi accepterar ju att folk vill hoppa fallskärm, boxas eller tävlingsköra, även om man själv inte har den minsta lust till det. Varför inte ha samma inställning till olika former av sexuella nöjen och upplevelser?

Och när det kommer till sex och s/m kan man ställa sig frågan var gränserna går, vad som är »normalt» och »vanligt» och inte. Att bita någon hårt i stundens hetta – är det inte att tillfoga någon smärta? När en kvinna klöser sin partner på ryggen med långa vassa naglar så att det börjar blöda, liknar inte det att skära någon med ett rakblad? Att hålla fast någon i handlederna, är inte det en form av »bondage»? Och hur är det med olika kläder som folk tänder på? Många tycker ju att spetsunderkläder och jeans är okej, men det är ju också en form av »uniform» och klädfetischism. Och hur är det med vanliga heterosexuella möten? När den ena är »man» och den andra »kvinna» i sängen, är

inte även det ett slags rollspel, ett beteendemönster som ger utövarna en sexuell kick och njutning?

Exhibitionism och voyeurism

Det finns ett annat sätt som tankemönstret om sex som bryter mot normer och egna preferenser kan påverka reaktioner mot porr. Förutom att det kan vara svårt att personligen relatera till vissa handlingar kan det vara svårt att förstå vitsen med porr eftersom det inbegriper exhibitionism och voyeurism. För den som varken upplever det njutningsfullt att visa upp sig sexuellt eller betrakta sex kan porr verka obegriplig. För många människor är sex en privat och avgränsad känslomässig sfär som dessutom bara ska finnas inom ett visst rumsligt område, i det egna sovrummet i det egna hemmet. Sex är kanske något man inte heller vill dela med någon annan än sin partner. Men pornografin visar okända människor som har sex med varandra och den finns på andra än de gängse och tillåtna sexuella platserna. Den finns i butiker, på Internet och på väggarna på en del arbetsplatser.

Att vilja titta på någon annan som är sexuell eller visa upp sig sexuellt behöver inte vara något fel i sig, åtminstone är det inte något ovanligt. För många par är voyeurism och exhibitionism en del av sexlivet. Men det kan vara jobbigt och kännas påträngande, till och med kränkande, att vara utsatt för andras sexualitet när man inte givit sitt samtycke – som när någon blottar sig på offentlig plats eller när »fluktare» kikar in i ens lägenhet. Denna effekt kan även pornografiska bilder få, vilket påverkar den känslomässiga reaktionen. Pornografi är sex där sex inte borde vara.

Men det ska väl också sägas att negativa reaktioner mot porr kan bero på att det som visas, eller pornografin i sig, är något

betraktaren åtrår (eller är rädd för att åtrå) – men att den åtrån upplevs fel eller skamfylld. Kraftfulla avståndstaganden kan vara sätt att hålla saker som upplevs hotfulla ifrån sig.

Äckel

Att folk reagerar med direkt och omedelbar avsmak på porr, oavsett vad den visar, finns många exempel på. I ett tv-inslag från en demonstration mot pornografi frågade reportern några av demonstrationsdeltagarna varför de inte tyckte om porr. En ung kvinna svarade att det var för att det var så »jävla dåligt», så kvinnoförnedrande och så äckligt. Hon pausade ett tag, tittade kort in i kameran och tog ny sats. Hon böjde sig fram över mikrofonen och nästan skrek: »Det är verkligen *äckligt!*»⁸

I en bok som delas ut till skolelever i samband med visningen av filmen »Lilja 4-ever» tillfrågades flera 14–15-åringar vad de tycker om porr. En tjej berättade hur hon bläddrat i en porr-tidning för flera år sedan eftersom hon var nyfiken, men hon kände sig illamående i flera timmar efteråt. För henne var det en skillnad mellan porr och erotik, man »blir äcklad av porr och kåt av erotik», sade hon.⁹En annan tyckte att hela grejen med porr var »helt sjuk». Att kolla på okända människor som har sex för att själv bli tänd var »ju äckligt».¹⁰

Roks har en kampanj som heter »Boka porrfritt» och som anammats av riksdagspartier och myndigheter. Den går ut på att hotell som visar pornografisk film ska bojkottas. I en broschyr argumenterar Roks mot porr med hjälp av de fyra huvudargumenten; porr är att jämställa med våld, porr leder till våld, aktörerna har varit utsatt för sexuella övergrepp och porrindustrin är en av världens största branscher. Med i broschyren finns ett långt citat av en hotellstäderska. Hon vänder sig mot porren av en annan anledning¹¹:

Gästerna ser så fina och propra ut och verkar ha märkvärdiga jobb och så är det riktiga äckelgubbar. (...) Undra om dom gör så här hemma i sin familj också, nej jag tror inte det. Men när de bor på hotell och någon annan betalar och städar så passar de på att äckla sig och det är vi som får ta hand om skiten. För oss som jobbar som hotellstäderskor är det fråga om arbetsmiljö, en äcklig arbetsmiljö, vi vill inte ha det så, vi vill inte torka äckel.

Exempel på det »äckel» städerskan inte vill städa upp är kladdiga porrtidningar och servetter och toalettpapper med sperma på. Hon berättar också om en tv-ruta som var full med sperma. Vänsterpartiet, som var det första parti att anamma kampanjen, tar fasta på den här städerskans vittnesmål. De menar att hotellstäderskor mår dåligt av att behöva städa manligt ejakulat och kallar detta för »sexuella trakasserier» och menar att det är en arbetsmiljöfråga.

Carol Queen, en amerikansk sexolog, sexsäljare, författare och sexradikal feminist brukar lite raljerande kalla det här för feministisk »usch och fy»-politik. Alltså att det man själv inte gillar bara är äckligt. Men i botten av reaktionen ligger nog effekten av tankemönstret om sex som bryter mot normen. Sex som inte tillhör ens egna lustkartor, eller som man helt enkelt inte förstår, uppfattas som äckligt eller dåligt.

Vänsterpartisten och tidigare partiledaren Ulla Hoffmann säger till exempel att hon inte ser någon som helst funktion i pornografin, men säger också att hon inte heller riktigt kan förstå den manliga sexualiteten. Och visst kan hon förstå de som säger att porr skulle hjälpa kvinnor att bejaka sin sexualitet men hon har svårt att föreställa sig att denna sexualitet är något hon skulle tycka var bra.¹² Miljöpartisten Ewa Larsson vill ha bort övergrepp och förnedring i porren eftersom det inte har med sex att göra, fast hon tycker att det är svårt att definiera vad som är övergrepp. För en del filmer ser ut att vara på jämberdig basis men så avslutas det med att mannen sprutar sin

såd i kvinnans ansikte. »Och hur kul är det?» undrar hon.¹³

Det här tankemönstret finns också i argumenten mot prostitution. Ireen von Wachenfeldt, en av Roks tidigare ordföranden, vill att folk ska reflektera över om de skulle kunna tänka sig ge upp arbete eller a-kassa för att ligga på en »snuskig bordellsäng» och vara tillgänglig för män som vill hyra deras »vagina, mun eller anus».¹⁴När regeringsrådgivare Gunilla Ekberg förklarar varför prostitutionen är dålig säger hon att vi måste ställa frågan vad prostitution innebär rent konkret för kvinnan och om det är något vi själva skulle stå ut med¹⁵:

Vi måste fråga oss, vad innebär själva prostitutionsakten? Vad innebär det att suga av en mans kuk fem gånger om dagen? Vad innebär det att bli tagen på bröstet? Vad innebär det att bli utsatt för penetrering fyra–fem gånger per dag? Skulle jag stå ut med det? Nej. Varför ska vi då tro att de här kvinnorna står ut med det?

Censur

För en oinvidd kan sex på film som inte tillhör ens egna preferenser vara chockerande att se på, som s/m, men som sexuell praktik är den ju laglig. Frågan är därför varför filmer med den här typen av sex censureras.

Det var genom debatten om »Shocking Truth» som jag fick kontakt med Statens Biografbyrå, myndigheten som har till uppgift att censurera film. Först följde jag debatten på avstånd, den verkade så väldigt uppjagad och jag ville inte ge mig in i den. Det fanns också många andra som påtalade bristerna i Alexa Wolfs film.¹⁶ Men så hörde jag att Marita Ulvskog, då socialdemokratisk kulturminister, inte tyckte att censorerna skötte sitt jobb. Lagstiftningen var bra men censorerna hade blivit avtrubbade och dömde inte filmerna som de borde. De släppte igenom för mycket våld.

När jag hörde detta med avtrubbning reagerade jag, i andra fall brukar en yrkespersons förhållningssätt anses bli bättre ju längre erfarenhet personen har, inte sämre. Personer som till exempel arbetar med akut skadade reagerar inte med fysiskt illamående och chock, vilket andra skulle göra i samma situation. Deras professionella och distanserade hållning gör att de snabbt kan analysera situationen, göra upp en handlingsplan och agera. Varför gällde inte samma kriterier för den här yrkesgruppen? När så tv ringde och frågade om jag ville vara med i en tv-debatt med Marita Ulvskog tackade jag ja.

Under programmet argumenterade jag för min ståndpunkt. Jag trodde att censorerna var bra bedömare när det kom till porrfilm. De hade sett en hel del och reagerade därför inte med genans och obehag utan kunde förhålla sig logiskt och rationellt. Jag pläderade också för en ökad vetenskaplig inställning i sexualfrågor. Marita Ulvskog höll inte med. Och talet om vetenskaplighet när det gäller censorsutövandet tyckte hon var »skrämmande», det gav en bild av ett »Kafkasamhälle». Censorerna har allmänhetens förtroende att syssla med en väldigt ingripande verksamhet, sade hon, och det var därför bra om de inte satt för länge på uppdraget.¹⁷

Med i studion satt även Jonas Wall, censor och lärare i media och kommunikationsvetenskap. Han hade en hel del att säga. Marita Ulvskogs jämförelse haltade. Problemet med Kafkasamhället var ju att det rådde godtycklighet snarare än reson vid beslut och styre. Men än värre var att Marita Ulvskogs agerande var ministerstyre och en demokratisk skyddsmekanism är att politiker inte får ingripa direkt i myndigheters arbete och säga hur de ska sköta sitt arbete eller tolka lagar. De kan bara föreslå nya lagar eller ändra bestämmelserna för myndigheternas arbete.¹⁸

Efter tv-programmet kom Jonas Wall och jag i samspråk. Eftersom jag hade många frågor om deras arbete bjöd han

in mig till Biografbyrån där jag fick lära mig mer om filmcensur.

En komplex uppgift

Själva basen för filmcensuren är begränsningar som gjorts i yttrandefriheten, en demokratisk grundsten Sverige fick redan på 1700-talet. Yttrandefriheten innebär att svenska medborgare har rätt att offentligt uttrycka sina tankar, åsikter, känslor och lämna uppgifter inom vilket ämne som helst i radio, tv, film, video etc. Ingen får förhandsgranska det som ska framföras eller förbjuda eller förhindra offentliggörande eller spridning bland allmänheten.

Det finns dock några begränsningar i yttrandefriheten. De första gjordes i början av 1900-talet. Eftersom rörliga bilder ansågs vara så kraftfulla censurerades vissa politiska bilder på film, man trodde de kunde ge folket idéer om uppror och hota makten. Tidigare fanns också en särskild paragraf som reglerade porr, »sårande av tukt och sedlighet», som togs bort efter 1960-talets liberala sexualdebatter. Det innebar inte att porren »släpptes fri». Det blev olagligt att skylta med porrbilder på allmän plats, vilket är något som regleras av inskränkningar i tryckfrihetsförordningen. Dessutom skärptes granskningslagen och lagen om olaga våldsskildring.¹⁹

Den viktigaste lagen som reglerar porr är granskningslagen. Den innebär att en film måste vara granskad och godkänd innan den får visas vid allmän sammankomst eller offentliga tillställningar, som på bio. För vuxna gäller att händelser inte får skildras på ett sådant sätt eller i ett sådant sammanhang att de kan verka »förråande». Förråandet menar man kan uppstå vid närgångna eller utdragna skildringar av grovt våld, sexuellt våld eller tvång eller barn i pornografiska sammanhang. Gransk-

ningslagen gäller inte för filmer som säljs eller hyrs ut, men distributörer kan frivilligt lämna in filmer till förhandsgranskning, vilket många gör eftersom de inte vill bli åtalade enligt den andra lagen – spridning av olaga våldsskildringar. Enligt den lagen får skildringar av sexuellt våld, tvång eller närgånget eller utdraget grovt våld inte visas om det inte med hänsyn till omständigheterna är försvarligt.

I praktiken har inte dessa lagar längre så stor effekt på vanlig spelfilm, berättade Jonas Wall. Tidigare, när videon var ny som bildmedium och debatterna om »Motorsågsmassakern» gick höga klipptes en hel del. Att man inte längre gör det beror på att vuxna människor anses förstå att våld och tvång på film är fiktion och detta därför inte kan vara förråande. Däremot anser censorerna att det finns anledning att sätta åldersgränser om det finns risk att barn skulle tro att det som händer är på riktigt. Dilemmat för censorerna är de pornografiska filmerna. Där är reglerna hårdare eftersom det sexuella våldet eller tvånget enligt lagen måste vara »försvarligt». I en spelfilm kan till exempel en våldtäktsscena vara försvarligt om det är en berättelse om våldtäkt. Men i porren är ju de sadomasochistiska (och »våldsamma») inslagen en del av sexualiteten och inte en del i en vanlig berättelse.

Censorerna ställs också inför en svår situation när det kommer till förråandekriteriet i porren. Förstår tittaren att detta är fiktion – som i vanliga spelfilmer – eller inte? Visst är samlagen verkliga, säger Jonas Wall, men de flesta »våldshandlingar» i pornografin är ju fortfarande fiktiva. Med några få undantag är också den mentala inställningen hos porrfilmernas aktörer densamma som spelfilmernas, det handlar om skådespeleri. Är det då inte att misskreditera vuxna människor om man tror att de inte är förmögna att förstå dessa förhållanden just när det kommer till porrfilm?

Det hela är utomordentligt svårt anser Jonas Wall, särskilt ef-

tersom samhället är fyllt av sexuella läggningar som är annorlunda än vad majoriteten har, vilket censorerna förstår efter att ha tittat på porr en tid. Men på grund av tolkningen av lagstiftningen tvingas censorerna utgå från något slags svensk »normallust». Om det som visas skulle uppfattas som våld, tvång eller smärta av en »vanlig» betraktare, måste de klippa i filmerna.

Det Jonas Wall sade om att censorerna tvingas utgå från ett slags normalsvensk sexualitetsmall verkade stämma när jag läste motiveringen till en del censurerade klipp.²⁰

FUCK-MACHINE (i en serie med samlingstiteln HOT LEATHER).
Filmen är 53 minuter lång. Den skildrar dels homosexuell aktivitet utan inslag av våld, dels en sekvens där en stor mekanisk rörlig penisatrupp förs in i en mans analöppning i ett slags maskinellt homosexuellt samlag. Beträffande det sistnämnda kan sägas att det i filmen visserligen framställs som helt frivilligt. Vår bedömning är dock detta, liksom i liknande fall, att eftersom motsvarande aktivitet på en normal man i verkligheten är ägnad att orsaka fysisk smärta så jämför vi det med sexuellt våld. Någon omständighet som skulle göra detta försvarligt har vi inte kunnat finna. Byrån medger åtal beträffande denna film.

Statens Biografbyrå tyckte alltså att filmen skulle åtalas för sexuellt våld eftersom den enda orsaken till att en »normal» man skulle penetreras analt med en penisatrupp vore för att skada honom. Samma sak gällde en tid för filmer med »fist-fucking». Porrmotståndare kallade detta för våld, vilket tjänstemännen på Biografbyrån tog fasta på. Gränsen för vad som fick föras in gick vid fyra fingrar och knogarna, sedan klipptes scenen. Det spelade ingen roll om aktörerna verkade njuta av aktiviteten, det räckte med att scenen kunde ge ett plågsamt intryck på en åskådare med »normal» anatomi.²¹ Denna praxis upphörde dock när censorerna i slutet av 1990-talet fick klart för sig att rätt utförd är inte handlingen skadlig eller våldsam.

Tveksamma fall

Jag har försökt att ha ett så öppet förhållningssätt som möjligt när jag tittat på porr. Om jag reagerar negativt har jag undrat om det har att göra med personlig smak, kulturella tabun eller om det gått över en etisk eller juridisk gräns. Min vägledande princip har varit att inte särskilja vad som sker i porren från vad som sker i sexuella situationer utan en kamera. Och för det mesta har gränserna då blivit tydliga.

Jag tyckte inte att det var roligt att se de »värsta» scener som Statens Biografbyrå censurerat eller läsa protokollen om de ingrepp som gjorts i filmerna. Fast samma känsla har jag inför filmer där våld snarare än en berättelse är drivande. Jag förstår inte tjusningen med att se skräckfilmer med livrädda ungdomar som bli jagade av yxmördare eller spöken och monster. Eller katastroffilmer. Eller splatterfilmer där ögon sticks ut och magar sprätts upp och diverse otyg hoppar ut. Men bara för att jag inte njuter av denna typ av underhållning så betyder det inte att jag inte kan acceptera att andra gör det. Yttrandefriheten är fundamental i ett demokratiskt system. Samma princip måste gälla för sex och porr. Det är ju en sak att känna antipati eller äckel inför vissa typer av bilder, en annan sak är att förbjuda dem.

Jag är medveten om att det finns sofistikerade och tänkvärda argument kring åldersgränser och könsnognad, men handlar det om sexuella handlingar mellan vuxna och barn är detta övergrepp och jag tycker inte ens att det borde kallas barnporr. Det är inspelade sexuella övergrepp på barn. Och även om lagar är trubbiga instrument är det bara att vara konsekvent. Det som är förbjudet utan en kamera är det med en kamera. I det här fallet är det faktiskt hårdare. Gränsen för sex i Sverige är 15 år medan 18 år gäller för att vara med i porrfilm.

När det kommer till sex mellan djur och människor finns fle-

ra intressanta argument som talar både för och emot det, men eftersom detta är tillåtet (om djuret skadas gäller djurskyddslagen) måste porr som visar detta också vara tillåtet.

Mer problematiskt är när det är svårt att avgöra om det som sker på filmen sker i samtycke eller inte. I ett klipp från en amatörporrfilm som flimrade förbi i en annan film visades en naken kvinna bakifrån. En man, som skulle kunna ha varit hennes partner, gick förbi henne medan han pratade med någon annan. Helt utan förvarning förde han in ett finger i hennes stjärt. Kvinnan ryckte till av vad som antagligen var obehag eller smärta, vilket mannen inte tog notis om.

I en film av mer dokumentär karaktär träffade två kvinnliga porraktörer en italiensk porrstjärna och hans filmteam. Kvinnorna verkade imponerade över att träffa mannen och glada över att få ha sex med honom. När de möttes var skådisen charmant mot kvinnorna, men vägrade berätta vad som skulle hända, trots att kvinnorna frågade honom upprepade gånger. De åkte till en klubblokal för män från något afrikanskt land. När kvinnorna kom in i klubben förändrades deras sinnestämning dramatiskt. Om de var glada och uppspelta tidigare verkade de bli chockade och rädda. De gjorde som de blev tillsagda, eller vad som förväntades av dem, och hade sex med många av männen (mycket verkade vara utan kondom). De log och uppträdde »proffsigt» för det mesta – men såg känslomässigt frånvarande ut.

I en annan film som jag funderade mycket på visades en kvinna i ett hotellrum. Hon verkade ha kommit dit under förespegling att vara modell för underkläder. Under filmens lopp övertalade en man (som inte syntes på bild) henne att ta av sig mer och mer kläder och smeka sig själv på kroppen. Kvinnan sade tidigt till att hon ville att kameran skulle stängas av. Mannen sade att den var avstängd, men filmningen fortsatte. Hon lovades också allt mer pengar, men mot slutet verkade hon inte

få några. Det var inte en särskilt sexuell känsla i filmen, varken i miljö eller i sättet hon tog i sig själv på. Snarare verkar själva poängen med filmen vara att duperas och förnedras henne.

En film vars tema var uteslutande sadomasochistisk hade en scen där en person helt klädd i läder var fastkedjad mellan två pelare. Även ansiktet var täckt och i munnen fanns en boll. Personen blev piskad och utsatt för annan s/m-behandling. Men det gick inte att avgöra om det finns möjlighet för personen som utsattes för behandlingen att ge något tecken för att påverka händelseförloppet.

Det är omöjligt att veta om filmerna av dokumentär karaktär var överenskomna på förhand. Det kan handla om skickliga skådespelare som bara spelade förvirrade och duperade. I den sistnämnda filmen kan scenariot varit helt uppgjort i förväg och det kan ha funnits icke-verbala tecken som den undergivna personen använde. Frågan är hur dessa ska bedömas. Är detta våld och övergrepp? Och om det är det, vad ska den som ser materialet göra?

Rent teoretiskt finns här en stor fördel om detta är övergrepp, det är ju dokumenterat. Men när det kommer till sexuella brott är saker ofta mer komplicerat. Sexuella kränkningar sker ofta gradvis, det kan börja med någon form av övertalning där påtryckningar ökar (som i filmen från hotellrummet) och ju längre tid som går, desto svårare är det att sätta gränser. Den utsatta kanske också blir överrumplad och chockad. Förövaren kan vara någon som hon känner och litar på, har stor respekt för eller är rädd för. Många känner sig också dumma när de vill säga nej till något som de först gått med på (som kvinnorna som följde med den kända porraktören). Kvinnors skamkänslor kring sex och ovana att förhandla sexuellt kan också försvåra situationen.

Det är inte heller lätt att anmäla sexuella övergrepp. Den som utsatts kan ta på sig skulden för vad som hänt. Hon tycker att

hon inte borde ha litat på förövaren (i det här fallet följt med in i bilen eller upp till hotellrummet). Kanske känner hon också skam över att ha blivit utsatt. Många är också rädda för att inte bli trodda eller ens få någon hjälp. Om det är ett sexuellt övergrepp som filmats kanske det är ännu svårare att göra en anmälan, det är illa ansett som det är att spela in porr.

Det är alltså svårt att bedöma sådana här fall och veta vad som ska göras, frågor som också tjänstemännen på Biografbyrån brottas med. En början vore att mer noggrant definiera vad som är övergrepp och vad som är sexuella variationer. Dessutom vore det bra om de som är verkligt bekymrade över eventuella övergrepp i porren skaffade sig mer kunskap om porrbranschen och samarbetade med den.

Journalisten Mattias Andersson har träffat flera porrproducenter och följt några filminspelningar, vilket han berättar om i boken *Porr, en bästsäljande historia*.²² Han visar att detta ofta är ganska harmlösa tillställningar där det finns både etiska personer och strikta avtal, något som också är min erfarenhet efter att ha träffat människor både i Sverige och i andra länder. I Australien finns exempelvis ett särskilt branschorgan, The Eros Foundation, som försöker påverka branschen och lagstiftningen. De har tagit fram riktlinjer som medlemmarna måste följa och ger kontinuerligt ut en tidskrift där de förutom att bedriva opinionsbildning försöker motverka fördomar och orättvisor med hjälp av kunskap.²³

Det finns också något som är märkligt med de kraftfulla reaktionerna som riktas just mot »våldsporren» och kraven på hårdare censurlagstiftning – en helt vanlig vardagskväll finns ju så oändligt mycket mer våld i tv. Alla dessa deckare och serier där folk blir misshandlade, våldtagna och dödade på löpande band – och då är offren också oftast kvinnor. Om det är så skadligt att se mäns våld mot kvinnor, varför finns inte mer reaktioner mot det?

En sexnegativ kultur

Vad hände då med Marita Ulvskogs ambitioner att påverka censorernas bedömning av porrfilmer? Ja, efter protester från Statens Biografbyrå förstod hon att hon agerade fel, så i stället såg hon till att påverka hur länge en censor fick arbeta. Tidigare fick censorerna, som utses av regeringen och måste ha utbildning i beteendevetenskap, psykologi eller något annat som gör att de har kompetens att bedöma vilka effekter film har, arbeta max två sexårsperioder. Detta blev nu två treårsperioder.

I en promemoria från Kulturdepartementet motiverades detta med att censorernas beslut måste grundas på förståelse och inlevelse av vilka effekter tittandet har på åskådarna, något som ställer höga krav på omdöme, inlevelseförmåga och uppmärksamhet. Kulturdepartementet ansåg dock att censorerna såg film på ett annat sätt än andra människor. De betraktar den från en »professionell och analytisk utgångspunkt snarare än en emotionell och upplevelsebaserad». Efter flera års arbete blir censorerna därför »mindre känsliga» för den effekt våldsamma sekvenser kan ha på en vanlig publik.²⁴

Kulturdepartementets resonemang fortsatte i samma motsägelsefulla och godtyckliga anda som Marita Ulvskog visat upp under tv-programmet. Å ena sidan ansågs censorerna vara för professionella och analytiska. Å andra sidan ansågs de inte tillräckligt medvetna om hur bilder kan påverka andra, utan reagerade oproffsigt utifrån sin egen känslomässiga avtrubbnings.

Ett sätt att förstå det här paradoxala resonemanget är att återigen vända sig till Rubins tankemönster, särskilt hennes resonemang om sexnegativitet. Sex uppfattas som en farlig, destruktiv och negativ kraft. I Sverige och mycket av västvärlden kommer detta förhållningssätt till stor del från den kristna traditionen som anser att sex är något syndigt i sig själv. Denna förståelse kommer i sin tur från antagandet att genitalierna är

en mindervärdig del av kroppen, något mycket lägre och mindre heligt än sinnet, själen eller hjärtat. I dag har de sexnegativa föreställningarna fått eget liv och är inte längre beroende av religionen. Tankemönstret har flera effekter. Ett är att sex getts en uppförstorad betydelse. Därför behandlas och bedöms den annorlunda än andra mänskliga områden. Detta gäller när vi pratar om sex, analyserar sex, liksom när vi stiftar lagar kring den.

Att sex inte bedöms som andra handlingar tror jag kan förklara varför Marita Ulvskog tyckte att det var något »skrämmande», snarare än positivt, att ha ett mer vetenskapligt och mindre negativt laddat förhållningssätt till just pornografi. Det kan också förklara varför avtrubbningsresonemanget och minskad tillförordnad tid bara används för censorerna på Statens Biografbyrå, inte för tjänstemän på andra myndigheter eller för personer i andra viktiga beslutspositioner. Tankemönstret kan dessutom förklara varför våld i olika typer av film behandlas och bedöms så olika. Porr råkar illa ut eftersom det handlar om sex.

Tankemönstret om sexnegativitet kan kasta ytterligare ljus över med vilken emfas som just avvikande sex i porren fördöms. Rubin menar att lagar kring sex har införlivat den religiösa attityden att heretisk (kätterskt) sex är en särskilt avskyvärd synd som kräver det strängaste av alla straff. Som exempel tar hon hur penis-anal penetration har behandlats juridiskt. Under lång tid i den europeiska och nordamerikanska historien låg en enda samtyckande akt av anal penetration till grund för avrättning. Det är inte heller olik den svenska och europeiska situationen. Per-Ole Träskman, professor i juridik, påpekar att fram till 1900-talet var så gott som samtliga sexuella handlingar kriminaliserade förutom samlag inom äktenskapet – det han kallar den rena inomäktenskapliga parningsakten.²⁵

Rubin menar att effekten av sexnegativiteten också märks utanför juridiken. Små olikheter i sexuella värderingar och be-

teende upplevs ofta som stora, nästan kosmiska, hot, vilket kan jämföras med hur människor upplever skillnader inom andra områden. Rubin tar matvanor som exempel. Människor kan vara intoleranta, dumma eller »pushiga» kring vad som utgör »bra» och »dåliga» matvanor, vad som smakar bra och vad som inte smakar bra. Negativa kommentarer kan fällas gentemot den som avviker från gällande normer, men olikheter i matmenyer provocerar sällan till det slags raseri, ångest eller ren terror som är följden av olika erotisk smak.²⁶ Kanske är det också därför porr och viss typ av sex anses vara så »äckligt».

Det finns en annan sak som det sexnegativa tankemönstret skulle kunna förklara – varför porrmotståndarna fokuserar så på den »hemska» och »våldsamma» pornografin. För det finns ju annan porr, den som var och en kan finna i videobutiker, på kabel-tv eller i porrtidningar. Porr som innehåller solnedgångar och softade bilder. Där det visas humor och kärlek, där folk är glada och arga och upphetsade och allt annat som hör den mänskliga existensen till. Men ett av kännetecknen i en sexnegativ kultur är enligt Rubin att sex alltid behandlas med misstänksamhet vilket gör att de flesta sexuella handlingar bedöms utifrån dess värsta möjliga uttryck.

Jag tycker att detta är precis vad porrmotståndare gör. De väljer de »värsta» exemplen ur pornografin och dömer hela pornografin utifrån dessa bilder. De håller fram s/m-pornografin och säger – se här, se hur hemsk porren är, den innehåller våld och förnedring och perversioner. Men det skulle gå att göra tvärtom. Om man valde ut de »vackraste» bilderna i pornografin skulle faktiskt nästan vem som helst kunna hålla brandtal till pornografins försvar. Om man enbart valde ut älskande heterosexuella par i motljus på en strand skulle tvåsamhetens och kärlekens lov sjungas. Tog man enbart porr för och av homosexuella eller transpersoner kunde det ses som sexualpolitiska manifest. Med hjälp av porr som kvinnor producerar

kunde kvinnlig företagsamhet och frigjord sexualitet hyllas. Lyfte man fram alla de små ideella och subversiva porrprojekten kunde även de mest radikala grupperna falla till föga. Men det gör inte porrmotståndare. De uppehåller sig vid det som verkar allra hemskast, mest bestialiskt och obehagligt, taffligt och perverst, och dömer sedan all pornografi därefter.

Detta är att göra pornografin och diskussionen kring den orättvisa. Pornografi är liksom andra former av kommersiell sex ett fenomen som måste diskuteras i all dess komplexitet. En del försöker undkomma denna mer nyanserade diskussion genom att dela upp sexskildringar i »porr» och »erotik». Men det är att göra det väldigt lätt för sig.

Erotik

Radikalfeminister som Roks tidigare ordförande Ebon Kram tycker att det finns lika lite »mjukporr» som det finns »mjukapartheid» eller »mjuknazism».²⁷ Det finns också en del socialdemokratiska riksdagsledamöter som anser att all porr är våld och därför motionerar om ett totalförbud.²⁸ Men många andra porrmotståndare gör uppdelningar mellan porr och erotik. Vad är då erotik för någonting?

I en samlingsmotion hävdar riksdagsledamöter från folkpartiet, socialdemokraterna och vänsterpartiet att skillnaden mellan pornografi och erotiska bilder egentligen handlar om »jämställdhet». För en »erotisk bild har en tydlig tvåsamhet i framtoningen och har som syfte att ge sensuell stimulans till både kvinnor och män».²⁹ S-kvinnorna anser att erotik är sexskildringar som sker på jämlika villkor och där ingen blir dåligt behandlad.³⁰ Vänsterpartisten Ulla Hoffmann vill egentligen förbjuda all porr (men nöjer sig med förbudet mot våldsporr) och tycker att man måste skilja mellan erotiska och pornografiska

bilder. Men vad detta är kan hon inte svara på – annat än att porr är när det som visas är kvinnoförnedrande och underordnande.³¹

Tyvär är vaga definitioner som dessa regel snarare än undantag. Den som gjort de tappreste försöken att reda ut skillnaderna är Hans Nestius.

»Leve den erotiska bilden!«

Hans Nestius blev känd och uppskattad för sitt mod när han som ledande ungliberal under 1960-talet arrangerade abortresor till Polen. Under den tiden arbetade han också för att avskaffa paragrafen om »sårande av tukt och sedlighet», något som ingick i den tidens sexliberala projekt. De ville minska statligt förmynderi och öka individens frihet. Men som många andra drog han örnen åt sig när den frisläppta porren inte blev riktigt som han väntat sig. För att skapa alternativa bilder till de som »sexkapitalisterna» producerade kampanjade han och RFSU under parollen: »Död åt pornografin! Leve den erotiska bilden!»

Hans Nestius definierar erotik som bilder med »andra» och »mer» känslor än att bara den fysiska lusten uttrycks. Där laddningen finns mellan personerna på bilden, inte mellan kvinnan och den tänkta åskådaren. Vidare bygger erotik på »ärliga känslor», inte bara de som är lustfyllda utan även de som uttrycker ångest och smärta. Pornografiska bilder är således fragmentariska, isolerade från »övrigt mänskligt liv», visar bara fysisk kåthet, har fokus på könsorganen och där människor behandlas med förakt och grymhet.³² Porr är också något som görs av män och för män.³³

Helt nöjd med sin definition var inte Hans Nestius, motsättningen mellan porr och erotik gick inte bara att reda ut med

ord. Detta måste också bevisas med hjälp av »motbilder». I hans bok om porr och erotik publiceras därför dessa motbilder (men det huvudsakliga bildmaterialet i hans bok utgörs av pornografi, bara en mindre del är »erotiska»). Gemensamt för de erotiska bilderna är att de är gjorda av nutida och äldre erkända bild- och fotokonstnärer. Själva motivet är dock inte annorlunda, det är kvinnor som blickar »sexigt» mot betraktaren och par som har sex med varandra. I de erotiska bilderna ser man förvisso mer av hela kroppar och mindre av närbilder på könsorgan. När Hans Nestius blev pressad i en intervju några år efter boken publicerats medgav han också att det fanns problem med att dra en skarp gräns mellan vad som är pornografi och erotik, men den som inte ser skillnaden måste vara »helt avtrubbad».³⁴

Det finns en del mer nutida försök till att bringa klarhet i vad som är vad. När jag läste sexologi råkade jag få ett undervisningsmaterial för ungdomar om sex gjord av Älvsborgs lands-ting i min hand. Författarna tillstår att det finns olika uppfattningar och vad som är porr och erotik, och att det är den personliga smaken som avgör hur vi ser på det, men ställer trots det upp två led och menar att kriterier för skillnader »finns nog ändå»:

PORNOGRAFI

EROTISK SKILDRING

Tvång	Frivillighet
Underkastelse	Jämlikhet
Lust hos en part	Bägge parter lustfyllda
Våld, övergrepp	Saknar våld
Mannen dominerar ofta	Bägge aktiva
Betoning av könsorgan	Känslor och helhet

Författarna menade också att i porren finns en problemlöshet, där sexualiteten inte har några gränser, killar kan hålla på hur länge som helst, kvinnor alltid villiga att ställa upp och det inte

finns något som heter könssjukdomar, önskade graviditeter, impotens eller avsaknad av lust. Sexualiteten är helt enkelt inte avbildad som den ser ut till vardags.³⁵

Ett dominansinstrument

En viktig funktion som uppdelningen av erotik och porr har är att vara en statusmarkör. »God smak» används som den franska sociologen Pierre Bourdieu visat, för att signalera, upprätthålla och skapa social status och klasstillhörighet. I en undersökning om borgerlighetens Frankrike under 1900-talet tog han konst som exempel. Han visade att vad folk har på väggen sällan enbart är ett personligt estetiskt val, utan det påverkas av samhällets sociala hierarkier och individens önskan att befinna sig så högt upp i dem som möjligt. Konst och god smak kan därför ses som vad han kallar för ett dominansinstrument.

Bourdieu jämförde massproducerade bilder på gråtande barn och svartvita fotografier av en gammal fiskares fårade händer eller ansikte. Tavlorna av de gråtande barnen var länge något som enbart kunde hänga i ett arbetarklasshem, det var bilder som medelklassen och överklassen aldrig skulle befatta sig med. I dessa hem kunde man kanske i stället se svart-vita »konstnärliga» fotografier, bilder som signalerar prestige, god smak, »konst». För fiskaren själv och dennes familj kunde det i sin tur te sig ganska obegripligt att man ville hänga upp foton på en okänd gammal gubbe i vardagsrummet.³⁶

På ett liknande sätt fungerar uppdelningen av erotik och pornografi. Det finns de »billigare» porrtidningarna med sitt mer råa och direkta sexuella innehåll där fotografierna är glansiga och ljussättningen dålig. Modellerna bär billiga raffset och aktiviteterna är rakt på sak. Sedan finns de tjugigare tidningarna med bättre papperskvalitet, bättre ljussättning och »tjugiga-

re» och lite svalare kvinnor i dyra kreationer. Bilderna i de tidningarna börjar närma sig det som skulle kallas erotik. Dessa tidningar kan också, till skillnad från annan pornografi, ligga framme på soffbordet och behöver inte gömmas undan i garderob. Går man ytterligare ett steg längre är inte ens dessa tjugiga tidningar och bilder fina nog. Då ska det till riktig konst, riktig litteratur – och då kan vad som helst få visas.

Friheten att skildra alla sidor av sexuallivet gäller såväl de positiva som de destruktiva sidorna, ansåg Hans Nestius och andra med honom i den första och andra vågen porr- och prostitutionsmotstånd. Till och med det sexuella våldet får skildras, för så länge det är fråga om »konstnärligt skapande, om människoskildring och samhällsdebatt» bör friheten vara total.³⁷ Principen är som jag redan nämnt en del av det juridiska systemet när det kommer till spelfilm. Men det finns också en ordningslag som förbjuder offentliga pornografiska föreställningar. Till detta räknas föreställningar med levande aktörer där sexuella situationer och händelseförlopp framställs på ett »ohöljt» och »utmanande» sätt – striptease med andra ord. Men, nota bene, denna lag gäller inte vid framförandet av »konstnärliga» verk.³⁸

Jag tror att distanseringen från den »dåliga» porren i porrdebatten också kan vara en statushöjare på ett mer personligt plan. Att ond göra sig över de äckliga och dåliga bilderna är att signalera att jag faktiskt har bättre (sexuell) smak än så. Att jag tillhör en högre (sexuell) klass. Och genom att fördöma pornografi och samtidigt hävda att erotik är okej, går det att två sig fri från misstanken att det är något sexuellt fel på en, man är inte rigid eller asexuell. Det är att signalera att jag tycker om sex, men bra sex – inte att böka runt med hundar eller katter eller ålar eller gamlingar eller handikappade eller piskor vad det nu är de gör i porren. »Jaget» kan så positionera sig gentemot alla andra som har den dåliga smaken att köpa och använda pornografin.

Att dela upp sexskildringar i kategorier som pornografi, våldspornografi och erotik är att göra det lätt för sig. Men man kan också undra vad som egentligen bevisats om porr är dålig eftersom sexualiteten som visas där är dålig, och erotik är bra eftersom sexualiteten som skildras där är bra? Då är ju porr per definition bilder av dåliga sexuella handlingar och erotik bilder av goda sexuella handlingar. Inget har bevisats, varken vad gäller porr eller erotik. I stället har porrmotståndare uttalat sig om vad de anser vara bra respektive dålig sex – vilket är en sexualmoralisk diskussion.

Jämställdhetens sexualmoral

Den viktigaste partipolitiska aktören i kampen mot porr och prostitution har varit socialdemokraten Inger Segelström. Hon var med om att starta kvinnojoursrörelsen, ledde kampanjer mot »vårdspornografi» under 1980-talet och såg till att sexköpslagen drevs igenom under sin tid som riksdagsledamot och ordförande i s-kvinnorna. Senare gick hon vidare som EU-parlamentariker och blev ordförande för Rådet mot skadliga våldsskildringar, eller Medierådet som det också kallas, ett slags rådgivande regeringsorgan.¹

Jag hade ofta hört Inger Segelström påstå att sexköpslagen inte handlade om sexualmoral, vilket jag bad henne utveckla när vi träffades en gång: »Ja, vad jag menar är att det här har ingenting att göra med sexualitet. Det här har ingenting, ingenting att göra med att det här är en syn på moral.» För om det hade varit en moralfråga hade hela prostitutionen förbjudits för länge sedan, menade Inger Segelström, detta eftersom det alltid »funnits gott om moralister i riksdagen». Sexköpslagen var i stället en »jämställdhetslag». Män ska inte kunna köpa kvinnor och deras kroppar för pengar, precis som kvinnor inte ska bli lönediskriminerade. Jag undrade då om inte detta var precis vad moral var, att säga hur man vill att det ska se ut i samhället? Nej, svarade hon, det var inte moral utan att »sätta normer» vilket handlade om »värderingar» och »hur vi vill att kvinnor och män ska leva tillsammans i det här landet».² Vad hon ansåg att moral var i så fall förklarade hon inte. Men oav-

sett det finns problem med Inger Segelströms resonemang. Hon förnekar att frågan om prostitution handlar om sex, vilket jag redan visat att den gör i kapitel 1, men hon verkar inte heller förstå vad termerna betyder.

Normer är allmänt godtagna regler för vad människor i en viss kultur bör och inte bör göra. Med ordet moral avses en persons faktiska handling, det är handlingen som kan vara moralisk eller omoralisk. Etik är teoretiska reflektioner över mänskliga värderingar och handlingar. Så enligt gängse språkbruk är etiken teorin, normen är regeln och moralen handlingen.³ Det går alltså inte att hävda normer och moral som något skilda från varandra. Det håller inte heller att ta avstånd från begreppet sexualmoral och samtidigt uttala en moralisk ståndpunkt – att män och kvinnor ska leva sina liv på ett särskilt sätt.

»Det handlar inte om sexualmoral» – en paradox

Att förneka att porr- och prostitutionsmotståndet handlar om sexualmoral är en annan paradox som borde blottläggas och utmanas. Den döljer nämligen vad jag tror är ett av porr- och prostitutionsdebattens viktigaste funktioner; att vara en arena där en viss sexualmoral tryggt kan avhandlas, formas och cementeras. Eftersom normerna och föreställningar inte uttrycks direkt, utan löper under ytan, går det att undkomma granskning och ifrågasättande. Paradoxer gör ju mottagaren förvirrad och förlamad. Men förnekandet gör också porr- och prostitutionsmotståndets föreskrivande funktion mer osynlig. Sexualmoralen fungerar som den negativa ytan mot vilken den goda, »normala» eller »jämförbara» sexualiteten kan framträda.

Det finns många exempel på den här paradoxen, framför allt i argumenten mot prostitution. Att kriminalisera män som köper sex föreslogs redan under den första vågens porr- och

prostitutionsmotstånd i slutet av 1970-talet.⁴ En tongivande person under den perioden var terapeuten och författaren Hanna Olsson, sekreterare i prostitutionsutredningen som startade då. Strax innan sexköpslagen gick igenom, två decennier efter hennes inträde i debatten, sade hon att lagen var utomordentligt bra. Den var en tydlig ståndpunkt och det »lilla sandkornet» skulle kunna »irritera» i olika internationella sammanhang. Sverige skulle kunna säga till andra länder att så här ser vi på det – det är brottsligt att köpa sex, men inte för att svenskarna är »moralister» poängterade Hanna Olsson, utan för att prostitutionen skadar den som används.⁵

»De flesta – om än inte alla – som från svensk sida deltar i debatten gör det inte utifrån sexualmoraliska skäl, utan utifrån kvinnans rätt att besluta över sin egen kropp och sin sexualitet», hävdar vänsterpartiets tidigare representant i EU-parlamentet, Marianne Eriksson. Ifrågasättandet av prostitutionen visar också att »sexualiteten är unik för varje individ», inte är till salu och »ska inte ske på någons bekostnad, utan bör avnjutas med lust, fantasi och fullständigt gratis».⁶

Hanna Olssons paradox är att hennes resonemang bygger på att det är dåligt om kvinnor skadas – vilket är ett moraliskt ställningstagande. Marianne Erikssons paradox består i att först förneka att debatten handlar om sexualmoral för att sedan uttala sin sexualmoral: att kvinnor ska ha rätt att bestämma över sina kroppar och sin sexualitet, att sex måste upplevas på vissa sätt och vara gratis. I den här paradoxen ryms dessutom en annan vanlig paradox i svensk jämställdhetspolitik; å ena sidan ska kvinnor ha rätt att bestämma över sina kroppar, å andra sidan får inte kvinnor välja att göra vad de vill med sina kroppar (som att ta betalt för sexuella tjänster). Kvinnor är bara fria att göra de »rätta» valen med sina liv och kroppar.⁷

Att porr- och prostitutionsmotståndare förnekar att deras engagemang handlar om sexualmoral kan handla om be-

greppsförvirring. Men det kan också vara ett taktiskt drag. Sexualmoral är en negativt laddad term som feminister och jämställdhetsaktivister vill ta avstånd ifrån, särskilt om de vänder sig till en progressiv eller yngre publik och inte vill uppfattas som fördömande och gammaldags.

Honnörsord

Det finns olika retoriska tekniker som porr- och prostitutionsmotståndare använder för att maskera deras underliggande sexualmoral. Det ena är att definiera kommersiell sex som mäns våld mot kvinnor. En annan teknik är att använda honnörsord som »jämställdhet».

Att använda honnörsord är tacksamt i en debatt eftersom de har en stark positiv laddning och samtidigt vag innebörd. Avsändaren förväntas inte definiera exakt vad som avses med begreppet. Ingen förväntas heller diskutera eller ifrågasätta definitionen av termer som »jämställdhet» eller »demokrati» eller protestera mot det budskap som förs fram. Vem vill uppfattas vara mot jämställdhet?

Roks använder de olika retoriska teknikerna skickligt. I broschyren som uppmanar till att boka porrfria hotell använder de hotellstäderskans röst för att knyta an till spontana och känslomässiga negativa reaktioner som många har inför porr. Men de vädjar också till samvetet hos den goda samhällsmedborgaren: »Att boka porrfritt är en aktiv handling *för* jämställdhet och *mot* kvinnoförnedring och våld mot kvinnor och flickor.»⁸

En annan behändig sak med honnörsord är att de kan anpassas efter målgrupp. Olle Schmidt, en av folkpartiets EU-parlamentariker, använder sig hellre av termen »liberal» än »jämställdhet»⁹:

Jag är inte moralist. Jag är liberal. Men det finns en äcklets gräns för all den pornografi som väller fram. Nu börjar gränsen nås. Och det finns ett klart samband mellan prostitutionen och den allt grövre pornografin och förtryck och våld mot kvinnor.

Oavsett om det kallas jämställdhet, liberalism eller något annat, så uttrycker porr- och prostitutionsmotståndarna likafullt en sexualmoral. Det finns också en och annan som tillstår att deras inställning handlar om moral. Fackförbundet Kommunals ordförande, Ylva Thörn, säger att hon har funderat på om hon är gammaldags eftersom hon inte vill kalla prostitution för ett yrke och inte vill att fackförbund ska arbeta för sexsäljares rättigheter. Men hon har kommit fram till att hon inte är gammaldags. I stället handlar det för henne om »värdighet, etik och moral».¹⁰ Jens Orback tillstår också att kriminaliseringen av sexköpare är en moralfråga.¹¹

Att ha en uppfattning om vad som är rätt eller fel är helt i sin ordning. Och en av feminismens uppgifter är att identifiera vad som är fel i ett samhälle utifrån ett genusperspektiv – hur blir människor förfördelade eller privilegierade på basis av den uppfattade könsidentiteten? – och sedan försöka komma till rätta med orättvisorna. Moral styr också individers handlingar och ligger till grund för lagar och policy. Stötestenen är vad moralen innehåller.

Makt och sexuella värderingssystem

Sexologer menar att det i varje kultur finns »skript» som reglerar hur människor får bete sig sexuellt. Skripten handlar om vem som får göra vad med vem, när, var och hur. Tillsammans formar skripten en viss »sexualideologi».¹²

Det finns många olika sexualideologier i världen och det kan

vara lockande att ta antropologisk forskning till hjälp för att illustrera hur varierande de kan vara. Som att det i en kultur anses bra att bita varandra i öronsnibbarna tills det blöder eller att det i en annan är de äldre kvinnorna som väljer ut yngre män som sina älskare, vilka de sedan dumpar efter behag. Ytterligare andra har enbart samlag i sittande ställning och tycker att det är ytterst opassande att kyssas. Men det kan vara precis lika illustrativt att göra jämförelser i det egna samhället. För det som gäller i majoritetssamhället behöver inte gälla för olika subgrupper.

När jag diskuterade sex och normer med en grupp HBT-aktivister (HBT är ett samlingsbegrepp för homo-, bisexuella och transpersoner) påpekade några en sak jag inte tänkt på tidigare. En ny norm som etablerats är att om en homosexuell kvinna och en homosexuell man vill göra barn tillsammans bör de inte ha sex med varandra. Aktivisterna menade att även om det blivit mer accepterat att lesbiska och bögar ibland ligger med varandra (tidigare fanns en mer negativ inställning till bisexualitet) så finns det vissa gränser. Sex får bara ske om syftet är njutning, inte barnalstring. Kanske har den normen att göra med att handlingen skulle bli för »heterosexuell» och därmed utmana den egna identiteten, jag vet inte, men det visar i alla fall tydligt hur något som tas som självklart i en grupp är otänkbart i en annan.

Andra subgrupper med annan sexualideologi än den kulturellt dominanta är till exempel de som utövar s/m eller sysslar med kommersiell sex. Dessa grupper är dock inte sexuellt »normlösa», de har bara *andra* sexuella normer. Ibland är till och med normerna i dessa grupper striktare, eller åtminstone tydligare. De har tydliga uppförandekoder och förhandlar vilka sexuella ramar som gäller innan de har sex med varandra.

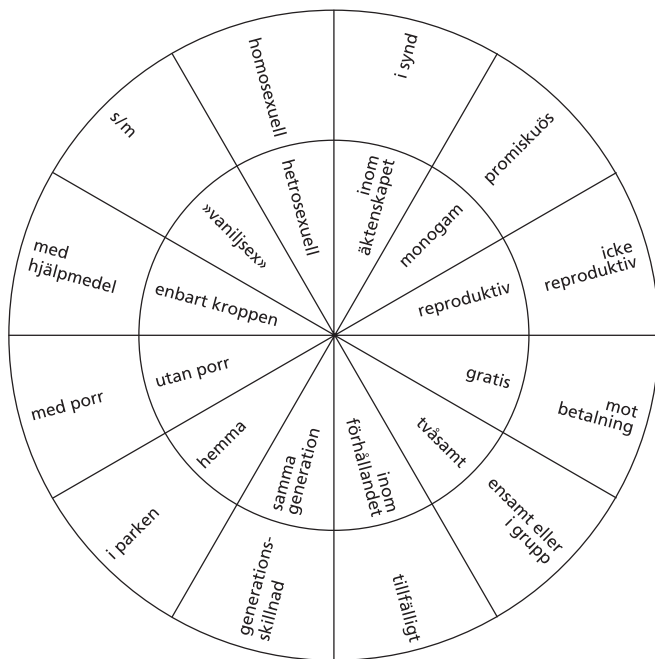
Förutom att sexualideologier skiftar mellan grupper och samhällen, skiftar de även över tid, ibland förvånansvärt

snabbt. Under en föreläsning jag höll för sjukhuspersonal sträckte en dam i 60-årsåldern upp handen. Hon hade en chefsposition och såg väldigt proper och kompetent ut i sin tvådelade dräkt. Med en myndig stämma sade hon: »Ja, det som var naturligt för oss när vi var unga är ju inte det längre.» Jag förväntade mig att hon skulle säga något i stil med att de på den tiden minsann höll på sig och hur ungdomen i dag inte längre hade några normer, men i stället fortsatte hon: »Då på den tiden var det ju vanligt med gruppsex, men det verkar det ju inte vara längre!«

Sexhierarki

Sexualideologier innehåller alltså gränser som skiljer bra sexuellt beteende från dåligt. Gayle Rubin betonar maktaspekter när det kommer till hur sex organiseras och talar därför om ett hierarkiskt system av sexuella värderingar.

För att illustrera detta system tecknar Rubin en bild av hur sexhierarkin såg ut i USA i skiftet mellan 1970-talet och 1980-talet. Högst upp i hierarkin befann sig reproduktiva gifta heterosexuella par och strax därunder hamnade ogifta (men monogama) heterosexuella par. Stabila och långvariga homosexuella par var på gränsen att bli accepterade i samhället, vilket däremot inte deras tillfälliga sexuella kontakter i barer eller i parker var. Dessa homosexuella par kretsade i sin tur strax över den lägsta gruppen på botten av pyramiden – sexsäljare, transvestiter, fetischister, sadomasochister och de som har sex över generationsgränser. För att illustrera systemet använde sig Rubin av en modell som består av en cirkel inuti en annan cirkel, uppdelad i »tårtbitar».

Den inre cirkeln är den goda, och vad hon kallar den »välsignade», sexualiteten. Detta är vad som brukar kallas »vaniljsex» (en mer »mjuk» eller »fin» sex till skillnad från till exempel s/m-sex) som sker mellan monogama män och kvinnor från samma generation och som syftar till att alstra barn. I den yttre cirkeln finns den dåliga och »fördömda» sexualiteten. Här hamnar sex mellan samkönade par, tillfällig sex, onani, porr, sex för pengar och sadomasochism.

Liksom sexologerna menar Rubin att det förs en ständig diskussion om vilken sex som ska få befinna sig på den »goda» sidan. Värderingarna är inte statiska, utan gränserna förflyttas.

Sexhierarkin upprätthålls på olika sätt, menar Rubin. Individer vars beteende återfinns högt upp i hierarkin blir belönade på olika sätt medan de vars beteende finns långt ned blir bestraffade.

De i toppen åtnjuter aktning i samhället. De har juridiska privilegier, institutionellt stöd, materiella fördelar, tillgång till social och fysisk rörlighet och anses vara mentalt friska. De vars sexuella beteenden finns längre ned på skalan anses däremot vara kriminella, sakna heder och ärbardhet och ha psykiska störningar. De får sin sociala och fysiska rörlighet begränsad, har varken stöd hos myndigheter eller institutioner och utsätts för olika ekonomiska sanktioner.

Ett annat sätt som de sexuella dissidenternas låga status behålls är ett bestraffande stigma. Stigmat har sina rötter från västländska religiösa traditioner, menar Rubin, men kommer i dag från medicinskt och psykiatriskt håll vilket fungerar som en effektiv sanktion mot dem som engagerar sig i dessa beteenden. Den juridiska förföljelsen av personerna långt ned i hierarkin berättigas också genom en välutvecklad ideologi menar Rubin, en ideologi som klassificerar personerna som »farliga» eller »underlägsna», som inte önskvärda i samhället och utan rätt att lämnas i fred.¹³

Denna sexhierarki är ett av de tankemönster som ständigt reproduceras, menar Rubin, även under radikal flagg. Som exempel tog hon den radikalfeministiska anti-porrörelsen som förvisso hade ett progressivt språk men fördömde och motarbetade samma slags sex som övriga samhället gjorde.

Ett litet folk

Den franske historikern och filosofen Michel Foucault tecknar en bakgrund till den sexualideologi Rubin beskriver. Han

menar att nutida västerländsk sexualmoral, och sätten den upprätthålls på, har att göra med utvecklandet av den moderna staten.

Under 1700-talet riktades maktens uppmärksamhet mot befolkningen eftersom de och dess avkommor behövdes som arbetskraft. Människors sexuella beteende blev en statlig angelägenhet och föremål för analys och ingripande – folket skulle förmås reproducera sig och hålla samman. Sedan detta väl var gjort tog man itu med den sexualitet som inte handlade om familjen och som kunde utgöra ett hot mot densamma. Det välordnade äkta paret blev därför en mer »tystlåtnare norm» mot vilken en »perversiteternas värld» började ta form.¹⁴

Foucault skriver poetiskt om »ett litet folk» som föddes, framtvingat ur den nya borgerliga ordningen. Det var ett slags »perversas oräkneliga familj som bor grannar med förbrytarna och befryndar sig med dårarna». I denna familj fanns figurer som sexuellt vakna barn, brådmogna flickor och vanartiga skolpojkar. Där fanns fetischister och »fula gubbar». Dessa ovälkomna figurer hamnade på uppfostringsanstalter, spärrades in på mentalsjukhus och fängelser eller sökte själva hjälp hos präster och läkare för den skam de lärt sig känna.¹⁵

Från en förtryckssynpunkt fanns en tvetydighet under denna tid, påpekar Foucault. Samtidigt som juridiska straff för sexuella avvikelser mildrades blev kontrollinstanser och övervakningsmekanismer strängare. Han förklarar detta med att det viktigaste inte är *mängden* makt, utan *formen* av makt. För maktens negativa element – som förbud, censur och förnekande – är bara en av många tekniker för maktutövning. Makt, som är rörlig och finns överallt, fungerar också positivt och produktivt. Den får människor att tänka och handla på vissa sätt.

Ett exempel är det inflytande den nya vetenskapen och dess klassificerande hade, något även sexualiteten föll offer för. »Perversiteterna» blev en del av den medicinska kunskapen där nya

typer av individer specificerades. Sodomi till exempel, som tidigare var en bred sexuell kategori, blev till män som hade analsex med män. Och om sodomiten tidigare var en återfallssyndare skapades »den homosexuella» som en person vars sexualitet genomsyrade hela honom. Han blev en art med en viss personlighetstyp, viss bakgrund, vissa känslor och vissa tankar. Det handlade inte längre om ett sexuellt beteende utan om en viss *person*.¹⁶

Foucault talar också om »psykiatiseringen av den perversa njutningen». Könsdriften isolerades som en självständig biologisk drift och det gjordes kliniska analyser av alla anomalier den kunde tänkas drabbas av. Sexualiteten tillskrevs ett normaliserande respektive patologiserande inflytande på hela individens beteenden – och sedan försökte den nya vetenskapen hitta metoder för att bota alla felaktigheter.¹⁷

Porrt- och prostitutionsmotståndets sexualmoral

Det finns olika sätt att ta reda på vilken sexualmoral porr- och prostitutionsmotståndare har och förespråkar. Ibland säger de rakt ut vad de tycker att sex är eller borde vara. Ibland ställs god sex mot dålig sex, som när erotik ställs mot pornografi. Det går också att titta på vilka former av sex i porren och prostitutionen som kritiseras och vilka dåliga former porr sägs leda till. Och så kan uteslutningsmetoden användas. Vilken form av sex kritiseras *inte*?

För att få reda på vilka sexuella handlingar som är dåliga är det bara att läsa innantill. Jag har redan gett många exempel. Det är inte bra att vagina penetreras av något annat än en penis, som en dildo, ett föremål eller en hand. Inte heller är det bra om penetration sker för ofta eller av för många personer. Att penis penetrerar något annat än vagina, som anus eller and-

ra kroppsöppningar, är inte heller bra. Fetischistisk sex, som sadomasochism och som innehåller dominans, underkastelse, bondage, gummi, läder, rollspel, urin och avföring, är dåligt. Sex får inte heller ske för ofta.

Vilka personer som inte borde vara sexuella är också tydligt. Det är inte bra att kvinnor som är gravida, tjocka eller har ett funktionshinder har sex. Porrmotståndare verkar också ogilla att äldre och överviktiga män är sexuella. Det är feta gamla gubbar som nämns som äckliga porrkonsumenter, aldrig unga snygga killar. Över huvud taget verkar det inte vara populärt med porr som visar andra människor än de som är relativt unga och snygga och har normal fungerande kroppar.

Homosexualitet är, som jag kommer att visa i kapitel 5, bara okej under vissa premisser. Om det förekommer rollspel, sexleksaker eller lesbisk sex som är till för en heterosexuell manlig publik är detta inte bra. Inte heller gillas gruppsex eller sex mellan djur och människor.

Det enda som porr- och prostitutionsmotståndare inte kritiserar är faktiskt penis-vaginala samlag som utförs av två jämnaåriga heterosexuella individer utan fysiska skavanker i en stabil relation.

Vad syftet med sex ska vara är också tydligt. Båda parter måste känna njutning och sexet ska vara ett uttryck för ömhet och kärlek. En del har jag redan gett exempel på, men det finns mycket mer. I en av de skrifter som gjordes av 1970-talets kampanj mot porr och prostitution klagade en talesperson på att i porren uttrycktes inga andra känslor än de »rent erotiska» och att där inte finns »ömhet, kontakt, ömsesidighet och respekt». ¹⁸Och på ett oförblommerat sätt utropade hon ¹⁹:

Jag är beredd att utbrista i en ny kampparoll: »Rädda sexualiteten!»
Rädda den till vad den egentligen är och bör vara – en genuin mänsklig källa av livsbejakelse, med flödande ådror av ömhet, sensualism och närhet, med heta stråk av sexuell lust och glädje!

Påverkade av 1970-talets massrörelse mot porr tog RFSU fram ett nytt idéprogram. Tidigare hade de lyft fram de positiva effekter porren kunde ha men nu ansågs porr enbart vara av ondo, för där fanns varken närhet, sensualism eller ömhet. Den förstärkte en känslökyla i sexualiteten och motverkade en »djupare och sannare» uppfattning av sexualitetens funktioner i relationer.²⁰

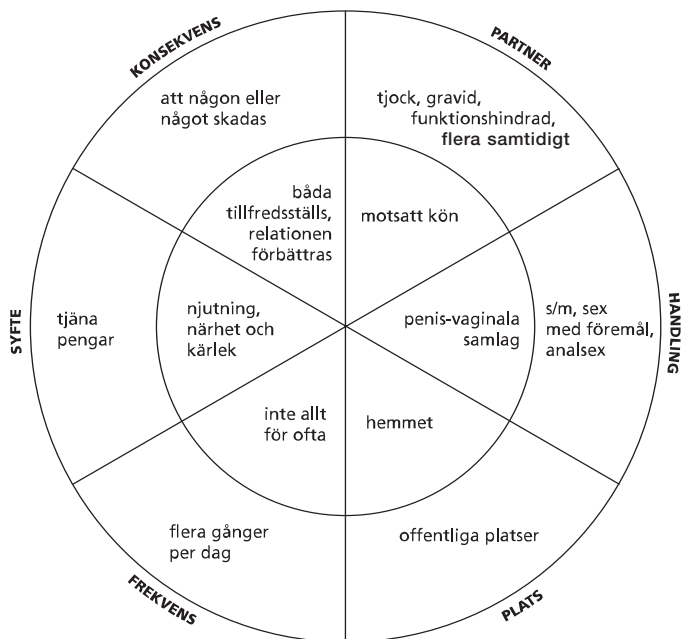
En grupp forskare och socialarbetare som skrev en bok om manliga sexköpare under mellanperioden på 1990-talet har liknande uppfattningar. Sex i sig är en »glädjekälla» och »drivkraft», medan prostitution är ett gissel för alla inblandade, för i prostitutionen upphör sex att fungera som en djupare kommunikation mellan två människor.²¹ Som jag kommer att visa längre fram anser även Margareta Winberg att sex måste kopplas till ömsesidighet, jämställdhet och genuin närhet.

Att sex måste innehålla vissa känslomässiga komponenter är mer ovanligt att höra från radikalfeministiskt håll. Men aktivisterna Bettan Andersson och Gerda Christensson har hävdat att porr är dålig för att den inte innehåller närhet, lust att ta del av och utforska varandra eller få en gemensam upplevelse.²² En av dem har också kritiserat porren för att sexet där är utan glädje och ömhet.²³

Porr- och prostitutionsmotståndare uttrycker sällan direkt att sex måste länkas med kärlek, men det finns undantag. Ulrica Messing tycker ju att sex hör hemma i kärleksrelationer och nutida kristdemokrater vänder sig mot prostitution eftersom sexualiteten »är ett av kärlekens starkaste uttrycksmedel».²⁴ Kvinnor från socialdemokraterna, vänsterpartiet och folkpartiet skriver också i en gemensam riksdagsmotion att sex handlar om »lust och kärlek, medmänsklighet och respekt» som det inte får handlas med.²⁵ Roks säger inte direkt att sex ska handla om kärlek, men eftersom de trycker och säljer vykort med ett stort lila hjärta och texten »Befria kärleken, bekämpa porren!»

så anser de nog att det ska finnas någon koppling. Vänsterpartiet har också en t-shirt med samma tryck.

För att mer förutsättningslöst undersöka och illustrera hur en viss sexualmoral ser ut kan man använda en modifierad version av Rubins modell och sexologernas »skript». I stället för att ha bestämt innehåll i de olika »tårtbitarna» får dessa representera olika aspekter av sexualiteten som tillsammans utgör en sexualideologi; partner, handling, plats, frekvens, syfte och konsekvens. Om den inre cirkeln är bra sex och den yttre dålig, kan porr- och prostitutionsmotståndets sexualmoral illustreras så här:

En traditionell sexualmoral

Den sexualmoral som uttrycks i porr- och prostitutionsmotståndet har traditionella och nästan idylliska drag. Det ska vara penis-vaginala samlag i fasta relationer ackompanjerat av ömhet, närhet, glädje och kärlek. Det kan tyckas paradoxalt att radikala och feministiska rörelser inte har en mer tillåtande sexualmoral, men som Rubin påpekar tenderar grundläggande tankemönster om sexualitet att gång på gång återkomma. Just den här sexualmoralen har starka rötter i den västerländska medelklasskultur som utvecklades i samband med den moderna staten.

Sex i fasta relationer

Samtidigt som det blev viktigt för staten att kärnfamiljer höll samman blev strikta sexualnormer ett sätt för den medelklass som växte fram i storstäder att skaffa sig status. Denna nya klass tillhörde inte den högsta kasten, adeln, för det var man bara genom blodsband. Däremot kunde borgarklassen genom olika uppförandenormer se till att åtminstone placera sig över bönderna och det nya stadsproletariatet. Sexualnormerna för de olika samhällsklasserna var nämligen inte desamma. På landsbygden och i arbetarklasser var det mer accepterat med sexuellt umgänge före äktenskapet (så länge kvinnan inte blev gravid) och i överklassen hade ett mer libertinskt och vällustigt levnadssätt länge varit mer accepterat. Äktenskapet var viktigt ur sociala och ekonomiska anledningar, medan sex och kärleksliv sköttes på varsitt, om än diskret, håll.

Sexualnormerna påverkades också av medicinska uppfattningar. Länge uppfattades den kvinnliga sexuella njutningen och frivilligheten vara viktig för fortplantningen. Man kände inte till äggceller utan trodde att det var när kvinnans och man-

nens kroppstemperatur höjdes och de tillsammans nådde extas som deras »semen» kunde rinna till och en graviditet uppstå. Njutningen ansågs också vara en hälsofråga för kvinnor. Samlades för mycket semen i kroppen kunde gifter uppstå, vilket ledde till sjukdomar i livmodern. Kvinnor vars semen inte tömdes fick gulaktig, pussig hy och kunde dö, ofta »avtynade» och maniska, och det enda botemedlet var giftermål och regelbundet könsungämpligt. Många av dessa idéer stöddes av till exempel Martin Luther som ju bröt med den romersk-katolska kyrkans celibatära krav och gifte sig. Han proklamerade sex som något nyttigt och rekommenderade samlag två gånger i veckan, och till nedstämda unga män rekommenderade han att de skulle träffa sina vänner, dricka och tänka på en vacker flicka och vad han skulle vilja göra med henne.²⁶

Den här mer bejakande hållningen avtog dock avsevärt i samband med borgarklassens utbredande under 1700- och 1800-talen – och när ägget upptäcktes. Äggceller lossade ju och graviditeter uppstod oavsett ristningar och skakningar och rosiga kinder. Normerna kring kvinnors sexualitet blev allt striktare. Hos den allt mer utbredande medelklassen skulle kvinnan vara hemmets obefläckade »ängel».²⁷

Kärlekskrav och reformism

Det finns andra sexualnormer som skymtar fram i porr- och prostitutionsmotståndet och som kommer från den här tiden, som onanitabut. Det är just manliga ejakulat som efterlämnas på hotellrum i samband med porrfilmstittande som anses bekymmersamt, inte de kroppsvätskor som efterlämnas efter älskande kärlekspar eller semestrande småbarnsföräldrar.²⁸

Man skulle kunna tro att en komponent i porr- och prostitutionsmotståndarnas sexualideologi är ny – kärleks- och ömhetskravet. Men icke, redan för hundra år sedan efterlystes en

kärlekens sexualitet av feminister och kulturradikaler.

Kulturradikalismen är en idérörelse från slutet av 1800-talet inom vilken kända författare, konstnärer och samhällsdebattörer utmanat borgerliga värderingar, dubbelmoral, censur och kyrklig makt. En av de frågor kulturradikaler arbetat för är att par inte ska behöva vara gifta. De har dock inte proklamerat för en »fri» sexualitet, sex skulle fortfarande ske inom ett förhållande, men det förhållandet skulle baseras på kärlek snarare än plikt.²⁹

I texter om »feminismens moral» från 1900-talets första år menade författaren Frida Stéenhoff att i stället för den orättvisa ordningen där kvinnan delades upp i den offentliga och privata, där hustrun skulle vara moder och trogen sin man medan horan skulle vara erotisk och tillgänglig för många män, skulle en ny sexualitet mellan kvinna och man födas. Den skulle vara en »erotisk enhet» mellan ande och kön, vilket hon kallar för en »kärlekens sexualitet».³⁰ Läkaren Johan Almqvist förde fram liknande ideal. Den pryda inställningen till nakenhet och sexualitet var det som bidrog till osedligheten och därför måste hemlighetsmakeriet upphöra. Men sex skulle absolut inte utövas hipp som happ, utan ske inom äktenskapet eller mellan »sunda» människor i fasta relationer där det fanns en andlig kärlek.³¹

Dessa kulturradikala tankegångar inleddes i 1920- och 30-talens samhällsomvandling och återfinns till exempel i befolkningskommissionens betänkande om sexualfrågan där makarna Myrdal satt med. Förutom att skapa grund för ett sundare folk ansågs statens uppgift vara att verka för en bättre sexualmoral. Bland annat föreslog befolkningskommissionen att det skulle vidtas åtgärder för att minska prostitutionen och att man skulle ge den »sexuella lösaktigheten» en framträdande plats i den arvshygieniska och sociala omvårdnaden om folket.³² Äktenskapet var fortfarande idealet för kommissionen men de ansåg att utomäktenskapliga könsförbindelsers »inre etiska halt»

berodde på det »allvar och ansvar» som upplevdes, liksom känslgrundens kraft, relationens varaktighet och trohet.³³ »Lösö och opersonliga» relationer gillades inte.³⁴ De ansåg också att det från etisk synpunkt var avgörande huruvida »sexualdriften framträder såsom skild från övriga emotionella moment eller om den är inordnad i ett högre personligt sammanhang».³⁵

Kulturradikalernas resonemang liksom befolkningskommissionens är alltså nästan identiskt med resonemanget som samlivsreformisterna i de olika rörelserna mot porr och prostitution förde ett halvt sekel senare.

Inte heller är kravet på att män som köper sex ska straffas något nytt. Redan i början av 1900-talet tyckte en grupp som beskrev sig som »bildade gifta kvinnor» att det var mannen som borde straffas och brännmärkas, för mannen ansågs vara den skyldige – om inte han betalade skulle inte kvinnor sälja sex.³⁶ Och även i befolkningskommissionen fördömdes sexköparen.

En annan parallell är de dåtida sociala ingenjörernas och de nutida statsfeministernas idé och ambition att skapa ett bättre samhälle via det heterosexuella samlivet. Under sin tid som vice statsminister publicerade Margareta Winberg tillsammans med Louise Eek, skribent och före detta sexsäljare, en artikel där statens mål med arbetet mot prostitutionen kom fram; att skapa grunden för det jämställda samhället. Vägen dit går genom sexualiteten³⁷:

Vårt mål är att skapa grunden för ett samhälle med nya former av samexistens och delat ansvar som för samman kvinnor, män och barn i en rekonstruerad jämställd familj som passar bättre för fria kvinnor, upplysta barn och trygga män. När sexualitet kopplas till ömsesidighet, jämställdhet och genuin närhet mellan två människor utesluter det samtidigt möjligheten att objektifiera, manipulera och »köpa» varandra. Det handlar ytterst om en förändrad relation mellan kvinnor och män.

Även den politiker som allra mest profilerat sig som radikal feminist – Gudrun Schyman – tror att vägen till ett jämställt samhälle går genom kärlek och parrelationer. Fast hon, liksom Frida Stéenhoff, kopplar inte samman kärlek och sex, utan kärlek och feminism.

Jag träffade Gudrun Schyman en gång för att diskutera porr och frågan om prostitution kom upp. Hon sade att hon var emot prostitution eftersom sex är en känsla och handel skapar maktförhållande som inte har med känslan att göra. Men hon betonade att känslan som sex skulle sammanknippas med inte behövde vara kärlek eller långa relationer, för kring sexualiteten har det »moraliserats och hyschats» kring alldeles för länge.³⁸ Däremot, sedan hon engagerade sig på heltid i feministisk politik, är det kärlek snarare än kvinnlig sexuell lust som hon tycker är viktigt.³⁹Ofta betonar Gudrun Schyman att hon inte hatar män, tvärtom älskar hon dem (hon är ju inne på sin fjärde, som hon säger). Det hon hatar är vad hon anser att den patriarkala maktordningen för med sig, pushup-behåar och stereotypa könsroller – vilket hon anser är ett hot mot kärleken. Feminismen är en kärlekens »räddningsaktion», för det är genom feminismen som män och kvinnor kan mötas och samhället förbättras.⁴⁰

Hennes parti, Feministiskt initiativ, har också en gedigen plan för att öka kärleken i samhället. Varje år anordnas en särskild »kärleksvecka» (att jämföra med Roks som länge har haft en anti-porrvecka under ungefär samma tid på året) och de har ett särskilt 6-punktsprogram för att öka kärleken i samhället.

En problematisk sexualmoral

Visst vore det väl alldeles fantastiskt om människor varje gång de var tillsammans sexuellt kände en innerlig njutning, genuin

närhet eller kärleksfull tillit. Eller att parterna var helt jämställda och kände sig fullständigt trygga och älskade. Detta slags sex som förespråkas av porr- och prostitutionsmotståndarna är det många som önskar men få förunnas. Men förutom att detta kanske inte är alla människors mål eller möjligheter med sin sexualitet är frågan vilka konsekvenser denna sexualmoral får när den ligger till grund för jämställdhets- och sexualpolitik.

För det är ett vanskligt företag att värdera viss sexualitet som bättre än annan utan att ingående motivera varför, problematisera antaganden och undersöka vilka konsekvenser det får. Dessutom, när sexualmoralen löper som en osynlig och förnekad röd tråd genom en sådan genomslagskraftig debatt som den om porr och prostitution, är det svårt att ifrågasätta den, utmana den och ge alternativ.

Ur ett feministiskt perspektiv är också kärleks- och relationskravet djupt problematiskt. Feminister, och särskilt radikal-feminister som är kritiska mot kärnfamiljen, har länge påtalat och kritiserat hur själva idén om kärlek och de förväntningar som ställs på kvinnor i parrelationer påverkar deras liv. Det är föreställningar och förväntningar om romantik, kärlek och parrelationer som bidrar till att kvinnor begränsar sina egna tankar, liv och drömmar, som medverkar till att kvinnor ställer in sina egna planer – allt från att umgås med väninnorna en kväll till att inte fullfölja sin utbildning eller göra karriär. Det är dessa saker som gör att kvinnor utan knot ser till att hemmet är städad, tvätten är tvättad, ungarna snutna och mannens prylar upplockade. För att inte tala om alla hunsningar som accepteras och alla slag som förlåts – i kärlekens och den heliga parrelationens namn.⁴¹

Så hur kan då denna traditionella, och för kvinnor potentiellt begränsande, sexualmoral inte bara accepteras utan förespråkas och implementeras av svenska jämställdhetsmakare – och inte bli mer ifrågasatt?

Synden ideologiserad

Sexualideologier har skapats och upprätthållits genom att vissa handlingar gjorts till religiös synd, kriminella handlingar eller patologiska avvikelser. Skuld- och skamkänslor, sociala utstöttningsmekanismer, psykiatrisk behandling och juridiska straff har fått människor att begränsa sitt beteende och sina tankar. Men i dag, med några få intressanta undantag som till exempel vad gäller sexköpare, anses sällan sexuella handlingar längst ned i sexhierarkin handla om synd eller psykiska sjukdomar.⁴² Inte heller talas om arvshygien eller social omvårdnad om folket. Nu säger man i stället att det handlar om ojämställda strukturer, patriarkala män och kvinnor som faller offer för dem.

Den socialdemokratiska regeringens arbete mot prostitution har motiverats med att detta är en viktig del av det svenska jämställdhetssträvandet eftersom jämställdhet inte kan uppnås »så länge män köper, säljer och utnyttjar kvinnor och barn genom att prostituera dem».⁴³ Det är också »ovärdigt och oacceptabelt» att män skaffar sig tillfälliga sexuella förbindelser med kvinnor mot ersättning i ett jämställt samhälle.⁴⁴ En del socialdemokratiska riksdagsmän menar att även porr är ett hinder för »verklig» jämställdhet och lagstiftning mot all porr är därför ett »naturligt» steg mot ökad jämställdhet.⁴⁵

Vänsterpartiets Lars Ohly tycker att prostitutionen är »totalt oförenligt» med ett jämställt samhälle.⁴⁶ Miljöpartiet tycker att prostitution bygger på maktutövning, förnedring och underordning och vill att porrutbudet ska upphöra.⁴⁷ Kristdemokraterna anser att porr och prostitution hör samman med mäns våld mot kvinnor och mäns våld mot kvinnor hör samman med jämställdhet och maktfördelningen mellan könen.⁴⁸

Men sexualmoralen och de sexuella beteenden som fördöms respektive förespråkas med jämställdhetsretorikens hjälp är inte något nytt. Sex som tidigare uppfattats som en religiös

synd och senare som en psykisk avvikelse anses nu vara ett ideologiskt brott. Förvisso har det uttalade samhälleliga fördömandet och restriktioner tidigare främst riktats mot kvinnor, till skillnad mot i dag när det sker mot männen, men som jag kommer att visa längre fram råkar även kvinnor i prostitutionen fortfarande illa ut.

Det som skett i Sverige i slutet av 1900-talet är att synden gått från att psykologiseras till att ideologiseras. Med hjälp av jämställdhetsideologi kan oönskade sexuella beteenden fördömas, kontrolleras och bestraffas utan att det väcker uppmärksamhet och protester bland människor som vanligtvis tar parti för utsatta grupper. Ideologin lägger också ut dimridåer för vanligtvis klarsynta feministiska analyser. På så sätt kan strikt sexualmoral och kärleks- och relationskrav passera obemärkta förbi.

Här kommer en modifierad form av den radikalfeministiska teorin väl till pass. Kritiken mot kärnfamilj och kärleksideologi lämnas därhän, kvar finns bara kritiken mot kommersiell sex. Porr, prostitution och sexuella perversioner är mäns våld mot kvinnor och mäns våld mot kvinnor är både orsak till och verkan av ett ojämnt samhälle. De som engagerar sig i dessa aktiviteter, eller inte håller med i resonemanget, är inte längre förtappade, fördömda eller psykiskt sjuka. De är helt enkelt inte tillräckligt jämställda.

Leder porr till våld?

Med hjälp av variationer på det amerikanska slagordet från 1970-talet, »Pornografin är teorin och våldtäkt är praktiken» varnar motståndare för vad porren kan ställa till med.¹

Tidiga radikalfeminister ansåg att incest, misshandel och våldtäkt var »kvinnohatets praktik» medan porren var »kvinnohatets teori» och ett kollektivt våldsbrott mot alla kvinnor.² Den radikalfeministiska aktivisten Katinka Ström menar att porr fungerar som en handbok i sexuellt våld eftersom den innehåller »tydliga bilder och instruktioner i hur kvinnor kan förnedras och torteras».³ Roks vill att vi ska komma ihåg att porr inte är något slags fantasi, utan en handbok i sexuellt våld.⁴

Den här uppfattningen har politiker anammat. Vänsterpartiet kallar porr »reklam för sexuella övergrepp» och menar att porr är »teorin, och det sexualiserade våldet praktiken».⁵ Genom porren berövas dessutom kvinnor rätten till sin kropp och sexualitet.⁶ Kristdemokraten Margareta Viklund menar att porr är ett hot mot kvinnors och flickors säkerhet som uppmuntrar till våldtäkt, incest, misshandel, tortyr och mord.⁷

Stor oro uttrycks också över porrens effekt på sexlivet, speciellt ungdomars. Det kristdemokratiska kvinnoförbundet anser att porrfilmer »föranleder ungdomar till större sexuell nyfikenhet och större sexuella krav på varandra». Filmerna visar nämligen olika former av oral- och analsex som de känner att de måste leva upp till.⁸»Pornografins ökade tillgänglighet har särskilt skadlig inverkan på unga flickor och pojkar» menar

också några vänsterpartister. För porr skapar ett »yttre samhälleligt tryck» på tidiga och »mer eller mindre» ofrivilliga sexdebuter och ger förväntningar på sex som inte motsvaras i »verkliga» relationer. Ungdomar har mer analsex och unga flickor rakar bort sitt könshår för att leva upp till krav som pojkar ställer efter att ha sett porr.⁹

Socialdemokrater anser också att porren gör att unga får en »snedvriden» bild av kärlek och sexualitet.¹⁰ Margareta Winberg är bekymrad över att pojkar inte längre tänker på att leka »Ryska posten» eller »Sanning och konsekvens» när de blir ensamma med flickor. I stället finns det »ganska märkliga förväntningar på vad ett möte med en kvinna kan betyda och innebära», det är ord som » analsex, gruppsex och läder och piskor» som upptar unga mäns tankar.¹¹

Så här fortsätter det i vad som är det andra huvudargumentet – att porren får dåliga konsekvenser. Medlemmar ur Kvinnofronten och FmP (Folkaktionen mot pornografi) hävdar att ett uppenbart bevis på sambandet mellan porr och verklighet är förekomsten av »fist-fucking» och analsex, med skador och infektioner som följd.¹² Jag är själv medskyldig till att föra tesen vidare. I min bok om självförsvar skrev jag tvärsäkert¹³:

Pornografien kan inspirera män att göra saker som de inte skulle ha kommit på annars. Det går att se samband mellan det som är modernt inom pornografien och det som våldtäktsmän utför på sina offer. Kvinnor vars partner använder porr kan bli ombedda att göra samma saker som modellerna i porrtidningar. Det kan vara att bära speciella klädesplagg, pröva nya samlagsställningar, bli fastbunden eller få föremål eller en knytnäve förd i slidan.

Bevisföring

Att pornografi leder till sexuellt våld är onekligen ett kraftfullt argument. Liksom argumentet att porr gör att kvinnor berövas tillgång till sin egen kropp och sexualitet och ett jämställt samhälle inte kan uppnås. Att porr inspirerar till diverse sexuella övningar gör kanske inte så mycket om man nu inte tycker att dessa i sig är farliga, eller dåliga. Och om de anses vara dåliga är det en fråga om sexualmoral.

Det må vara att porrmotståndare tycker att visst sex är bättre än annan, men när de enbart varnar för skador som det »dåliga» sexet kan leda till är det en retorisk skrämseleknik. Sex kan precis som all annan mänsklig aktivitet vara farlig – både känslomässigt och fysiskt. Men rätt utförd, med kunskap och i samförstånd, är inte ens de mest akrobatiska övningar farliga. I stället är den sexuella aktivitet som ställer till allra mest bekymmer för mänskligheten också den vanligaste – de penis-vaginala samlagen. Trots att dessa kan leda till allt från skavsår, ryggskott, könssjukdomar, epileptiska anfall, hjärtinfarkter, svåra underlivsskador, till dödsfall i samband med förlossningar, är detta inget porrmotståndare varnar för.¹⁴ Men om det stämmer att porr leder till våld och ojämställdhet är läget synnerligen allvarligt. Då måste samhället omedelbart se till att få bort pornografin, och kanske inte heller sky några medel.

Anekdoter

Förr, när jag själv med stor auktoritet räknade upp de hemskheter porr ledde till hade jag inte mycket på fötterna. Jag hade knappt sett någon porr och några undersökningar hade jag inte tagit del av utan förlitade mig helt och hållet på vad jag hört radikalfeministerna säga. Samma skrala bevisföring verkar gälla

för många andra. I stället för fakta och forskning används anekdotiskt material och hänvisningar till »sunt förnuft».

Kvinnojourer i Roks hävdar att misshandlade och våldtagna kvinnor de haft kontakt med säger att förövarna visat dem porr och sedan tvingat dem att utföra samma handlingar. Det är ett »faktum» att de pornografiska bilderna omsätts i verkligheten, hävdar Roks.¹⁵ Margareta Viklund skriver i en riksdagsmotion att det »har visat sig» att misshandlare och våldtäktsmän finner bruksanvisningar i pornografin.¹⁶ Ibland kommer påståendet från lite oväntat håll. Ny demokrati, partiet som existerade under en kort period i början av 1990-talet under ledning av Bert Karlsson och Ian Wachtmeister, ansåg att pornografi var »dokumentationen och det synliga beviset på kvinnors ojämställdhet» och många misshandlade kvinnor som de »mött i arbetet» hade berättat om hur män ser på porr, vilket lärt dem att se ett samband mellan det sexualiserade våldet och pornografi.¹⁷

Varifrån dessa fakta kommer får vi dock inte veta av någon, men att riksdagsmotioners innehåll är så snarlika varandra kan bero på de färdigskrivna motioner som Roks skrev och distribuerade under 1990-talet (vilket också kan förklara Ny demokratis besynnerliga påstående om vad kvinnorna de mött i sitt arbete sagt till dem).¹⁸

Sunt förnuft och hegemoni

I stället för att referera till forskning hävdar många motståndare att det är »självklat» att porren har negativ effekt. »Visst påverkas man av det man ser och läser. Varför skulle annars reklam finnas?» skriver föreningen Elevkampanjen.¹⁹ Roks tror kanske inte att alla gruppvåldtäkter direkt beror på porren, men eftersom den här typen av våldtäkter är så vanliga i porren är sambandet mellan handbok och verklighet »inte speciellt lång-

sökt».²⁰ S-kvinnorna menar att unga män som »i flock» överfaller kvinnor omöjligen kan ha hittat på detta på egen hand. De måste ha lärt sig det från synen på kön, som råder i porrindustrin.²¹

Även akademiker använder sig av samma typ av bevisföring. Sociologen Lena Berg, aktiv inom kvinnojoursrörelsen och en av Eva Lundgrens tidigare doktorander, är en av de få svenska forskare som skriver om pornografi. Men inte heller hon verkar tycka att det är så viktigt med vetenskapliga bevis. »De [porrfilmsproducenter] vet vad de gör, de vet precis vad de gör och jag är övertygad om att porren har effekt. Reklam påverkar ju folk, eller hur?» säger hon när hon diskuterar porrens effekter.²² »Om det finns något kausalt samband, det är det nog ingen som vet», tillstår hon, men den »flod som väller över oss och den sexualisering som är överallt i det offentliga rummet» måste ha någon inverkan.²³

I stället för att föra ett noggrant resonemang och använda forskningsresultat hänvisar alltså porrmotståndare till en naturlig kausalitet som inte är värd att ifrågasätta. Hans Nestius tillstod till och med att det inte fanns några avgörande undersökningar som varken han eller den andra sidan i porrdebatten kunde stödja sig på men tyckte ändå att det var i sin ordning att förbjuda »våldsporren». Det fanns mycket som det lagstiftades mot utan att det baserades på entydiga forskningsresultat, menade han. Dessutom gick det inte att sitta med armarna i kors och vänta på den avgörande forskningsrapporten. Man måste använda sig av »sunt förnuft och resonera sig fram till vad som verkar rimligt».²⁴

När någon refererar till »sunt förnuft», eller hävdar att något »naturligtvis» eller »självklart» måste förhålla sig på ett visst sätt, finns det fog att bli misstänksam.

Michel Foucault är långt ifrån den enda maktteoretikern som menar att makt även opererar indirekt, som till exempel

att påverka hur vi förstår och tänker kring olika fenomen. När begreppet hegemoni diskuteras refereras ofta till Antonio Gramsci, den italienska ledaren för kommunistpartiet som länge satt fångslad under Mussolini. Han ansåg att det var hegemonin, ett slags politisk dominans som vilar på att alla tycker likadant, som gjorde att förfördelade grupper inte gjorde motstånd även om de skulle kunna göra det. Gramsci menade att den härskande klassen genom ideologi och kultur som exempelvis förmedlas genom medier, utbildningssystem och kyrkan får människor att tro att alla har gemensamma intressen, vilket tar bort basen för att kunna tänka och agera som klass. Dessutom skapas en föreställning om att de styrande vill alla väl.²⁵ Socialantropologerna Cris Shore och Susan Wright menar att hegemoniska världsbilder till stor del fortlever genom att en viss ideologi framställs som självklar och naturlig – eller genom att man hänvisar till sunt förnuft. Och när något är självklart placeras detta bortanför diskussion och ifrågasättande.²⁶

En av de saker som förvånade och fascinerade mig, och som gjorde att jag tog mig an ämnet porr och prostitution, var att den svenska debatten var så enhetligt fördömande. Utanför landets gränser fanns en mer livlig diskussion och andra länder införde lagstiftning som går stick i stäv med den svenska; när andra länder legaliserade prostitutionen kriminaliserade Sverige den. Jag undrade därför hur det enhetligt negativa och låsta klimatet uppstått i Sverige. En av förklaringarna är användandet av dessa mer subtila maktverktyg. Motståndare hävdar att pornografin har självklart negativa effekter, det är bara att använda »sunt förnuft» för att inse detta faktum. Och att förbjuda pornografi, det är ett »naturligt» steg mot jämställdhet, liksom att förbjuda köp av sexuella tjänster. Då finns det liksom inget mer att undersöka eller diskutera, det råder hegemoni.

Det här bekräftade också Inger Segelström när jag frågade

henne varför hon engagerade sig just i frågan om prostitution och hur hennes tankar kring det väcktes:

Det här, det här var liksom så självklart på nåt vis. När kvinnorörelsen kunde samlas gemensamt kring att starta hela det stora arbetet, som gjorde att vi startade kvinnojourer och kvinnohus runt i hela Sverige (...) så var det, alltså det var så naturligt i hela arbetet vad gällde våld mot kvinnor. Det fanns, det var aldrig ifrågasatt någonsin.

Att hänvisa till »sunt förnuft» håller inte utan ska ses för vad det är, ett sätt att placera den egna hållningen bortom ifrågasättande. Forskning behöver inte »bevisa» något i sak, och det är många olika komponenter som påverkar forskningsresultatet och hur det tolkas. Men gäller det en så allvarlig anklagelse som att porr leder till våld och ojämställdhet skulle man kanske kunna önska att en mer stringent diskussion fördes baserat på den forskning som finns.

Forskning

Det är lätt att bli matt inför alla olika undersökningar som gjorts om pornografins effekter och alla dess olika variabler – hur de gått till, vilka frågor som ställts, vilka som deltagit och hur resultatet tolkas. Jag ska inte gå igenom all forskning och konfliktfyllda resultat i detalj utan bara ge en överblick om vilka huvudinriktningar som finns och vilka resultat som uppnåtts. Det är dock lätt att hitta mer detaljerad information om alla de här undersökningarna via Internet.²⁷

Studier av pornografins effekt

Föreställningen att människor kopierar vad de ser på bild är en medie- och inlärningsteori som lanserades i början av förra seklet och som var mest populär under 1910-talet (i Sverige ända fram till början av 1940-talet). Efter den tiden uppfattas samspelen mellan bild och betraktare som en betydligt mer komplex process. Forskare har dock fortfarande diskuterat vilken effekt man tror att media har. Här finns det två huvudinriktningar; att media har *storeffekt* och att den har *begränsadeffekt*.

Inriktningen att media har begränsad effekt är den som dominerat ända sedan 1960-talet när det gjordes undersökningar om relationen mellan media och hur människor röstar och filmers påverkan på soldaters moral och krigsvillighet. Det enhetliga resultatet var att media ger information, men har liten effekt att påverka beteende eller åsikter. Slutsatsen gjorde många besvikna. En del akademiker ansåg att det visst blev stor effekt av media, problemet var hur man förstod begreppet »effekt».

I kölvattnet av den sexuella frigörelsen och den allt mer lättillgängliga pornografen fördes under samma tid diskussioner om pornografins effekter. Frågan var då om porr påverkade sexuell upphetsning och om den bidrog till ett »avvikande» sexuellt beteende. I USA kulminerade diskussionerna i en obscenitetskommitté i slutet av 1960-talet. Resultatet var dock detsamma som för de andra massmediala studierna – det fanns inga bevis för att pornografi skulle påverka människors beteende negativt. Samma slutledning kom en brittisk kommission fram till ett decennium senare, liksom kanadensiska studier och kommittéer i mitten av 1980-talet.

Precis som för den större debatten om medias påverkan var det många som opponerade sig mot resultaten. De menade att porren hade blivit mer våldsam och måste därför ha stora och skadliga effekter. Hjälpt att hävda detta fick politiker och femi-

nister från en grupp amerikanska forskare som under slutet av 1970- och 80-talen försökte finna belägg för att porr har stor effekt genom att göra experiment i laboratoriemiljö. Försöken gick till så att män fick se olika slags pornografi i laboratorium och fick sedan svara på frågor för att mäta deras attityder gentemot kvinnor och våldtäkt eller möjlighet att vara aggressiva mot en kvinna. Forskarna försökte visa att porr och framför allt »våldspornografi» hade stor effekt vad gällde avtrubning, ökad aggressivitet, negativ attityd mot kvinnor och ökad tolerans mot våldtäkt.

Resultaten kom snart att ifrågasättas av andra forskare som visade att pornografi, och även »våldspornografien», hade begränsad effekt i de här typerna av experiment. Det enda experimenten i laboratorium enhetligt visade var att 1) pornografi har en sexuellt upphetsande effekt och 2) våld i filmer över huvud taget, alltså inte bara pornografiska filmer med »våldsinslag», kan leda till ökad aggressivitet under vissa omständigheter – men denna aggressivitet var faktiskt högre för filmer som inte var pornografiska.²⁸ Att vanlig porr skulle leda till aggressivitet eller negativa attityder till kvinnor har alltså inte bevisats.

De största problemen med experimentella undersökningar som visar på stor effekt är hur de utförts och att det inte går att dra generella slutsatser från dem. Kritikerna pekar på flera problem. De som varit med i de experimentella undersökningarna har varit vita unga män med liten sexuell erfarenhet som i de flesta fall kom från ett fåtal amerikanska universitet och frivilligt deltagit i undersökningarna. De såg på porr tillsammans med andra i en laboratoriemiljö och alltså inte i en mer privat hemmiljö. Straffen deltagarna kunde utfärda var inte särskilt realistiska. Det finns inte etiska möjligheter att producera »verkligt» våld eller skapa en miljö som inbegriper de sociala och negativa sanktioner som finns mot att använda våld.

En annan fråga är varför deltagarna blev mer aggressiva. Ville de göra vad de gjorde eller blev de illa till mods och stressade av de våldsamma scenerna och därför reagerade negativt? Frågan är också om ett svar på ett frågeformulär är detsamma som att bli »aggressiv»? Och vilken tidsperiod är det som mäts? Om det visar sig att det blir en attitydförändring hos personer som ser pornografi direkt efter en film eller efter att ha sett filmer under en viss tid, hur förhåller det sig ett år senare?

Experimentella studier är också problematiska eftersom de inte har enhetliga definitioner av vad som är »våld» och »kränkande» och vilken porr som visas. Är det s/m-sex det handlar om, och i så fall i vilken konstellation? Är det män som dominerar kvinnor eller tvärtom?²⁹

I fallet med forskarna som ville visa att porr hade stor effekt ansågs porr med »sexuellt våld» till exempel vara en kvinna som blev fastbunden på ett bord och en man penetrerade hennes sköte med en dildo. Den porr de kallade »förnedrande» (dehumanizing) var en man som satt ovanpå en kvinna och onanerade nära hennes ansikte. Den porr som inte definierades som förödmjukande var aktiviteter som ledde till heterosexuella samlag.³⁰

Slutligen är ett stort problem att det framför allt är studier som visar avsevärda resultat som publiceras. Många studier som inte visar på någon effekt alls (och alltså stödjer tesen om att pornografin har begränsad effekt) kommer därför aldrig till offentlig kännedom.

Svenska porrmotståndare tar alltså för det mesta inte upp forskning om porrens effekter men under perioden mellan den andra och tredje vågens porr- och prostitutionsmotstånd initierades och bekostades ett projekt av den socialdemokratiska regeringen som handlade om mäns våld mot kvinnor. Psykologen Mona Eliasson skrev med hjälp av »modern forskning» en bok där hon betonar de radikalfeministiska teorierna om mäns

våld mot kvinnor – att våldet har att göra med mäns dominans, högre värde och makt. Där nämns porr och prostitution som en självklar form av det strukturella och »sexualiserade» våldet. För att bevisa porrens skadliga effekter tar Mona Eliasson hjälp av de experimentella forskningsresultat som visat stor effekt, liksom av radikal feministiska forskare som Kathlen Barry och Diana Russell. Hon tar också upp forskning som visar att män *själva* säger sig vara mer villiga att begå våldtäkt efter att ha sett porr.³¹ På engelska kallas detta för SRLR – subjects' self-reported likelihood of rape.

Detta är ju ett tungt argument, särskilt i en statligt uppbackad bok som gör anspråk på att använda ny forskning. Problemet är att kritiken mot forskningen och resultaten inte nämns, som till exempel att hur männen reagerade *innan* de såg porr inte mätts och att när männen sorterades i »högspsykotiska» och »lågspsykotiska» var det bara i den förstnämnda gruppen som denna effekt märktes.³² Två andra psykologer som däremot mätte mäns SRLR före och efter de sett på olika typer av pornografi under en fyra veckorsperiod fann ingen effekt.³³ Inte heller nämns att flera av de experimentella forskarna Mona Eliasson refererar till är kritiska till porr eftersom de tycker att den undergräver familjevärderingar och tycker att kvinnors sexuella självständighet är dålig.³⁴

Andra metoder

En fåtal forskare har försökt att komma undan problemen med experiment genom att göra undersökningar utanför laboratoriemiljö och med andra än studenter som försökspersoner. I en liten studie jämfördes attityderna mellan män som besökte en porrbiograf med en grupp collegeelever. Trots att männen som besökte biografen hade sett mer porrfilm än studenterna hade

de mer positiva attityder till kvinnor.³⁵ I en större studie undersöktes relationen mellan att hyra pornografisk film och åsikter om feminism och våldtäkt. Närmare 200 män som hyrde mellan en och tre porrfilmer i veckan intervjuades, men man fann ingen relation mellan antalet videofilmer männen hyrde och deras attityder till kvinnor och jämställdhet.³⁶

Forskare har också jämfört tillgängligheten till pornografi med offentligt rapporterade antal våldtäkter inom ett visst geografiskt område. De mest kända är studier gjorda av Bert Kutchinsky. Han har sedan slutet av 1960-talet försökt hitta samband mellan ökad tillgång till pornografi («vanlig» porr liksom porr med inslag av våld och dominans) och ökade våldtäkter i samhället. Kutchinsky har bland annat undersökt utvecklingen av våldtäkt under åren 1964–84 och i fyra olika länder: Danmark, Sverige, Västtyskland och USA. I samtliga länder hade tillgången till porr ökat dramatiskt under den här tidsperioden, så om porr orsakar våldtäkt skulle detta visa sig i våldsstatistiken. Men eftersom de flesta andra brott ökat under denna tidsperiod så kunde inte antalet våldtäkter förväntas vara detsamma. Därför jämfördes även utvecklingen av våldtäkt med andra våldsbrott och sexualbrott. Resultatet visade dock att våldtäkterna under den här tiden inte ökade mer än andra icke-sexuella våldsbrott.³⁷

Milton Diamond, professor i biologi, har gått igenom den forskning som gjorts och även utfört egen. Hans slutsats är densamma som de andras, tillgängligheten till porr har ingen påverkan på sexualbrott eller våldtäkt. Det som är intressant med Diamonds forskning är att han har undersökt andra länder än västerländska. Han tar upp statistik som finns att tillgå från Kina som har mycket starka restriktioner kring pornografi. Diamond visar att i de data som finns för Shanghai från 1965–90 märks inte någon ökning av våldtäkter, trots att pornografin ökat. Till exempel beslagtogs polisen tjugofem gånger så mycket porno-

grafi under en femårsperiod (1986–90) men man märkte inte någon ökning av våldtäkter. Detta ska särskilt ställas i relation till att befolkningen ökade markant under den här perioden.

Japan skiljer sig från många andra länder eftersom de fick en dramatiskt juridisk förändring kring porr i slutet av 1980-talet. Fram till dess var bilder av nakenhet, könshår och genitalier förbjudna. Inte heller fick sexuella handlingar visas. När lagarna förändrades producerades mängder av olika typer av porr; video, böcker, tidningar liksom de kända manga-böckerna. Mycket av porren har dessutom en fetischistisk inriktning och uppenbara våldsteman. I storstäder och tidningar finns också annonser för sexuella tjänster av alla de slag. Men trots denna massiva ökning av pornografi fann man en dramatisk *minskning* av sexualbrott, särskilt bland unga, både som offer och förövare.³⁸

Nu behöver detta inte innebära att jämställdheten ökat eller att kvinnor överlag behandlas bättre bara för att sexbrott minskat i länder som Japan. I Tokyo har de varit tvungna att införa särskilda tunnelbanevagnar för kvinnor eftersom det är så många män som tafsar på dem i trängseln. Porrproducenter och aktörer som Ingrid Swede ger inte heller mycket för sättet kvinnor behandlas i Japan under porrinspelningar.³⁹ Men utifrån den forskning som finns går det i alla fall inte att hävda att sexbrott ökar *på grund av* pornografi.

I andra länder och i andra tider

Det finns fler anledningar att betvivla att porr leder till våld och kvinnoförtryck – det borde märkas i länder och grupper där porr inte finns. Det finns sällan våldsstatistik att tillgå från platser där pornografi är förbjudet – offentlig statistik och totalitära tendenser går sällan hand i hand – men att män skulle utöva

mindre våld mot kvinnor till exempel i slutna religiösa grupper eller totalitära stater är osannolikt.

Beatrice Faust, en australiensisk forskare, har studerat länder med mest och minst jämställdhet och tillgång till pornografi. Hon menar att i länder som de skandinaviska och USA, vilka värderar jämställdhet högt, var det lätt att få tag på pornografi, men i länder som Iran, Saudiarabien och före detta Sovjet där det var mindre jämställt fanns lite eller ingen pornografi att tillgå. Faust förklarar det med att länder med liberala värderingar ger en positiv effekt på synen på mänskliga rättigheter, sexualitet och kön. Samma sak menar de forskare som har hittat ett samband mellan pornografisk cirkulation och högre jämställdhet i USA:s delstater.⁴⁰

Det finns också andra skäl att ifrågasätta påståendet att porr leder till våld och ojämställdhet. Män har inte behandlat kvinnor bättre förut. Forskarna här ovan har jämfört de senaste decenniernas statistik men det går att gå tillbaka längre i tiden.

Bilder och skildringar av människor i sexuella sammanhang förekommer 30000 år tillbaka i tiden och världen över. Dessa finns som målningar eller ristningar i grottor, på vaser eller som skulpturer, som berättelser, sånger och litteratur. Huruvida de ingick i någon form av byteshandel går inte säga med säkerhet och det är svårt att kalla det här för pornografi eftersom termen är beroende av ett visst historiskt och ekonomiskt sammanhang. Dessa verk är inte heller de som porrmotståndare anser leda till våldsamheter, utan man avser den porr som började produceras under första hälften av 1800-talet och som fick sitt stora genombrott i slutet av 1960-talet. Men mäns våld mot kvinnor är inte en ny företeelse. Frågan är också när kvinnor i Sverige utsattes för så lite våld som i dag. I jämförelse med tidigare sekler förekommer betydligt mindre våldsamheter mellan människor överlag – man kan tänka på 1700-talets offentliga avrättningar och grova krogslagsmål. Våldtäkt inom äktenska-

pet blev inte brottsligt förrän 1965 och det har dröjt ännu längre innan kvinnomisshandel ansågs vara ett problem. Om det stämmer att pornografin gör män mer sexuellt våldsamma och förhindrar ett jämställt samhälle skulle situationen för kvinnor vara ännu värre i dag.

Underliggande tankemönster

Jag tvivlar inte på att medieintryck kan ge individer »inspiration» till våldsbrott eller destruktiva handlingar. Det finns tjejer som börjar skära sig eller svälta sig efter att ha besökt hemsidor på Internet där detta glorifieras. Det finns unga killar som mejar ner skolkamrater efter att ha sett filmer med våldsinslag. Det finns helt säkert också misshandlare och sexualförövare som »inspireras» till nya former av övergrepp genom pornografin.

Men går det verkligen att lasta bilderna i sig för handlingarna som utförs? Är det inte rimligare att det är andra faktorer som är starkare? Det finns gott om litteratur, film och historiska skildringar som beskriver de mest fasansfulla handlingar och som förövare skulle kunna inspireras till illdåd av – liksom att individer kan påverkas av politisk agitation eller religiösa predikningar. Och bara för att en del påstår att de inspirerats av porr behöver inte det innebära att det är sant. Det kan vara ett sätt att lägga skulden på något annat och få sympati. Professor Eva Lundgren menar till exempel att de kristna misshandlare hon intervjuat hämtat inspiration från och legitimerar sina övergrepp med bibeln.⁴¹

Möjligen kan jag förstå om passiva, evigt sexuellt tjänande bilder av kvinnor skulle kunna förstärka föreställningen att kvinnor enbart existerar för att tillfredsställa mäns behov – som att allt från mäns magar till ego ska mättas av kvinnorna i deras omgivning och att det kvinnor vill ha och behöver är sekun-

därt. Heterosexuella kvinnor har också kritiserat att det är mäns sexuella behov som är styrande och att hon förväntas »ställa upp» när han vill. Men för det första är inte detta det enhetliga temat i porren, och dessutom, om motståndarna tror att porr har en sådan enorm potential att förändra attityder i samhället, skulle det då inte ligga närmare till hands att de verkade för att mer alternativ pornografi skapades, pornografi med feministiska budskap? Att kvinnan blir fylld av lust när mannen städar huset och diskar upp efter middagen? Att chefen får sexuell »belöning» av frun när han kommer hem och berättat att han höjt alla kvinnors löner?

Det går också att vända på argumentet om porrens skadliga effekter och undersöka eventuella positiva effekter. Kanske porr kan minska människors skam kring sexualitet och ge uppslag till ett mer variationsrikt och tillfredsställande sexliv? Nu menar sexologer att det människor finner upphetsande i tidiga år, redan innan puberteten, är något som följer henne livet ut. Våra lustkartor, vad vi begär och åtrår, är i stort sett detsamma. Personer som till exempel tycker om traditionell heterosexuell sex byter inte helt plötsligt och radikalt inriktning efter att ha sett homosexuell porr. Snarare väljer människor den typ av pornografi som är mest lik det slags sex de redan dras till (förutsatt att de har någon form av voyeuristiskt drag och inte blir fullständigt avtända av att se sex på bild). Men ändå, kanske är analerotik något som många finner intressant och det är tack vare porr som de vågat prova det? Kanske många kvinnor är tack-samma över den mängd av oralsex män utför på kvinnor i porr? Och kanske kan pornografin ge något gott till människor som tillhör någon sexuell minoritet och som av någon anledning inte kan eller vill leva ut sexualiteten? Unga homosexuella män som lever utanför storstadsområden berättar i alla fall ofta att bögporr är något som hjälpt dem att känna sig mindre ensamma och skamfyllda.

Jag tror att tesen »porr är teorin och våldtäkt är praktiken» helt enkelt upprepats så många gånger utan ifrågasättande att den nu blivit en »sanning».

Det är andra som påverkas

Under argumentet att porr leder till dåliga saker går det att skönja flera tankemönster. Den traditionella sexualmoralen är ett, essentialistiska föreställningar om kön och sexualitet är ett annat.

I ett av våra samtal påpekade filmcensorn och medievetaren Jonas Wall att det finns ett genomgående drag i diskussionerna om varför censur behövs, en uppdelning i »vi» och »dom». »Vi», de upplysta människorna som diskuterar dessa frågor, blir inte påverkade negativt av bilder och våld. Det blir däremot de andra, massan, folket. Det här menar han visar på en elitistisk inställning – det är alltid några andra som blir negativt påverkade, inte en själv.

Men uppdelningen »vi» och »dom» har också har en åldersaspekt. Det är ungdomen som anses bli förledd av de rörliga bilderna och sexuella skildringarna.⁴²Oron över den lättpåverkade ungdomen går tillbaka i tiden och har gällt litteratur, musik, dansbanor och filmer. Men som historien har visat verkar inte de som var unga på 1950-talet när det varnades för »dansbaneländet», eller under 1960-talet när hotet var de långhåriga unga musikerna från Liverpool och rock'n'rollartisternas ryckande underliv, ha tagit så stor skada.

Idén att just ungdomen särskilt måste skyddas från nya samhällsföreteelser är ett genomgående drag i varje generation. Dessutom finns en tydlig uppdelning i kön. Pojkar och män som ser på porr blir våldtäktsmän. Flickor och kvinnor som ser porr blir däremot kränkta – eller lite lätt illamående.

Föreställningar om den manliga sexualiteten

Porr- och prostitutionsmotståndare anser att det framför allt är de unga heterosexuella männen som är mest lättpåverkade. Det är de vars tankar antas upptas av läder och piskor, som får idéer om analsex och som i flock attackerar flickor. Däremot verkar inte porrmotståndarna vara oroade över att de själva ska bli kvinnoförtryckare av att undersöka porr eller att svenska lesbiska tonårstjejer blir som förryckta av att läsa lesbiska porr-magasin importerade från USA eller Storbritannien, eller att de som kanske tittar på allra mest porr i Sverige, censorerna, blir värsta gradens sadister och kvinnoförtryckare.

Föreställningen om just heterosexuella pojkars sexuella påverkbarhet har också funnits förut. När introduktionen av sexualundervisning i skolor diskuterades i Sverige i början av 1900-talet var man mycket noga med att undervisningen enbart skulle vara något flickor fick ta del av. Pojkarna skulle till varje pris undanhållas materialet. »Varför väcka den björn som sover?» frågade man sig.⁴³

Gayle Rubin menar att i vår kultur uppfattas sexualitet som en naturkraft eller ett inneboende drag hos individer. Detta är vad som kallas sexuell essentialism. Människor uppfattas ha en viss grundläggande sexualitet som inte påverkas av utomstående faktorer. Och som många feminister påpekat uppfattas denna sexualitet vara essentiellt annorlunda hos män respektive kvinnor. Carol Vance menar att köns polariseringen i samhället har framställt mannens sexuella natur som vällustig, aggressiv och oförutsägbar.⁴⁴ Kvinnors sexualitet är snarare vän, fin, passiv och väcks upp av intimitet och närhet, förtrolighet och kärlek.

Det är essentialistiska föreställningar om sex och kön som ligger bakom förra seklets resonemang om de slumrande björnarna. De unga kvinnorna kunde tryggt anförtros skolinformation om sexualitet, inte pojkarna. På samma sätt verkar det för-

hålla det sig i porrmotståndarnas föreställningsvärld. För det första utgår många ifrån att det finns en i grunden god och naturlig sexualitet som korrumpas av porren. Radikalfeministerna i Kvinnofronten tycker att det är ointressant att diskutera om killar och tjejer tänder på porr eftersom det är något alla lärts att göra.⁴⁵ De är nämligen svårt att känna efter vad man själv »verkligen» vill när man kan känna sexuell upphetsning inför sådant som man »egentligen» inte gillar.⁴⁶

Det finns också föreställningar om en i grunden våldsam, eller åtminstone mer perverterad, manlig sexuell natur. De lite mildare samlivsreformatörerna, som Hans Nestius, ansåg att porr gör att gränserna mellan fantasi och verklighet suddas ut, vilket får män att tro att deras redan befintliga fantasier är normala och acceptabla.⁴⁷ De radikalfeministiska porrmotståndarna Bettan Andersson och Gerda Christensson anser att mäns sexuella upphetsning inte uppstår på grund av nakenhet eller samlag, utan av sadism, och att kvinnan är hjälplös, inte kan röra sig och förnedras.⁴⁸ Enligt Bettan Andersson finns heller inga män som är intresserade av bättre porr eftersom de blir »kåta av att se kvinnor våldtas och misshandlas».⁴⁹ Vidare tycker de att porr är övergreppsskildringar där kvinnor »utnyttjas, våldtas, förnedras och till och med mördas» – allt för att män över hela världen ska ha något att onanera till. Män blir nämligen kåta av dessa »övergreppsdokumentationer» och använder det till sexuellt nöje.⁵⁰

Medaktivisten Katinka Ström anser att porren »försvagar eller tar bort de spärrar som män och pojkar kan ha mot att begå övergrepp» och »normaliserar mäns sexuella sadism mot kvinnor så att det blir mindre och mindre tydligt att det handlar om sexuell våld.»⁵¹ I grunden är alltså män sexuella sadister och vore det inte för »spärrar» begår män övergrepp.

Det är lockande att hävda att detta är föreställningar om den manliga sexualiteten som ett fåtal mer radikala motståndare till

kommersiell sex har. Men liknande föreställningar finns högt upp i politiken. En av anledningarna till varför den socialdemokratiska regeringen enbart ville göra sexköparens handlingar straffbara (men inte säljarnas) var att de ansåg att prostitution handlar om män som utnyttjar kvinnor för att tillfredsställa sina sexuella behov. Det var inte rimligt att kriminalisera den som »är den svagare parten som utnyttjas av andra som vill tillfredsställa sin egen sexualdrift».⁵² Journalisten Zoran Alagic, engagerad i manliga nätverk och som tidigare var Margareta Winbergs pressekreterare, anser att själva motorn i prostitutionen och drivkraften i »förtingligandet» av sexualiteten är mäns önskan att utnyttja kvinnor.⁵³

Det går också att titta på hur aktivister, politiker och stats-tjänstemän definierar och förstår porr och prostitution. Det handlar om män som utan skrupler köper kvinnors kön, kroppar och själar, onanerar inuti dem, torterar, misshandlar dem och dödar dem.

Män anses alltså inte vara kapabla att handla moraliskt korrekt när det kommer till sex – åtminstone inte köpt sex. De utnyttjar och använder kvinnor, trots att kvinnorna skadas så fruktansvärt.

Det blir värre och värre

Ett annat tankemönster som ligger under argumentet att porr leder till något dåligt är det som Rubin identifierade som dominoteorin om sexuell fara.

Det finns en föreställning om en ond och farlig sexualitet någonstans som bara väntar på att få poppa upp, menar Rubin. För att se till att detta inte händer gäller det för samhället att dra en skarp och tydlig gräns. Inget hemskt ska kunna slippa över gränsen och ställa till elände. Tankemönstret får oss också att

tro att det ibland är nödvändigt att förbjuda saker som kanske i sig inte är farliga, men som anses kunna leda till fara. Förståelsen av sexualiteten är alltså att den fungerar som brickorna i ett dominospel. Puttas den första brickan omkull kommer alla andra att falla och då vet man inte alls var det kan sluta.

Dominoteorin om sexuell fara kan förklara varför motståndare vill stoppa porren med hänvisning till att den förleder ungdomar och får dem att utöva dåliga och farliga former av sex. Om ungdomar får en »förvriden» syn på sex och kärleksliv genom pornografin så är det såklart inte bra (vad nu det kan vara), men frågan är om inte andra saker påverkar deras relationer mer, som exempelvis vuxnas trassliga relationer? När det kommer till anklagelsen att pornografin startar nya sexuella trender är det också viktigt att ställa frågan om vad som kommer först. Kan det inte vara så att porren hakar på »trender» som redan finns på samma sätt som annan kommersiell verksamhet inom till exempel mat, musik eller mode?

Tankemönstret kan också delvis förklara den febrila aktivismen mot »våldspornografi». En del porrmotståndare känner säkert till att detta handlar om sadomasochistiskt sex och har inget emot det. Andra vet om att pornografin inte alls leder till våldtäkt, men för att vara på den säkra sidan ska viss porr inte få visas.

Det går också att förstå påståendet att porr leder till att hela samhällets jämställdhetsprojekt går om intet ur det här perspektivet. Påståendet saknar empirisk grund och antar orimliga proportioner. Det som det handlar om är bildmaterial som visar människor som har sex. En del av det är inte vackert att se (annat än för ett fåtal) men något annat är det inte. Det handlar inte heller om en ständig och enhetlig propaganda över allt i samhället och i hemmen som alla tvingas se på och inte kan värja sig mot. Pornografi finns i tidningar, på film och på Internet. För att ta del av detta måste människor göra en aktiv hand-

ling, köpa en tidning, hyra en film, zappa in på rätt tv-kanal eller surfa in på rätt internetsida.

Resonemang och aktivism är inte heller konsekventa. Det finns gott om andra medieprodukter, som såpoperor eller filmer, som innehåller väsentliga mängder stereotyper, intrigerande, elaka människor och våldsamheter. Och dessutom, som jag redan diskuterat, om pornografin verkligen skulle bära skuld till att upprätthålla eller förhindra ett jämställt samhälle, hur skulle ett land som Sverige, där tillgängligheten till pornografin ökat de senaste decennierna, samtidigt kunna avancera på jämställdhetsområdet?

De politiska och sociala processer som skapar samhällsförändringar är många och komplicerade och jag vet inte om de som påstår att porr och prostitution förhindrar ett jämställt samhälle verkligen tror på det. Kanske handlar det mer om lättgriplig retorik än ett noga genomtänkt resonemang. I vilket fall är det effektivt eftersom det halkar in i redan befintliga föreställningar om sex och fara.

En av företrädarna för 1970-talets anti-porrörelse ansåg att gå in i porrvärlden handlar om att stiga över trösklar: »En tröskel kliver man över när man köper sin första porrtidning.» Om tidningen köps i en vanlig tobaksaffär så kanske det stannar där, men om den köps i ett porrdistrikt finns det många fortsatta möjligheter. En »utvikningsflicka» kan bli en »utfläkningsflicka» som sedan blir en »utslagen flicka» på Malmskillnadsgatan.⁵⁴

I sexualbrottsutredningen från 2001 står att de faktorer som påverkar kvinnorna »negativt såväl socialt som kroppsligt och själsligt, innebär att steget från sexklubb till prostitution inte är långt».⁵⁵ Andra menar att vägen till prostitutionen kan börja betydligt tidigare och oskyldigare. En socialsekreterare som arbetar med att få sexsäljare att sluta med prostitution, förklarar hur hon ser på det⁵⁶:

Det börjar redan med *Frida, Vecko-Revyn* och till och med *Kamratposten*. Vi lever i ett sexualiserat samhälle, det påverkar alla. Man läser de tidningarna när man är 11, kan bli påverkad att sexdebutera när man är 13, ha gruppsex när man är 15 år och gå på S/M-klubb när man är 17. Sedan är steget inte långt till prostitutionen.

Samma typ av dominoresonemang appliceras på nya former av kommersiell sex. En polis som arbetar mot prostitution i Stockholm anser att det finns en stor fara för tjejer som spelar in sex framför en webbkamera. Efter ett tag försvinner »spänningskicken» och hon vill ha mer »krydda», vilket kan leda till arbete på en strippklubb, vilket i sin tur kan leda till prostitutionsbranschen »och för att orka med det kan det leda till att man hamnar i narkotikaträsket».⁵⁷

Visst finns övergångar från en form av kommersiell sex till en annan men det är inte en spikrak bana som leder till undergång för alla aktörer. Inte ens prostitution behöver vara det allra värsta som kan drabba en kvinna, vilket jag kommer att visa i nästa del av boken. Och vad gäller »narkotikaträsket» finns det många orsaker till varför människor blir beroende av droger. Att skylla på *Frida, Kamratposten* eller sex framför en kamera är lite väl enkelt.

Pornografins kvinnobilder

Porrmotståndare från olika falanger och tidsperioder kan samsamma ha lite olika åsikter, som till exempel om erotik är bättre än porr, om sex måste länkas till kärlek eller inte och om vad som är skadligt eller inte. Men när det kommer till åsikter om kvinnobilden i porren är feminister och jämställdhetsmakare från alla håll och kanter rörande överens – den är hemsk.

Kvinnan i pornografen anses bara vara ett objekt. Hon är ett ting, ett bruksföremål eller en handelsvara som kan köpas, användas och kastas bort. Hon porträtteras som en sexuell slav utan egenvärde och stolthet, egna känslor eller en själ.¹ Även om det finns en och annan som anser att även mansbilden i pornografen är dålig, att de framställs som »själlösa sexrobotar», är det kvinnobilden som är i fokus.² Vänsterpartiet skriver³:

Det handlar om sex där kvinnor förnedras och framställs som viljelösa varelser, alltid redo för sex när som helst och hur som helst. Kvinnoföraktet är kärnan i pornografen, framställningen av kvinnan som ett ting, en icke-mänsklig varelse som till och med njuter av våld och tortyr speglar detta förakt. Kvinnan i pornografen är en förbrukningsvara för män.

Det vore onekligen oroande om detta är kvinnobilden i pornografen och om män fann det nöjsamt att onanera till icke-människor utan känslor och själar. Men så illa ställt är det varken med män eller med porr. Män är inte så onda varelser som de

framställs vara och det finns inte bara många olika typer av porr, det finns också många olika kvinnobilder i pornografin och många olika sätt att tolka bilderna på.

Argumentet att kvinnobilden i porren är dålig, vilket tillhör det första huvudargumentet, är likafullt ett av de svåraste att diskutera eftersom det handlar om så många olika komponenter. Vilken typ av pornografi menas? Vad betyder ord som kvinnoförnedring och objektifiering? Argumentet är också intressant eftersom det leder in på en diskussion om tolkningar och sanningar. Hur ska bilder tolkas och vem har tolkningsföreträdet? Finns bara en »sanning» och en »sann» tolkning av pornografin? Och så går det att vända blicken – i stället för att betrakta pornografin och diskutera kvinnobilden i den, vad röjer porrmotståndarnas uttalanden om deras egen syn på kvinnorna i pornografin?

Den kvinnoförnedrande pornografin

Det är lätt att förstå att den mer traditionella heterosexuella pornografin, liksom den heterosexuella s/m-porren, kan uppfattas som kvinnoförnedrande – åtminstone i de fall då män är dominanta. Kvinnor som står på knä framför manliga könsorgan och vars ansikten smetas in med sperma kan uppfattas som degraderande, och likaså bilder på män som håller i ett hundkoppel fästad vid en kvinna som står på alla fyra, eller män som hänger upp och piskar en kvinna och sätter fast klädnypor i hennes bröst.

Sådana bilder påminner om sexuella övergrepp och kan associeras till en mer allmän och ojämlig maktsituation mellan män och kvinnor i samhället. Men förutom att kvinnliga s/m-utövare själva inte uppfattar detta som övergrepp finns det gott om s/m-pornografi där det inte är kvinnan som är undergiven

och mannen dominant, utan tvärtom – vilket är uppenbart för alla som tittar på porr. Det finns mängder av porr där det är mannen som är i »underläge» och som blir »utsatt» för diverse behandlingar av kvinnor. Inte behöver man heller leta länge innan man hittar pornografi där varenda kotte i filmen är av samma kön.

Andra som dominerar och blir »förnedrade»

I Italien hittade jag en film som hette »The Torture Chamber» (Tortyrkammaren) som på många sätt skulle kunna anses vara våldsam och förnedrande – men där en kvinna dominerade en man. Filmen innehöll bara två aktörer, en kvinna och en man. Båda var vita, talade tyska och verkade vara mellan 30 och 40 år. Kvinnan var klädd i läder medan mannen var naken sånär som på en svart läderhuva som täckte hela huvudet. De befann sig i vad som skulle föreställa ett undersökningsrum på ett sjukhus. Till och från var mannen fastspänd i en gynekologstol. Under hela filmen domderade kvinnan med mannen. Hon sade åt honom vad han skulle göra; ta sig i och ur stolen, krypa på knä, sy fast sitt eget könsorgan med nål och tråd på en liten bräda med krokare i. Filmen slutade med att hon kastrerade honom. Hon tog fram en kniv och skar av hans könsorgan och onanerade med hans avklippta könsdelar. Allt var uppenbart trickfilmat.

En annan film utspelades på ett slott där fotomodellsliknande kvinnor piskade varandra, iklädda dyra underkläder, till klassisk musik. Miljön var tjugig och inspelningen av bättre kvalitet. Ytterligare en film handlade om homosexuella män som blev våldtagna av nazister (vilka även de var homosexuella). I en scen vändes maktförhållandet och de som blivit utsatta för våldtäkten fick tag på en pistol och tvingade en av nazis-

terna till sex medan pistolen hölls mot hans tinning. Filmen var »snyggt» och modernt gjord av en av de mer kända porrfilmsproducenterna, Bruce la Bruce. Färgbilder varvades med grovkorniga svart-vita bilder och vissa scener var i ultrarapid. Musiken var också i samma moderna, lite råare stil.

Inledningsscenerna i en fjärde film visade en mer »femmig» (feminin) lesbisk kvinna som kommer hem från sitt arbete som domina, en dominant sexsäljare. Flickvännen, som är mer »butchig» (maskulin), ligger på sängen och väntar. Dominan kedjar fast flickvännen, skär ytliga sår med ett rakblad över kroppen, tar på sig harnesk och dildo och penetrerar henne. Allt i skenet av stearinljus och melodiös bakgrundsmusik. I en bögpornfilm var en av aktörerna kvinna-till-man transperson. Brösten var platt och det gick att ana att han gjort en mastektomi (opererat bort bröstväv) genom några ärr som skymtade svagt. Annars såg han ut och betedde sig som vilken kille som helst, snygg på ett »maskulint» sätt med lite sorgkanter under naglarna. Han tillhörde en av de mer dominanta i gänget och det var inte förrän en bit in i filmen som han tog av sig byxor och lät sig penetreras vaginalt (han hade inte genomgått genital operation).

Hur ska filmer som de här tolkas och förstås i relation till påståendet att all porr är kvinnoförnedrande?

Behändiga tolkningar

Jag vet inte hur ofta Kvinnofrontens och FmP:s diabilband mot porr visas nu för tiden, förr visades det flitigt på olika anti-porrmöten. Det gick till så att aktivisterna visade en rad olika porrbilder samtidigt som de tolkade bilderna för publiken. En visade en kvinna som urinerar på en man, vilket skulle problematisera deras egen tes. Det är ju en kvinna som kissar på en

man. Men även detta tolkades som kvinnoförnedring, inte vad som skulle förefalla mer logiskt – som ett slags feministisk hämndaktion tillsammans med all annan porr där kvinnor dominerar, slår och bajsar på män.⁴

Homosexuell porr förs det mer resonemang kring. Porrmotståndare förklarar lesbiska scener i porr med att detta inte är någon »genuin» lesbisk aktivitet utan något som framställs som »uppvärmning» i väntan på en man som kommer och avslutar samlaget.⁵ Och så är själva sexualiteten som utförs dålig. »Inte ens de lesbiska porrfilmer som gjorts av och för lesbiska kvinnor som jag har sett, har varit jämlika» säger Bettan Andersson. För detta slags porr går också ut på penetrering och »är heterosexuell porr översatt till homosexuell.»⁶ Hans Nestius ansåg att det fanns få »ärliga och inkännande» gestaltningar av kvinnlig homosexualitet. I stället var detta en form av »lesbianism för herrar», vilket bevisades av »alla dessa penisattrapper som kvinnor kopulerar med på bilderna», vilket han menade var synnerligen ovanligt och knappast förekommande i det verkliga livet.⁷

Det är mer sällan bögorren åker på en dänga, i stället anses den här porren vara *bättre* än annan. Hans Nestius skriver att i tidningar med manlig homoporr förekommer »homosexuella relationer, både i bild och text, som är personliga och varma, där de inblandade är subjekt för varandra och alltså inte utbytbara».⁸ Prostitutionsutredare Inga-Britt Törnell var noga med att betona att hennes kritik av våldsamt pornografi framför allt gällde heterosexuella filmer, för den homosexuella pornografin innehåller »sällan våld och den kan sägas spegla mer av känsla och värme mellan de agerande».⁹

Det mer aktuella Nätverket mot porr och prostitution tycker dock att all homoporr är dålig. Detta för att en part spelar man och en kvinna och för att det förekommer penetration (det är lite oklart vad de menar i citatet från ett flygblad här

nedan, antingen tycker de att pornografi är våldtäkt eller att penetration är våldtäkt).¹⁰

Vi tror inte heller att det går att göra så kallad kravmärkt flatporr. Även den är heteronormativ och exploaterar och objektifierar kvinnokroppen. Precis som att någon spelar »kvinnan» i bögpornografen, spelar någon »mannen» i flatpornografen, vilket inte lämnar utrymme för annat än konservativt hetero-penetrationssex. Målet är endast att inkludera kvinnor i den förtryckande normen. De anser att om kvinnor våldtar kvinnor, precis som män våldtar kvinnor har vi inte problem längre. Vi ställer inte upp på det! Gör du?

I Nätverkets flygblad märks hur en viss typ av feministiska argument mot porr inte bara blir förenklade utan även homofoba. Att hävda att någon av parterna i en sexuell handling mellan två män »spelar ’kvinnan’» eller att någon av kvinnorna i en lesbisk sexakt »spelar ’mannen’» är felaktiga och fördomsfulla föreställningar om homosexualitet. Men oavsett detta förstår jag inte hur det skulle vara kvinnoförnedrande om nu någon skulle »spela» kvinna respektive man i en homoporr-film. Är det inte i så fall snarare en drift med heterosexuella könsroller, eller en utmaning av dem och en demonstration av bräckligheten? För om vem som helst av vilket kön som helst och när som helst kan spela heterosexuella, vad finns det för »naturligt» och stabilt med kön och heterosexualitet då? Dessutom, som jag visade i exemplet ovan, kan ju även homosexuella filmer där det finns »könsroller» ses som exempel på subversiva, gränsöverskridande och maktrörliga handlingar. Det var »femmen» som var dominant och penetrerade »butchen», och ibland finns inte polariserade könsroller över huvud taget. I fallet med bögarne och nazisterna var deras identiteter rakt igenom manliga och filmen med transkillen som såg till att bli penetrerad vaginalt ställde alla förväntade föreställningar på ända.

Slutligen, även om vi sätter hela denna diskussion åt sidan är

det svårt att förstå hur porrmotståndare kan tycka att bögporr är bättre och mindre »våldsam» än heteroporr. Sadomasochistiska teman är verkligen inte något bögporrfilmer skyggar för. Tror man något annat kan ett kort besök på en videoklubb eller Statens Biografbyrå råda bot på den vanföreställningen. Inte heller vet jag var Nätverket mot porr och prostitution får sina påståenden om bögporr ifrån. Ett av dess kännetecken är en skriande avsaknad av »feminina» aktörer – sällan kan så många muskulösa machomän skådas på en och samma gång. Porrmotståndares föreställningar hur den »genuina» lesbiska sexualiteten ser ut lämnar också en hel del att önska.

Kanske beror uttalanden av det här slaget på att porrmotståndare lider av samma åkomma jag själv gjorde. Jag uttalade mig om något jag inte visste mycket om. Sofia Karlsson, talesperson för Fi och porrmotståndare, erkänner till exempel att hon inte sett mycket traditionell porr. Hon litar i stället på att de som är mer insatta vet vad de talar om. För henne är porr ändå lika med »kvinnoförtryck, det är de uppfläkta fittorna och stora bröstet». ¹¹ Inte heller Ulla Hoffmann har sett mycket porr. Hon såg inledningen till den kanske mest kända porrfilmen i modern tid, »Långt ner i halsen», sedan tyckte hon att det räckte eftersom det var det »jävligaste» hon någonsin sett. ¹²

Kränkningar av kvinnobilden

Resonemangen porrmotståndare använder för att förklara besvärlig empiri imponerar inte. Antingen ignorerar de material som inte passar in i tesen – som att det finns homoporr eller sadomasochistisk pornografi där män blir dominerade av kvinnor – eller så gör de den besvärliga empirin behändig via en rad manövrar.

Via en omvänd logik blir kvinnor som kissar på män kvin-

noförnedrande. Med hjälp av fördomsfulla antaganden blir den homosexuella porren en imitation av förtryckande könsroller. Eller, som jag har diskuterat tidigare, så hänskjuts den besvärliga empirin till något som redan på förhand definierats som något positivt; sexualiteten i »erotiken» är bättre, varmare, mer ömsesidig och faller så utanför ramen för diskussion. Andra gånger nöjer sig porrmotståndare med att bara slå fast att porr är kvinnoförnedrande.

Förnedring är ett starkt negativt laddat ord som innebär att en människas grundläggande värdighet berövas. På vilket sätt anser porrmotståndare att kvinnors värdighet berövas genom porrens sexskildringar? Det är svårt att veta eftersom de inte definierar ordet, utvecklar argumentet och sällan ger exempel. Men själva ordvalet, och de få exempel som ges, antyder att något annat pågår. Som när Fi:s Sofia Karlsson talar om de »uppfälkta fittorna» eller när aktivisterna Bettan Andersson och Gerda Christensson hävdar att det är okej om kvinnor själva onanerar med föremål, men att det är att »skända» kvinnokroppar när något hårt förs in och ut i slidan i pornografin.¹³

Aktiva subjekt

När jag började titta på porr såg jag något som till en början gjorde mig obehaglig till mods. Med särade ben och i sexuella poser tittade kvinnorna rakt in i kameran. Deras blickar var rättframma, uppkäftiga och förföriska. De visade upp sina sköten utan en gnutta genans. De smekte sina egna bröst utan tillstymmelse av skam och de tog för sig sexuellt. De var kvinnor som tog kommando, som sade vad de ville ha och som var högljudda i sin njutning. Till och med i »gangbang»-filmerna som jag trodde handlade om gruppvåldtäkter fann jag företagsamma kvinnor, inte offer. I en film där det på baksidestexten ut-

lovades att en liten Lolita skulle bli tagen av en busslast män, visades något helt annat. Förvisso skulle tjejen föreställa ung (dock inte barn) men inte var hon en passiv vän liten varelse. I stället var det hon som tog initiativ till gruppsex med ett gäng lama karlar som inte verkade veta vad de skulle göra av sig själva.

Samma sak skedde på »svensexan» där en strippa enligt baksidestexten lovades få en rejäl påsättning. I själva verket var det strippan som fick hjälpa de unga och tafatta männen att komma igång. Baksidestexten på annan film utlovade vilda orgier i en matvaruaffär. Flera män skulle sätta på en hjälplös stackars kvinna. Så var inte fallet. I stället var det en målmedveten och kåt ung dam som stegade in i butiken och frågade sin väninna kassörskan om hon trodde att det fanns några villiga karlar i butiken. Det trodde väninnan, så kvinnan tog helt sonika kontakt med männen i butikskorridorerna. Det hela resulterade i en slutscen där kvinnan stod på knä med en ring ejakulerande män runt henne. Hon såg mycket nöjd ut.

Precis som jag kunde se mångfald i stället för bara stereotyper i porren, sexuella variationer i stället för våld, såg jag aktiva, sexuellt bejakande kvinnor i stället för offer. Inte så att jag kunde identifiera mig med den glädje kvinnan gav uttryck för att hon kände som stod på knä framför männen i snabbköpet, men det spelar ju ingen roll. Det finns gott om människor som finner manligt ejakulat nöjsamt. Och även om denna aktiva sexuella kvinna är en fiktion så är en av porrens fiktioner det att kvinnor är sexuella subjekt. En kvinna som vill ha, som tar för sig och som inte blygs. Mycket porr marknadsförs också på det sättet; här finns en tjej som vill ha män med stora könsorgan, här är en tjej som vill ha sex på ett särskilt sätt, här är en som inte kan få nog, här är en som vill vara med många män samtidigt och helst överallt.

Inte heller är kvinnorna i porren alltid »bara» sexuella. Jag

har inte gjort någon grundlig genomgång av de moderna »herrtidningarna», men har undersökt några nummer av tidningar som *Slitz* och *Café*. Många av bildsviterna ackompanjeras av texter där kvinnorna berättar vad de har för utbildning, mål med livet och intressen. När de uttrycker stark vilja och starka åsikter kommenteras detta på ett positivt sätt. Även kvinnor som är kroppsbyggare och kanske inte har traditionellt vackra och sexiga kroppar får positiv uppmärksamhet. Det är alltså inte bara traditionella »bimbos» som är intressanta att porträttera i de moderna herrtidningarna, utan kvinnor som är hela människor och som samtidigt är sexuella.

Slutsatsen jag drog om porrens kvinnobilder var den Nina Lekander dragit och som gjort henne så impopulär bland radikalfeministerna. Det finns gott om sexuellt bejakande kvinnor i porren. Den här analysen backas också upp av ny forskning. I Australien blev forskare förvånade över resultatet när de undersökte landets 50 bästsäljande porrfilmer (de flesta importerade från USA). De ville veta hur män och kvinnor representerades och tittade på faktorer som vem som tog initiativ till sex, vems njutning som fick uppmärksamhet, om aktörerna fick säga hur de ville ha sex och utifrån vems perspektiv filmen presenterades. De kom fram till att kvinnorna var aktiva, hade kontroll och inte porträtterades som sexobjekt utan som aktiva sexuella agenter.¹⁴

Essentialism igen

Så varför då detta enhetliga fördömande av porrens kvinnobild? Ja, porrens dramaturgi och mina egna reaktioner fick mig att undra om det inte var *uppfattningen* av hur en kvinnas sexualitet är och borde behandlas som kränks och förnedras i porrens kvinnobilder. En starkt sexuellt bejakande kvinna är

knappast en uppskattad figur i den västerländska, vita medelklasskulturen. Och kvinnorörelsen är inte på något sätt immun mot normer och förhållningssätt. Frågan är ju varför pornotståndare inte anser att män och deras kön »förnedras» i porren. De finns också med, de penetreras också, de »utsätts» också för allehanda ting.

Jag tror att fördömandet beror på vårt kulturella tankearv som säger att kvinnors kroppar och kön ska hållas rena från sexuell besudling, den ska vara obefläckad, hållas inom hemmets väggar och vara ägnad en och samma man. Porren utmanar allt detta. De kvinnliga aktörerna är sannerligen inte heller några »fina flickor». De har sex bara för sitt eget höga nöjes skull, eller för att tjäna pengar. Det är också kvinnor som är sexuella – hela tiden och på helt fel sätt. Deras sexualitet är till allmän och offentlig beskådan, den är ägnad var man som önskar ta del av den.

Jag började också undra om den här sexuella, lustfyllda och kåta kvinnan gör den betraktande kvinnan generad på ett personligt plan, precis som hon gjorde mig generad. Väcker hon den skam som många kvinnor känner inför sin egen sexualitet och kön? För varför skulle annars feminister vara emot att kvinnors genitalier syns på bild? Vilken är den förnedrande komponenten, vad är det som skändas? Är det själva könet? Gäller det i så fall alla typer av bilder, även de som kallas konstnärliga eller de som görs i undervisningssyfte? Är det den sexuella aspekten? Detta skulle ju lika gärna vara ett feministiskt projekt, att visa kön och stolta sexuella kvinnor. När annars sker det i populärkultur eller i det offentliga rummet?

Eller anses porr vara förnedrande eftersom den används sexuellt av män? Om män åtrår, vill betala för och onanera till bilder på kvinnor som är sexuella, varför är det förnedrande i sig? Porrindustrin är ju också en av de få branscher där kvinnliga aktörer tjänar betydligt mer pengar än manliga. Och hur

kan bilder på nakna och sexuella kvinnor vara exempel på mäns makt över kvinnor? Eller för att ställa frågan på ett annat sätt – hur kan en bildkonsument ha makt och möjlighet att förnedra aktörerna som finns på bilden? Gäller i så fall detsamma för andra liknande produkter; är det kvinnorna som läser »skvallertidningar» som förtrycker och exploaterar kändisarna, förnedrar de unga läsarna hästarna i hästtidningarna? Eller för att ta ett mer jämförbart exempel, eftersom de som är med i porr oftast gett sitt medgivande att vara med – förtrycker de som tittar på vanlig spelfilm de som agerar i filmen?

Påståendet att kvinnor förnedras i porren verkar vara andra sidan av det essentialistiska mynt som säger att bara män som ser på porr begår våldtäkter. Kvinnor som är sexuella utanför kvinnlighetens föregivna ramar måste vara offer, de kan omöjligen vilja utföra dessa handlingar.

Att porrmotståndare har ett i grunden essentialistiskt förhållningssätt till den kvinnliga sexualiteten finns många exempel på. Bettan Andersson anser att kvinnor bara tittar på porr eftersom deras män vill det, det handlar inte om ett »medvetet val» för kvinnor blir inte upphetsade av att se sin »egen underordning». ¹⁵ Det finns inga kvinnor som tycker om »våldsfixerat» sex påstår s-kvinnorna när de agiterar mot »våldsporr». ¹⁶

Samma tankemönster kommer fram i argumenten mot andra former av kommersiell sex. Prostitution kan inte vara ett eget val eftersom det inte finns kvinnor som frivilligt väljer att ha sex med »mängder av främmande män» enligt Margareta Winberg. ¹⁷ Sexualbrottsutredningen från 2001 som ansåg att kvinnor på strippklubbar får »porrskador», anser också att kvinnorna på dessa klubbar måste koppla bort sina »naturliga känslor» av obehag när kunden »tittar på hennes nakna kropp under det att han onanerar», vilket är »själsligt slitsamt» för kvinnan. ¹⁸

Ett av de mer frapperande exemplen på essentialistiska föreställningar är prostitutionsutredare Inga-Britt Törnells resone-

mang om hur manliga respektive kvinnliga sexsäljare skadas av prostitutionen. Förvisso kan även männen skadas, men¹⁹:

Män anses emellertid ha större förmåga att isolera sexuella aktiviteter som enskilda händelser, medan kvinnor är mera känslomässigt involverade och därmed mer sårbara. Den invasion av personligheten som ofta blir resultatet av kvinnlig prostitution har således inte någon direkt motsvarighet i den manliga homosexuella prostitutionen. Årren hos männen blir kanske därför inte så djupa som hos kvinnorna.

Att få gehör för att porr- och prostitutionsmotståndarna bär på essentialistiska föreställningar om sex, kvinnligt och manligt är dock svårt. För vid en konfrontation svarar de att de inte är emot sexualitet, nakenhet eller kvinnlig njutning, i stället är de emot kvinnoförnedring och kvinnoförtryck. Det är då det kan kännas lite hopplöst att diskutera vidare. Termerna som används definieras inte och det blir rundgång i resonemanget. Pornografin är kvinnoförnedrande eftersom kvinnor förnedras i pornografin. Och vid ett påpekande att kvinnor i porren är aktiva sexuellt blir svaret att detta bara är en manlig önskedröm. Vad än kvinnorna i pornografin tar sig för förlorar de i feministiska poäng.

Objektifiering

Det finns en annan term som ofta används i det här sammanhanget – »objektifiering». Radikalfeminister menar att roten till mäns förtryck ligger i att kvinnor görs till objekt för män och så länge denna objektifikation förekommer kan inte män betrakta kvinnor som jämlika. Det finns många olika sätt som detta sker på, men främst kommer objektifieringen till uttryck i porr och prostitution.²⁰

Jag har själv haft svårt att relatera till det här resonemanget eller tycka att det stämmer. Sociologen Per Båvner förklarar varför. Teorin som radikalfeministerna Andrea Dworkin och Catharine MacKinnon utvecklat och som många svenska motståndare refererar till använder tre olika definitioner av termen objektifiering i överlappande omlopp: en marxistisk som betonar kvinnan som handelsobjekt, en existentialistisk som betonar att kvinnan inte får vara subjekt och en vulgär-existentialistisk som betonar att kvinnan blir ett sexualobjekt om det finns en manlig betraktare. För det mesta används den vulgär-existentialistiska definitionen när det gäller porr och den marxistiska när det gäller prostitution, men det finns många undantag. Båvner menar att om man använder begreppet så här godtyckligt förvirrar det en kritisk läsare.²¹

Det finns också en annan orsak till varför jag tror att objektifieringsargumentet förvirrar. Filosofen Allen Buchanan menar att vi måste skilja mellan att behandla någon som ett medel (eller objekt) och *enbart* behandla någon som ett medel. För det går inte att helt undvika att använda andra som ett medel. Det är inte heller något fel i sig eller något som alltid leder till något negativt. Han ger exemplet att fråga en annan människa efter vägen, det är också att använda en människa som ett medel, ett objekt.²²

Det behöver alltså inte vara något dåligt att behandla en annan människa som ett medel, så länge det finns en ömsesidighet. Och människor gör varandra till sexobjekt emellanåt, vi tänder inte alltid på hela människan utan på något personen har som vi åtrår. Det kan vara ett fysiskt attribut som ögon, händer, byst eller bakdel, en gest, en blick eller kroppshållning. Eller så tänder vi bara på deras intressanta tankar, vackra poesi eller kompetenta yrkesskicklighet – eller varför inte deras fina lägenheter eller tjocka plånböcker?

Att det är nödvändigt att ibland objektifiera varandra tillstår

en del porrkritiker. Professor Eva Lundgren menar att alla ständigt är objekt för varandra och att vi inte blir alienerade eller undertryckta av den anledningen. Det finns ömsesidiga subjekt–objekt–förhållanden som kännetecknar en fri samvaro mellan människor. Problemet uppstår enligt henne när objektifieringen inte är ömsesidig, vilket hon menar sker i porren. För i pornografin förnekar mannen kvinnans frihet, han förvandlar henne till enbart ett objekt och tillintetgör henne. Detta är vad hon kallar för »våldslogiken» i pornografin.²³ Aktivisten Gerda Christensson och hennes radikalfeministiska medsystrar menar också att objektifiering kan vara okej så länge det handlar om »tillfälliga» växlingar när man är attraherad av en annan människa. De hävdar också att innan en man tillgriper våld mot en kvinna måste han först objektifiera, avhumanisera henne, vilket är det första steget i våldsprocessen och som också används av arméledningar för att få effektiva soldater.²⁴

Jag kan inte hålla med Eva Lundgrens påstående att någon förnekas frihet i pornografin eller att kvinnor blir tillintetgjorda i den. Det är hennes subjektiva tolkning och att kalla detta för en »pornografisk våldslogik» förändrar ingenting. Inte heller tycker jag att resonemanget om den »tillfälliga» växlingen håller. Kommersiell sex är i så fall ett ypperligt exempel på tillfälliga beslut att se sig själv eller andra som sexualobjekt. Inte heller behöver en våldshandling föregås av objektifiering. Den här typen av resonemang är snarare ett sätt att förstärka sitt argument genom att länka pornografi till våld och krig.

Jag undrar om inte det otydliga resonemanget om objektifiering delvis stammar ur kvinnors personliga erfarenheter. För det är inte något vidare att bli objekt för någon annans sexuella åtrå utan att själv vilja det, vare sig det sker av en okänd person eller ens partner. Värst är det när ens nej och ens integritet inte respekteras. Det är inte heller roligt att bara bli sedd som ett objekt som ska finnas till för någon annans behov, i stället för att

bli sedd och respekterad som en egen människa med egna behov och önskemål. Och dessa är vanliga erfarenheter kvinnor har i sina möten med män. Denna erfarenhet och observation får dock inte blandas samman med eller direkt överföras på de många olika interaktioner och maktdynamiker som finns i kommersiell sex. Det finns nämligen ännu en orsak till varför det inte håller att påstå att kvinnor bara objektifieras i porren. Ömsesidigheten, objekt–subjekt–relationen kan även finnas på ett praktiskt, konkret sätt. Kvinnor som själva »viker ut» sig eller är med i pornografin säger att de vill göra detta eftersom de får ut något av det. Det ger dem något att vara där för den manliga blicken och lusten.

Ingrid Swede är en porraktör och producent som säger att hon gillar sitt arbete eftersom hon tycker om att visa upp sig sexuellt. Hon är dock inte okritisk till porren, det finns en hel del i branschen som ligger till grund för dess dåliga rykte, menar hon. Kvinnor måste därför ha livserfarenhet, personlighet och vara väldigt starka för att lyckas. Det kan också vara svårt för tjejer som bara är med på några få scener i en film, vilket är det vanliga i Sverige, för filmerna går inte att kalla tillbaka och tjejerna riskerar att bli igenkända. Själva jobbet med att spela in porr är också krävande. Det är fysiskt jobbigt att klara av de mer avancerade sexuella aktiviteterna och den egna sexlusten kan påverkas.

Det var också de egna negativa upplevelserna i porrbranschen som gjorde att Ingrid Swede själv började producera porr. Hon tyckte att porren var enformig och kvinnorna för passiva, därför försöker hon själv ha starkare fokus på kvinnlig sexualitet och psykologi och visa tjejer som tar för sig sexuellt.²⁵

Det finns fler kvinnor än Ingrid Swede som säger att de tycker om att visa upp sig naket och sexuellt framför kameran. De säger att de får en kick av det och gillar den uppskattning som de får. De som producerar pornografi säger också att aktriserna

gillar att vara framför kameran, de lyser upp så snart kameran riktas mot dem.²⁶ Med ett sexologiskt språkbruk skulle många porraktiser säkert tillhöra den erotiska minoriteten exhibitio-nister, de som får egen tillfredsställelse av att visa upp sig sexu-ellt, vilket kan vara svårt för andra att relatera till.

Ett problem med debatten om kvinnor i porren är enligt Ingrid Swede, liksom Gayle Rubin, att porrmotståndare inte accep-terar att människor är olika sexuellt. »Vem ska få bestämma hur många kukar eller fittor jag får lov att leka med på samma gång?» undrar hon. »Och vilka positioner får man som kvinna inta när man vill bada i sperma från flera män samtidigt, utan att det ska anses som moraliskt dåligt porr?» Hon vill att folk ska förstå att olika individer alltid kommer att tycka och tänka an- norlunda, något som även gäller det sexuella.²⁷

Feminism, olikhet och makt

Hur vi förstår och förhåller oss till samhällsfenomen är inte på något sätt neutralt utan påverkat av faktorer som personliga er-farenheter, förutfattade meningar och grundläggande ideolo-giska övertygelser. Det finns inte några universella sanningar, en enda riktig analys eller bara ett sätt att tolka fenomen.

Denna inställning har utgjort en central del av de feministiska diskussionerna i andra länder de senaste decennierna. Kvinnor med arbetarklassbakgrund har kritiserat medelklassfeministers klassblindhet medan homo- och bisexuella kvinnor påtalat kvinnokampens heteronormativitet. Kvinnor med funktions-hinder har sett till att höja medvetenheten hur kroppars beskaf-fenhet påverkar status medan andra har påpekat vilken påver-kan utseende eller ålder har. Andra har synliggjort blindheten för hudfärg och etnicitet och påpekat att det finns andra reli-gioner än den judeo-kristna. Kvinnor från utvecklingsländerna

har också kritiserat den västerländska feminismens etnocentrism – övertygelsen om den egna kulturens överhöghet och tendensen att bedöma alla andra kulturer med den egna som måttstock.

Slutsatsen av denna inomfeministiska kritik är att det inte går att utgå ifrån *en* kvinnas situation och erfarenhet när man analyserar samhället och fenomen. Inte heller går det att sätta *en* feministisk agenda. Just försöket att finna integration och enighet i sig är också en manifestation av manligt tänkande menar den nya feminismen, det vill säga att söka efter den enda, sanna versionen av »verkligheten». I stället är det olikhet som bäst beskriver det mänskliga tillståndet. Att det finns många olika feminismer är heller inget att förvånas över, kvinnor är många. Och ju fler feministiska tankar det finns, desto bättre – för det bästa motstånd feminister kan göra mot ett förtryckande system är att vara flexibla inför mångfald och förändring.²⁸

En ny feministisk medieanalys

Något som moderna feministiska forskare gärna gör är att studera hur kvinnors motstånd tar sig uttryck. För trots förtryckande patriarkala strukturer har kvinnor agens – det vill säga de är förmögna att agera, även om motståndet inte alltid är direkt uppenbart. Samhällsstrukturer är inte statiska och totala, vore de det skulle det till exempel inte finnas en kvinnorörelse.

Detta perspektiv används bland annat av feministiska medievetar. Den traditionella feministiska analysen av mediala kvinnobilder är att kvinnor framställs stereotyp, som offer och att detta påverkar kvinnor negativt. Nyare feministiska analyser visar att denna analys är förlegad. Bland annat har den en felaktig förståelse av hur media fungerar, vilket jag redan delvis berört i förra kapitlet. Media är inte en envägskommunikation

med tydliga budskap som sänds till en passiv mottagare. Budskapen är i stället många, formbara och dynamiska. Mottagare uppfattar inte heller bilder på ett enda sätt, de interagerar med, kritiserar och formar själva vad de uppfattar.

En bild jag brukar visa på föreläsningar föreställer en naken kvinna från en vanlig herrtidning. Kvinnan sitter med särade ben och tittar rakt in i kameran. När jag frågar hur publiken uppfattar henne får jag många olika svar. Några tycker att hon ser ledsen och sorgsen ut, andra tycker att hon ser ut som ett objekt. Andra tycker tvärtom. I en diskussion hävdade en ung radikal tjej att hon såg kaxig och självsäker ut. Visste man inte att bilden var från en porrtidning, eller om kvinnan haft kläder på sig, så skulle hon platsa på omslaget till vilken anarkafeministisk tidning som helst.

Bilder kan inte bara tolkas olika, de kan också ha olika inre betydelser för olika personer. En man som hade arbetat i traditionella manliga miljöer, som byggnadsarbetsplatser, diskuterade de »pin up»-bilder som fanns i byggarackerna. De flesta feminister skulle argumentera att bilderna var ett uttryck för mäns behov att objektifiera, sexualisera eller förnedra kvinnor. Men han menade att bilderna inte ens behövde symbolisera sexualitet eller erotik. För männen som jobbade på arbetsplatsen kunde kvinnorna utgöra en fristad ifrån vad de själva uppfattade som en ganska hård och stökig miljö. Den nakna kvinnan kunde symbolisera ömhet och mjukhet, en plats dit männen kunde gå i sin fantasi och tanke för att få känslomässig näring, sade han. Detta kanske inte var något som männen sinsemellan skulle uttala. Men bara för att jargongen kanske var hård och bilden från en pornografisk tidning innebar ju inte det att den inte kunde ha olika, eller mer »positiva», betydelser.

När han sade det här tänkte jag på hur många olika bottnar sexuella möten kan ha mellan människor, så varför skulle det inte kunna ha det även i sexuella bilder? Problemet kanske är

som Carol Vance uttryckte det: Vi har lärt oss att tolka och analysera poesi och litteratur på många olika sätt, men när det kommer till bilder är vi fortfarande visuella analfabeter.²⁹

Mycket har ju också hänt när det kommer till hur kvinnor får bete sig i samhället, vilket avspeglar sig i mediala kvinnobilder. Det går inte längre att dra lika skarpa gränser för vem som är en »bra» och »dålig» kvinna eller vem som är en »hora» och vem som är en »feminist». Traditionell horestetik – som röda läppar och naglar, nätstrumpor, korta kjolar och höga stövlar – används med förkärlek av kvinnliga artister med feministiska budskap. Madonna var kanske inte den första, men definitivt den största artisten som medvetet gjorde det, men i dag finns många andra, som Christina Aguilera och Pink. De uttalar sitt ogillande mot begränsade och fördummande kvinnliga ideal och tar sig samtidigt rätten att vara sexuella på precis de sätt de själva önskar.

Catharine Lumby är en australiensisk feminist och medievetare som kritiserat den traditionella bildanalysen. Hon menar att det inte finns några bilder som är dåliga i sig utan det är vi själva som skapar betydelser. Hon ställer därför den tankeväckande frågan varför feminister ska lära kvinnor att tolka bilder på ett sätt som får dem att känna sig illa till mods med sig själva?³⁰

Det här undrar också Ingrid Swede. Det största problemet med porren är inte själva arbetsmomentet menar hon, utan andras attityd till vad hon gör, särskilt feministers och anti-porraktivisters. Det är de som uppfattar och porträtterar henne som ett offer, hävdar hon, det är de som jämställer porraktriser »med döda köttstycken eller 37-gradiga multifunktionella spermabehållare» och i bästa fall ser dem som »svaga samhällsoffer som tragiskt utnyttjas sexuellt medan vi skrapar ihop pengar till knark». Hur förnedrande är inte den typen av uttalanden gentemot de kvinnor och män som tycker om vad de

gör och som arbetar seriöst inom porrbranschen? undrar hon.³¹

Jag kan inte annat än hålla med. Liksom med beskrivningen av pornografins fasor är det ibland porrmotståndare själva som målar upp en fruktansvärd bild av kvinnan i pornografin. De fokuserar och lyfter fram de allra värsta bilderna eller tolkar initiativtagande kvinnor till deras nackdel. Men vad säger det om porrmotståndares kvinnobild när de hävdar att kvinnorna i pornografin inte är annat än bruksföremål utan vilja och själ – trots att kvinnorna visar och säger något annat? Och om porrmotståndarna inte ens vill lyssna på, och tro på kvinnorna de talar om, är det då inte de själva som objektifierar och använder dessa kvinnor i egna syften? Det är till exempel svårt för Ingrid Swede att få gehör för det hon har att säga. Ulla Hoffmann ser ingen mening med att samtala med producenter eller aktörer inom porrindustrin för det är »ungefär som att sätta sig ner och diskutera med någon som säger att vi inte ska ha några flyktingar i Sverige». Hon har sin uppfattning klar om vad pornografin »ställer till med» och tar för givet att personen som framställer porr har ett »alibi» för det.³²

En kamparena

Jag menar inte att det inte kan finnas några komponenter av »förnedring» inom pornografin, eller att pornografiska kvinnoskildringar inte kan användas för att förnedra kvinnor, eller att det inte finns stereotypa bilder i porren. Jag har gett exempel på saker som jag själv ställer mig tveksam till. Och även om jag uppfattar och tolkar kvinnorna i porren som aktiva subjekt som kan ta för sig sexuellt och vara i kontroll, innebär det inte heller att jag bortser från annan maktdynamik.³³ Men maktdynamik är något ytterst komplext, även inom kommersiell sex. Låt mig ta ett konkret exempel.

Från början ville jag även intervjua kvinnor inom striptease och pornografi, men jag var tvungen att lägga den ambitionen åt sidan. För när jag började besöka strippklubbar blev jag snart varse att de olika formerna av kommersiell sex hade sin egen inneboende dynamik. Det var inte så enkelt att striptease handlade om en kvinna som bara stod på en scen och ålande tog av sig kläder och såg »sexig» ut. Det var en specifik dramaturgi och scenkonst. För att lyckas hålla publikens intresse måste kvinnan ha en viss utstrålning. Hon måste ha attityd och pondus och kunna ta kommandot. Hon måste kunna spela på olika känslor och hantera olika situationer. Lyckas hon har hon publiken i sin hand, misslyckas hon blir hon avmätt bemött eller häcklad. Precis som i vilken enmansshow som helst är det inte givet vem som har makten. Är inte artisten tillräckligt bra tar publiken över.

Jag såg en del mer taffliga uppvisningar där kvinnorna inte hade mycket kontroll, som unga tjejer på en gigantisk pub ute på den kanadensiska landsbygden. För att undkomma förbud mot alkoholserving i samband med striptease hade det startats ett särskilt »brottningsförbund» där tjejer fick tävla mot varandra inför publik – i lera, iklädda bikinis. Där var stämningen inte alltid respektfull och tjejerna inte alltid i kontroll (förutom de enstaka tjejerna med karisma och förmåga att brotta ner andra tjejer och sätta sig i respekt hos männen). Men annars såg jag duktiga dansare och artister som kunde skapa en fantastisk spänning mellan sig och publiken. Det fanns också humor med, på männens bekostnad. Strippan kunde ta upp en kille på scenen och få honom att göra vad hon ville. Hon var också konfronterande, betedde inte männen sig bra sade hon ifrån. Var de duktiga »belönade» hon dem.

Sociologen Lisa Pasko som studerat striptease förklarar detta med att interaktionen mellan stripteaseaktör och kund är en komplicerad manipulation av känslomässigt arbete och symbo-

lisk kommunikation. Strippor använder en serie av noggrant skapade interaktioner som liknar vad hon kallar ett »självförtroendespel».³⁴

När jag observerade interaktioner mellan strippor och besökare var det framför allt två saker som gjorde intryck på mig. Ett var sättet som kvinnorna »dansade» med sitt kön intill männens ansikte, hur de tog tag i deras nacke och tvingade dem nära. Precis som i porren använde stripteasedansöserna sina kön stolt och helt utan blygsel, men de var också aggressiva i denna sexualitet. Den andra saken var männens respons. Visst, var inte kvinnan skicklig hade hon inte mycket att hämta, men annars föreföll männen mycket respektfulla och ofta nästan lite nervösa. De var inte alls de hemska bestar jag hade föreställt mig, tvärtom.

Jag har fortfarande en killes reaktioner kvar på näthinnan. Han var runt 25–30 år och satt sig längst fram vid podiet, med ansiktet lutat i händerna. En av klubbens skickligaste och vackraste strippor kom in på scenen och gjorde en fantastisk uppvisning. Killen var som helt uppslukad. När hon gick ut från scenen, efter att ha »dansat» med sitt nakna kön alldeles intill hans ansikte, blev han så lycklig att han ställde sig upp, sträckte armarna rakt upp i vädret och bara skrek »Jaaa!» rakt ut.

Ur ett feministiskt maktperspektiv kan de här scenerna tolkas på olika sätt. Radikalfeminister skulle anse att dessa saker handlade om kvinnoförnedring och objektifiering. Kvinnorna agerar inom tvingande patriarkala strukturer och har bara sitt kön som arbetsredskap, vilket dessutom skadar henne i långa loppet. Att kvinnorna skulle ha någon form av makt är bara skenbart, det är bara en del i ett spel, det är männen som utnyttjar kvinnor genom sitt inneboende maktövertag.

Sexradikaler skulle se det lite annorlunda. Liksom radikal-feminister utgår de ifrån att det finns ojämställda strukturer mellan könen. Sex existerar också inom en mansdominerad

kultur, vilket påverkar hur sexualiteten formas, hur den utförs och hur den är representerad. Däremot anser de inte att sexualitetens mening och funktion helt och hållet bestäms av den ojämsställda ordningen. Genus och maktpositioner är inte statiska utan sex är snarare en kamparena där deltagarna har ett visst mått av handlingsutrymme och agens. Sex kan användas till att ta bort mäns makt eller bekräfta den. Och även om en kvinna kan ha makt i en viss sexuell situation med en man (kommersiell eller inte) innebär inte det att hon har makt över honom i en vidare betydelse, det har att göra med sammanhanget.³⁵

Jag tyckte att en man i sexbranschen som blev intervjuad i Mattias Anderssons bok om porr uttryckte det här perspektivet mitt i prick³⁶:

Världen behandlar kvinnor som skit – män behandlar kvinnor som skit – så är det. Men det har inget med porr att göra. Ibland speglar porren den synen. Men för det allra mesta sätter den kvinnan på piedestal. Pornografin dyrkar snygga kvinnor – det är inte svårare än så. Det är kvinnorna som tjänar pengar. (...) Det är kvinnorna som bestämmer, det är deras territorium. Det är som när du går på striptease. Om du har varit på strip så vet du att det är tjejerna som har makten. Killar kan bli provocerande och göra konstiga saker. Men i slutänden är det tjejen som har dig i sin hand. Det är ungefär som uppvaktning. Du gör allt för kvinnan, de är de som har makten. Tills du har kommit dit du vill och fått din orgasm, sedan är det en annan historia.

Feministiska lärdomar av porren

Det var ju med viss motvilja jag tog mig an pornografin. Men jag förvånades över att den inte var så hemsk som jag föreställt mig utan ytterst variationsrik. Jag förstod också att det fanns lärdomar att dra av porren. En handlade om hur mångfaldig

och variationsrik människors sexualitet är. En annan var hur djupt rotade föreställningar om den väna och vackra kvinnliga sexualiteten ligger. Men att studera kommersiell sex gav mig också insikter om andra vägar till kvinnligt bemäktigande.

På ett besök på stripteaseklubb i San Francisco såg jag en grupp män som satt i ett rum i nära anslutning till scenen. De drack och pratade med varandra. En strippa som just dansat klart gick förbi och en av männen sträckte ut sin hand och rörde vid hennes stjärt. Kvinnan vände sig blixtnabbt om och tog ett stadigt tag i hans hand. Sedan sade hon, argt, högt och tydligt: »Vad gör du? Tar du i mig? Det har jag inte gett dig tillåtelse till!»

Det var slående hur strippan sade ifrån med helt rätt teknik, det var den jag själv lärde ut i självförsvar. Hon stod stadigt, bredbent, tittade mannen rakt i ögonen och ursäktade sig inte. Och vem som hade övertaget var tydligt. Mannen bad om ursäkt och de andra männen tittade generat bort.

Jag funderade mycket kring varför hon, och så många av de andra sexsäljarna jag senare mötte, kunde sätta gränser så bra. För att lära kvinnor sätta gränser är bland det svåraste i självförsvar. Att lära dem slå ned en angripare är ganska lätt, men vid mer subtila kränkningar blir kvinnor ofta helt perplexa. De börjar fnittra eller stamma generat. Jag märkte också till min förvåning att jag själv började förändras när jag undersökte kommersiell sex. Min förmåga att sätta gränser mot män förbättrades. Tidigare hade jag alltid känt mig lite illa berörd eller lite osäker, oavsett hur mycket självförsvar jag tränat och kunde. Det var samma genans jag i början kände när jag hyrde porrfilm eller gick in på en stripteaseklubb. Men genansen avtog. Jag kunde också diskutera sexualitet på ett annat sätt, med män som kvinnor. Men den största skillnaden var att jag inte längre kände mig lika osäker inför mäns sexuella kommentarer eller »ovälkomna inviter». Inte ens när jag såg blottare blev jag

illa berörd. Vad mannen gjorde var att visa sitt könsorgan. Själva kränkningen var att han gjorde något som jag inte gett mitt samtycke till, vilket inte var okej, men det manliga könsorganet var ju varken något märkvärdigt eller farligt i sig – vilket inte heller onanerande män är.

Jag tror att det här berodde på att jag genom att se porr och röra mig i miljöer där sex visades öppet blev vanare vid sex. Sex gav inte upphov till samma känslor av genans som tidigare, och jag misstänker att kvinnor som arbetar med sex upplever samma sak. De blir inte överväldigade av sexuell skam som andra kvinnor kan bli i sexuella situationer. Därför tror jag att det bland annat är skammen, och kvinnors ovana att hantera sin egen och andras sexualitet, som gör att det är så svårt för kvinnor att sätta gränser gentemot män. För kvinnor som arbetar med detta varje dag är det ingen stor sak eller något svårt, det är som att förhandla om precis vad som helst.

Det här var en viktig insikt för mig. För även om många heterosexuella män kan vara begränsade i hur de kan vara som sexuella varelser (som att de måste vara dominanta och ständigt virila), så inbegriper åtminstone manligheten att han *är* sexuell. Kvinnor ska däremot inte vara sexuella över huvud taget. Hur ska kvinnor då kunna förhandla om sex eller säga nej? Ordningen ger också män ett överläge. Det är så oerhört lätt för en man att få en kvinna osäker och ur balans – allt han behöver göra är ge en sexuell antydning och hon hamnar genast i känslomässigt underläge som gör att han lättare kan få igenom sin vilja.

Jag säger inte att kvinnor måste börja se mer porr, eller att detta är en effekt porr kan få på alla kvinnor, men jag är övertygad om att en mer självklar och mindre skuld- och skamfylld inställning till sexualitet kan göra kvinnor tryggare och säkrare. Det är inte bara »nej» kvinnor behöver lära sig att säga.

En annan viktig sak jag lärde mig av att undersöka porr och

debatten om den var att förstå sambandet mellan censur och förnekandet av mänskliga rättigheter, något flera av dem jag träffat och läst om påtalat.

De som själva har arbetat med censur, som Jonas Wall, säger att det är svårt att försvara censur för vuxna människor ur politiska, moraliska och filosofiska perspektiv. För denna typ av censurinstrument är ett »skarpslipat svärd» som snarast hör hemma i ett totalitärt samhälle, menar han, inte ett land som Sverige som kallar sig en demokrati. Förvisso får inte filmcensuren några som helst praktiska konsekvenser för spelfilmer längre, det som drabbas är porr för personer med särskilda läggningar. Men Jonas Wall understryker att principen att censurera bilder för vuxna människor är absurd. I praktiken fungerar det nu okej och får inte några större samhällskonsekvenser. Men hur skulle inte detta censurinstrument kunna användas i ett annat politiskt klimat? undrar han.

I våra första samtal om pornografi påpekade Channa Bankier att de stora motståndarna mot sexuell öppenhet, och därmed också mot pornografins spridning och tillgänglighet, har länge varit kyrkligheten och högerfundamentalister, ofta med nazisterna i spetsen. Hon undrade därför vad som skulle hända när de porrfientliga radikalfeministerna fick allt starkare ställning i kvinnorörelsen. För i alla kulturer och politiska rörelser finns en kamp mellan den dionysiska extasen, njutningarna och festen å ena sidan, och puritansk ordningsamhet, skötsamhet, nykterhet och omsorg om folkhälsan å den andra. Channa Bankier varnade för fundamentalism och problemet med varje utopi – vem är den perfekta människan, den sanna, rena och riktiga människan med sin sanna och enda normala sexualitet?

Forskaren Catharine Lumby är en av dem som varnar för konsekvenser när feminister vill kontrollera medialt bildmaterial. Vad händer om de »dåliga» bilderna förbjuds genom byrå-

kratisk administration för att ersättas med »goda»? undrar hon. Kommer platser där kvinnor kan skapa sina egna och viktiga bilder att stängas? Blir gammaldags paternalism ny maternalism? För även om feminism kan handla om att skapa platser och positioner där kvinnor har utrymme, kan feminism också handla om att kvinnor kväser det som inte anses passande, kvinnor och feminister finns ju i dag inom byråkratin. Lumby uppmanar därför till att motarbeta administrativ kontroll över kulturen för att i stället arbeta inom kulturen för att motverka administrativ kontroll över kvinnors liv.³⁷

Jag tänkte på detta och den svenska situationen när jag läste om den kinesiska inställningen till erotisk konst och litteratur. Under vissa dynastier har det funnits en rik flora av erotisk konst medan det under andra dynastier har censurerats tillsammans med politiskt känsligt material. I modern tid har det också gått från en ytterlighet till en annan. När folkrepubliken Kina bildades blev klimatet oerhört konservativt. All erotisk litteratur och alla pornografiska bilder förbjöds och under kulturevolutionen var både västerländsk pornografi och klassisk kinesisk erotisk konst en särskild måltavla för rödgardisterna, som också lyckades förstöra det mesta. Trots starka förbud hittade porr in till Kina igen under 1980-talet, vilket ledde till ännu strängare kontroll och straff. Det deklarerades att stora porrdistributörer skulle få livstids fängelsestraff och statschefen Deng Xiaoping meddelade att vissa som publicerade erotik förtjänade dödsstraff.³⁸I dag vill kommunistpartiet att medborgarna ska tillbaka på den »moraliskt smala vägen». Att sex tas upp på radio, att det är vanligt med samlagsskildringar i romaner eller att det finns porr på Internet ogillas. Därför har mängder med hemsidor och Internetkaféer stängts och hundratals medborgare arresterats.³⁹

När Channa Bankier, Nina Lekander och jag skrev våra artiklar var de radikalfeministiska teorierna kanske inte i sin lin-

da, men väl begränsade till en viss del av kvinnorörelsen. Detta har ändrats. Från att porren avkriminaliserades i början av 1970-talet har Sverige tagit steg efter steg mot en allt mer repressiv lagstiftning. Det är förbjudet att sprida »våldsporr», trots otillfredsställande definitioner av vad det är, och censurer som inte gör »rätt» bedömningar byts ut. Politiker vill kontrollera innehållet på kabel-tv och socialdemokratiska riksdagsmän motionerar om lagstiftning mot all pornografi.

Man skulle kunna invända att den svenska censurlagstiftningen i princip är verkningslös, för på Internet kan vem som helst se vad som helst och om lagstiftning ändras i det land en server ligger kan innehållet flytta till ett annat land. Men nu bojkottar ju också myndigheter viss näringsverksamhet – bara hotell som är »porrfria» får användas.

Den socialdemokratiska regeringen har också delat ut miljoner för att motverka »sexualiseringen av det offentliga rummet», utan att definiera vad som menas med »sexualisering» eller var gränserna för det offentliga rummet går. När Mona Sahlin var ansvarig för den socialdemokratiska regeringens jämställdhetsfrågor och höll ett seminarium på detta tema sade hon att det inte ens fanns några gränser eftersom det även i sovrum kan finnas Internetanslutning.⁴⁰ En tid efteråt sade statsministern Göran Persson att det är i sin ordning att se över lagstiftningen för att undersöka om det går att förbjuda dessa oönskade sexualiserade bilder, medan jämställdhetsminister Jens Orback, som varit journalist och borde vara bevandrad i yttrandefrihetslagstiftningen, sagt att det inte är aktuellt att förbjuda tidningar som *Slitz* och *Café* – i nuläget.⁴¹

Att diskutera pornografien är inte lätt. Många olika kulturella tankedrag och personliga reaktioner påverkar, och porrmotståndarnas uppsåt är behjärtansvärt – de vill skapa ett könsfredligt och jämställt samhälle. Men ingen vinner på att slarva, manipulera eller hoppa över konsekventa resonemang – varken

feminismen eller diskussionen om porr. Däremot kan vi förlora mycket utan möjligheten att yttra oss fritt. Rätten att uttrycka sina åsikter, tankar, drömmar, fantasier i ord och bild är fundamental i samhällen som har ambitionen att vara demokratiska. Många är de totalitära och fundamentalistiska stater och grupper som förbjuder maktkritik och fritt tal. Sexualiteten är inte ett »bara» i dessa sammanhang.

Så när riksdagsmän vill förbjuda pornografi och regeringschefer funderar över hur tryckfrihetslagen kan ändras kan det vara dags att ta ett steg tillbaka och fundera över vad detta indikerar och vilka konsekvenserna kan bli – även om man själv inte har något som helst eget intresse av sex på bild. Och som historien redan visat finns det inga som helst garantier för att feministiska texter och bilder kommer att lämnas i fred.

Prostitution

Introduktion

Eftersom jag hade fått bra kontakt med andra oliktankande feminister när jag skrev om porr så trodde jag att det bara var att fortsätta med prostitutionsfrågan. Men då blev det tvärstopp. Ingen annan ville ta i frågan. I andra länder fanns däremot gott om feminister och queeraktivister som samarbetade med sexsäljare och akademiker som undersökte prostitution ur många olika perspektiv. Här fanns bara en och annan man som vågade uttrycka något annorlunda.¹

Jag förstod det inte. Det var ju inte så stor skillnad mellan porr och prostitution och några av kvinnorörelsens fundament är att ge kvinnor röst och solidarisera sig med dem som har det svårast.

Det här var också strax innan sexköpslagen antogs och jag tyckte den verkade konstig ur sexsäljarnas perspektiv. Skulle inte den bara försämra deras situation? Jag fick tag i förarbetet, det som hade gjorts av utredare Inga-Britt Törnell, och läste det noggrant. Där fanns inte sexsäljares synpunkter med och resonemanget var stundtals fördomsfullt, rörigt och ologiskt. När lagförslaget sedan skickades på remissinstans visade det sig också att de flesta var emot kriminaliseringen, däribland tunga instanser som Socialstyrelsen, Rikspolisstyrelsen och Justitiekanslern.² De trodde att konsekvenserna skulle bli dåliga för kvinnorna. Men inget av det här spelade tydligen någon roll. Eftersom den socialdemokratiska partikongressen antagit förslaget skulle de tillsammans med vänsterpartiet,

miljöpartiet och kristdemokraterna få majoritet i riksdagen.

Jag blev frustrerad. Särskilt borde ju feministerna i riksdagen reagera. Kunde man inte göra något för att få dem på andra tankar? Jag pratade med en väninna som hade sålt sex tidigare. Själv ogillade hon prostitutionen, men när jag beklagade mig över det svenska läget skrattade hon och tyckte jag var naiv. Visst skulle det bli sämre för kvinnorna som sålde sex när sexköpslagen infördes, sade hon, men förstod jag inte hur det var att vara hora i Sverige? »Här spelar det inte någon roll vad en prostituerad säger och vad lagarna får för effekt för oss.»

Lilian Andersson

För att komma vidare behövde jag få kontakt med sexsäljare och genom olika kontakter träffade jag till slut Lilian Andersson, en kvinna som fick stor betydelse för min förståelse av prostitution och de svenska debatterna.

Många som har skrivit om prostitution har träffat Lilian Andersson. Hon är en av de mest energiska och välartikulerade förkämparna för sexsäljares rättigheter i Sverige. Om min väninna tyckte illa om prostitutionen och ansåg att den förstört hennes liv, så var Lilians erfarenhet i mångt och mycket raka motsatsen. Henne hade prostitutionen gett mycket positivt, sade hon, och enligt henne var det så för många andra kvinnor.

När det kom till prostitutionen verkade Lilian veta vad hon talade om. Hon hade börjat sälja sex redan som femtonåring och när vi träffades första gången hade hon just fyllt sextio och jobbade fortfarande. Lilian hade gått igenom flera olika faser i sitt liv. Ett tag var hon beroende av amfetamin men var sedan lång tid fri från det. Hon hade haft några långa relationer, men levde nu singel. Hon hade både barn och barnbarn, arbetade med konst och drev hjälpprojekt för kvinnor.

Det var intressant att höra Lilian prata om hur hon såg på prostitutionen. Hon förskönade ingenting utan sade att prostitution bäst kunde liknas vid en graderad skala som spänner över ett stort fält. Det finns de som inte får något utbyte alls, som är »helt nollställda» och som »kopplar av» och »kopplar på». Sedan finns det de som är fascinerade av jobbet och tycker att det ger stora möjligheter och inblickar i saker de annars aldrig skulle ha fått.

Lilian var också på det klara med att prostitution var ett arbete. Det krävdes ett visst kunnande och intresse, men eftersom det inte finns någon handbok får de som säljer sex praktisera sig till kunskapen och lära sig av sina misstag. Enligt Lilian var själva förutsättningen för prostitutionen att parterna gör något tillsammans som båda accepterat – de kvinnor som inte kan sätta gränser orkar inte fortsätta. Att prostitution skulle vara ett jobb man fick sig tilldelat via en arbetsförmedling var det däremot inte tal om. Det är ett alldeles för speciellt arbete, menade hon. Om det överhuvudtaget skulle gå genom någon central måste det vara något som kan liknas vid en artistförmedling.

Påståendet att kvinnor säljer sina kroppar i prostitutionen var något som irriterade Lilian: »Vi säljer ju sexuella tjänster med olika definitioner. Och det är ju viktigt att hålla isär att det är en tjänst vi säljer och inte en kropp, och den tjänsten kan ju utföras oerhört kliniskt och distanserat och man kan medagera om man är intresserad eller avstå.»

När Lilian och jag först fick kontakt var hon trött och besviken: »Du vet de här härskarteknikerna som män använder mot kvinnor och som man pratar om i kvinnorörelsen, exakt dom har kvinnorörelsen och journalisterna använt mot oss.» Nu orkade hon inte längre försöka påverka politiker och opinionsbildare: »Jag har lagt ned så mycket ork på dem att hälften kunde vara nog. Det känns så tröstlöst att ha med dem att göra, jag känner mig så vanmäktig. Jag har hållit på i mer än 25 år och

försökt påverka debatten och likväl står vi på samma ställe.»

Och försöka påverka har Lilian gjort. Inspirerade av den radikala vågen på 1970-talet startade Lilian och några kollegor föreningen Sexualpolitisk Front. I de gulnande programförklaringar hon visade mig stod att deras mål var att få bort skamstämpeln kring prostitution, ändra lagarna som slog mot prostituerade, stödja varandra och göra andra »flickor» medvetna om sin situation. Men de ville också förhindra nyrekryteringen till prostitutionen och krävde kvinnors rätt till arbete med bra lön, utbyggnad av barnomsorgen, att utslagning i skola och arbetsliv skulle förhindras, fler positiva fritidsmiljöer och ökade resurser till frivillig vård för alkoholmissbrukare och narkomaner. Och så ville de samarbeta med kvinnoförbund och få deras solidaritet.³

Kvinnorna i Sexualpolitisk Front skrev artiklar, arrangerade möten och hade kontakt med aktivister i andra länder. Men de blev snart besvikna. Feminister och intellektuella som till en början sade sig vilja hjälpa dem vände dem ryggen när de förstod att kvinnorna inte fördömde prostitutionen som sådan.⁴ Ibland uppstod också direkta bataljer. Vid ett möte stängde självaste Jan Myrdal dörren mitt framför näsan på dem. I sitt tal inne på mötet yrkade han på en kriminalisering av prostitutionen eftersom det var brottsligt att köpa och »grovt utnyttja» människor. Kunderna var förbrytare och borde behandlas därefter och de »stackars horor som drivits att klä ut sig och demonstrera» utanför lokalen var »blott offer» som behövde hjälp.⁵

Kvinnorna hade också tät kontakt med forskarna och utredarna i de stora prostitutionsprojekten från den tiden. Lilian visade mig ett brev hon hade fått. En av forskarna skrev att det kändes fint och bra att prata med henne och att hennes livserfarenhet fyllde honom med en väldig respekt »på något vis». Både han och hans kollega tyckte att samarbetet med dem var

väldigt viktigt för att kunna förmedla en bild av prostitutionsverksamheten. Dessutom hoppades de kunna vara till konkret hjälp när det gällde att föra ut information om deras förening.⁶

Problemet var att när kvinnorna senare läste forskarnas och utredarnas alster var det som om samtalen med dem aldrig existerat, sade Lilian. Inte heller fick kvinnorna det utlovade stödet. Det verkade som om man bara ville få fram de »rätta» resultaten och inte alls var intresserade av att föra fram en mer nyanserad bild av prostitutionen. Kvinnorna tyckte också att de tvangs köpslå och lämna ut sig i personliga intervjuer för att få ut sitt budskap i tidningar och när de sedan läste artiklarna kände de inte alls igen sig.⁷ Olika yttre, men även en del inre tryck, gjorde att kvinnorna ganska snart lade ned sin förening.

Lilian gav dock inte upp med en gång. Hon kontaktade politiker och journalister som skrev om prostitution. Två av dem som skrev en bok under mellanperioden, Cecilia Bodström och Helena von Zweigbergk, tillbringade hon mycket tid med. Hon berättade för dem hur hon såg på prostitution, sexualitet och könsroller och samhällets behandling av sexsäljare. Eftersom Lilian hade varit på sexarbetskonferenser i Europa satte hon dem också i kontakt med personer i andra länder. Men när boken *Priset man betalar för att slippa kärlek* väl kom ut var Lilian och hennes perspektiv inte med alls.⁸ All den tid hon gett dem var som bortblåst: »Visst, de spelade med när de träffade mig. De skrattade och var vänliga. Men sen var boken helt vinklad. Men dom gjorde ju sina karriärer på det här sättet, det förstod vi.» Hon hänsyftade också på forskarna och utredaren hon haft kontakt med förut, nu ansågs alla vara experter på prostitution. »Vi var återigen det klassiska trappsteget i karriären.»

Eftersom jag hade regelbunden kontakt med Lilian märkte jag hur den annalkande sexköpslagen påverkade henne. Även om hon var besviken på samhällsdebatten hade hon alltid mycket energi, men nu började hon låta mer och mer uppgiven.

»Vi ligger så illa till nu att ingen tar oss på allvar», sade hon en dag trött, över telefon. »De har sånt makalöst övertag i och med den nya lagen.» Hon mådde dåligt av den ständiga oron över att grannarna till hennes ateljé skulle fatta misstankar och ange henne. Hon var orolig över att inte kunna tjäna ihop tillräckligt med pengar när kundtillgången på gatan minskade. Hon hade fått svårt att sova, kände sig deprimerad och håglös.

Andra sexsäljare jag börjat fått kontakt med bekräftade Lilians berättelser. De var också bekymrade över vad som skulle hända när lagen trädde i kraft. Skulle de få ihop pengar till hyra och mat? Skulle de vara tvingade att gå till hallickar? Skulle kunderna få mer makt och övertag? Vad skulle hända med de mest utsatta kvinnorna, de som använde narkotika eller hade psykiska sjukdomar? Några som hade haft ätstörningar berättade att dessa blossat upp igen och andra berättade om kollegor som börjat få problem med alkoholen.

Mitt engagemang

När jag lyssnade på Lilian och de andra kvinnorna ilsknade jag till. Här fanns alltså en marginaliserad grupp kvinnor i samhället som själva försökte förbättra sin situation men som inte fick något som helst stöd av dem som sade sig vara på de »svagas» sida. Och inte bara det, ibland blev de direkt motarbetade och utnyttjade. Min väninna hade berättat om journalister som bandat samtal med kvinnor i smyg på Malmskillnadsgatan medan fotografer tagit bilder av dem på långt avstånd. Reportage, där det gick att känna igen kvinnorna, publicerades sedan utan deras vetskap eller tillstånd.

Jag tyckte att dessa kvinnor borde behandlas bättre, oavsett vad man tyckte om prostitutionen i sig, och bestämde mig för att ta deras parti offentligt. Som ett första steg skrev Lilian och

jag en debattartikel i *Aftonbladet* i samband med omröstningen av sexköpslagen i riksdagen, där vi varnade för de konsekvenser vi trodde den kunde medföra.⁹ Vi visste att det var för sent att påverka utkomsten men vi ville att åtminstone någon skulle protestera.

Dagen efter var jag med i flera direktsändningar i radio och tv, en lika frustrerande som lärorik upplevelse. Jag debatterade med politikerna som företrädde lagen och fick själv känna på den attityd som sexsäljarna berättat om. Ingen kunde för ett ögonblick förstå de tankegångar jag försökte föra fram. Vad sexsäljarna själva ansåg verkade vara ovidkommande.

Politikernas attityd andades överlägsenhet. Att sexsäljare skulle fara illa av den nya lagen kunde de till och med tillstå men det var viktigare att »markera» inför svenska män att prostitution var dåligt. Mina åsikter kunde också lätt avfärdas – vad visste väl jag? Men det var svårt för sexsäljarna att vara med. Även om de maskerades och deras röster förvrängdes fanns risken att de skulle bli igenkända och konsekvenserna skulle bli alltför stora för dem och deras familjer. De flesta levde redan under en sådan stor press att de helt enkelt inte orkade med den ansträngning en offentlig debatt innebar. Och som Lilian påpekade framstod inte kvinnor med »en ful gammal peruk på huvudet, stora svarta solglasögon och som talar med en kväkande Kalle Anka-röst» som direkt tillförlitliga.

Under de nästan tio år som har förflutit sedan jag träffade Lilian första gången har mycket hänt. I början var jag mer politiskt engagerad, jag ville att sexsäljarnas perspektiv och röster kom fram – oavsett om prostitution var »bra» eller »dålig», så jag skrev artiklar och sammanförde människor som ville arbeta med frågan. Men jag märkte att det inte var någon idé att försöka ändra det politiska läget genom aktivism, det som behövdes var kunskap. Och även om jag tyckte att sexsäljare diskriminerades och de borde ha samma rättigheter som alla

andra kändes det inte som min huvuduppgift. Mitt mål var att förstå själva debatterna om porr och prostitution och förhoppningsvis bidra till en mer vital debatt och rättvis jämställdhets- och sexualpolitik.

Jag skiftade därför fokus och började själv forska om prostitution utifrån sexsäljares perspektiv och har sedan dess träffat hundratals sexsäljare från olika delar av världen. Det har varit kvinnor, män och transpersoner från våra grannländer Danmark, Finland och Norge liksom de forna öststaterna. Jag har träffat människor från Australien, Italien, Kanada, Nederländerna, Storbritannien, Tyskland och USA, och även från Indien, Kina, Taiwan och Thailand. Jag har också haft kontakt med forskare, politiker och aktivister från dessa länder liksom några från Island, Sydkorea och Latinamerika. Men mest kontakt har jag haft med drygt tjugo kvinnliga sexsäljare från Sverige, de flesta under flera års tid, och försökt ta reda på hur de själva förstår och analyserar prostitutionen och samhällsdebatten. I den här boken kommer tretton av dem till tals.

I dag är det också fler som engagerar sig i debatten utifrån sexsäljares perspektiv och fler sexsäljare som fått utrymme i medierna. De flesta har varit anonyma, men det finns åtminstone två aktiva kvinnliga sexsäljare som vågar vara offentliga, Rosinha Sambo med prostitutionserfarenhet och Pye Jacobsson som arbetar med striptease. Genom att andra länder har legaliserat prostitution har också andra perspektiv på prostitutionen kommit fram.¹⁰

Trots detta råder fortfarande samma enhetligt negativa inställning till prostitution i Sverige. Den är enbart av ondo och måste bekämpas. Och som jag visat i kapitel 1; om det tidigare bara var de mer hårdföra radikalfeministerna som ansåg att prostitution var att likställa med våldtäkt har socialdemokratiska regeringsmedlemmar börjat tycka samma sak.

Men att prostitution är samma sak som våld verkar främst de som betraktar fenomenet utifrån att tycka. Kvinnor med egen erfarenhet berättar om något annat.

Lyckliga horor eller offer? Sexsäljare berättar

Det finns två ytterligheter i hur kvinnan i prostitutionen brukar porträtteras. Den ena finns i pornografiska skildringar och en del konstnärliga verk. Hon är den lustfyllda nymfomanen som älskar att ha sex och som kallas den »lyckliga horan». Den andra ytterligheten är den trasiga, utnyttjade och drogade kvinnan, hon med hemsk barndom och som utsätts för ständiga övergrepp och är i händerna på hallickar eller internationella brottssyndikat.

Om det första porträttet mest förekommer i fiktionen, förekommer det andra både i fiktionen och i debatten om prostitution – och där är den allena rådande. Prostitution är lika med våld, punkt slut. Prostitution är en livsfarlig och slavliknande verksamhet med kvinnors kroppar och själar som handelsvara.

Ofta sägs att sanningen finns mellan extremer och polariserade bilder. Men jag tror att sanningen om prostitutionen snarare består av båda dessa extremer, liksom av allt som ryms där emellan. För i prostitutionen finns en mångfald av berättelser, erfarenheter och verkligheter. Det finns de som verkligen befinner sig i en svår situation och det finns de som säljer sex för sitt eget höga nöjes skull. Det finns de som ser prostitution som ett arbete eller som ett tillfälligt extraknäck. Och för många finns inte några glasklara gränser.

Svåra erfarenheter

De flesta sexsäljare jag träffat har inte främst dåliga erfarenheter av prostitutionen. Inte heller har de befunnit sig i tvångsliknande situationer. Att jag inte försökt få kontakt med denna grupp sexsäljare beror på flera saker. Kvinnor som utsätts för hot och far illa av prostitutionen behöver i första hand kompetent praktisk och känslomässig hjälp. De behöver inte konfronteras med ännu en forskare eller journalist som ska rota i deras liv. Det kan göra mer skada än nytta. Inte heller skulle denna typ av intervjuer hjälpa mitt arbete. Jag har velat få reda på vad sexsäljare tycker och tänker, inte dokumentera hur kvinnor kan skadas av prostitutionen. Så i stället för att göra intervjuer med sexsäljare med främst dåliga erfarenheter har jag tagit del av berättelser och åsikter som redan finns dokumenterade.¹

Genom dessa vet vi att i sexbranschen finns kvinnor som tvingas utföra sexuella handlingar mot betalning. Andra är kanske inte utsatta för direkt tvång men befinner sig i en situation där att sälja sex är det enda alternativet, annars kommer de inte att få ihop tillräckligt med pengar för att överleva, betala en skuld eller ha pengar till droger.

En del kvinnor berättar att de säljer sex som ett sätt att skada sig själva eller för att komma bort från en inre smärta som kommer från tidigare övergrepp. För dem är prostitutionen en del i självförstörande, som att spåka sig, hetsäta eller att göra sår i huden. Andra säljer sex eftersom de har blivit lurade och manipulerade. Det finns tjejer som berättar om hur killen hon var förälskad i fått henne att börja sälja sex, vilket också är ett knep en del hallickar medvetet använder sig av.

Många kvinnor som mår dåligt av att sälja sex slutar. Det är för traumatiserande att fortsätta. Ibland söker de hjälp av de särskilda prostitutionsgrupper som finns via de sociala myndigheterna i större städer. Andra fortsätter att sälja sex trots att

de mår dåligt, och då av olika anledningar. En del för att de inte har något val. Kanske utsätts de för direkt tvång eller för att de måste få ihop pengar och inte har alternativ. Ytterligare andra berättar att de varit så länge i prostitutionen att de inte vet vad de skulle kunna göra annars. Vilka färdigheter har de? Vem skulle vilja anställa dem? En del fortsätter för att det trots allt finns något slags trygghet och gemenskap i prostitutionen, eller för att de stamkunder de har är de enda relationer som finns kvar efter att vänner och familj vänt dem ryggen.

De som mår dåligt av att sälja sex berättar att de försöker skydda sig själva på olika sätt. En del stänger av känslomässigt, spelar en roll som de egentligen mår dåligt av och drar skarpa gränser kring viss beröring och kontakt. Efter att de lämnat prostitutionen säger flera av dessa kvinnor att de inför sig själva och andra förnekade att vad de gjorde var ett problem under tiden de sålde sex.

I den illegala sexhandeln över nationsgränser kan utsatta kvinnor bli än mer utsatta eftersom de befinner sig i ett land vars språk och system de kanske inte kan och där de inte har kontakter, vänner och familj som kan hjälpa dem. Kanske har de också blivit lurade och står i ekonomisk skuld till dem som tagit in dem i landet och måste betala av skulden genom att sälja sex. Kanske är de dessutom inlåsta och hotade och kan inte sätta gränser, välja kunder eller gå när det passar dem.

Så allt det här finns. Det finns människor i sexbranschen som inte är där av fri vilja och som mår mycket dåligt. Detta är dokumenterat och dessa berättelser är viktiga. Att jag inte går in mer på det här i boken beror på att dessa berättelser är så gott som de enda som förekommer i Sverige – och för att det inte går att förstå och diskutera prostitutionen i all dess komplexitet om inte kvinnor med helt andra erfarenheter också kommer till tals.

Den lyckliga horan

Det dröjde ganska länge innan jag träffade Pernilla, den kvinna som kanske bäst motsvarar bilden av den »lyckliga horan». Jag hörde talas om henne genom bekanta som sade att hon sålde sex, men på ett ganska speciellt sätt. Jag ville veta mer och frågade om hon kunde tänka sig att prata med mig. Ja, det kunde hon. Vi bestämde tid och hade sms-kontakt dagen vi skulle träffas för intervjun. Jag var stressad och hon var förkyld så jag föreslog att vi skulle ses om några veckor i stället. Nej, sms:ade hon tillbaka till mig. Om vi inte träffas på en gång så blir det inte av.

Fokuserade ögonblick Pernilla

»Ända sedan jag var en ung flicka har jag haft en dröm», berättade Pernilla när hon slog sig ned vid mitt köksbord. Nu hade hon fyllt 30 för inte så länge sedan. »Du vet filmen om dom tre musketörerna med den här vackra Faye Dunaway, som hade en lilja intatuerad på kroppen för att hon var hora? Det är något som hängt med mig sedan jag var liten. Kvinnor som säljer sex har alltid fascinerat mig.»

Pernilla berättade att hon alltid varit intresserad av sex. Som vuxen upptäckte hon att det slags sex hon gillade inte var så farligt eller perverst som samhällsbilden gav sken av, som s/m eller gruppsex. Hon misstänkte därför att bilden om prostitutionen inte heller stämde. »Den kanske inte skulle se ut så om den var min», berättade hon att hon tänkte.

När vi först träffades hade Pernilla sålt sex i tre–fyra år och gjorde så någon gång i veckan, det berodde på hennes andra omständigheter. Just då ville hon ägna tid åt sin yrkesutbildning och sin familj, hon har barn och sambo. Dessutom är sätet hon säljer sex på känslomässigt krävande.

Pernilla säger att hon säljer ett »möte», en eller två timmars intensiv närhet där hon är fullständigt fokuserad på kunden. Hon följer inte en mall som leder till mannens utlösning utan går in i en »värld» tillsammans med honom för att ge honom upplevelse utöver det vanliga. Det är ett slags »fokuserade ögonblick», menar Pernilla, något som intensifieras av den avgränsning tid och pengar kan ge.

Jag bad henne förklara vad hon menade och hon sade att gränserna gör att de kan vara närmre och mer mänskliga än vad de skulle kunna vara annars. För oftast är inte människan i nuet utan är stressad framåt och pressad över saker som hon inte hunnit med dagen innan.

»Men det jag säljer är det här mötet, som bara finns i detta nu, där man skalar av allt annat. Världen utanför finns inte, utan det är bara det här mötet. Mannen och jag.» Pengarna ger Pernilla en känsla av affärsmässighet som hon tycker om och som gör att hon kan ha en större närhet. Hon vet att hon inte behöver vara nära hela tiden. »Det är bara nu, och inte senare och inte när jag går hem. I och med att vi har bestämt att här är den tiden och dom pengarna så är allting möjligt. Men sen så är det färdigt.»

Det Pernilla sade om att prostitutionen gav ramar för ett intensivt möte var intressant, för det är raka motsatsen till vad prostitutionsmotståndare hävdar. I det första argumentet mot prostitution kritiserar sexualiteten för att där inte finns någon närhet, mänsklighet eller »genuina» möten. Jag frågade därför Pernilla hur hon skulle beskriva själva mötet.

En stor del handlar om den spänning liksom den form av närhet som finns där, sade hon, just för att de inte känner varandra. Och det här är rätt så unikt. »När man skalar av allting finns faktiskt en närhet. Det som sker mellan mig och kunden är ett väldigt mänskligt möte, något som uppkommer just för att vi inte känner varandra. Det finns inga problem, funderingar

och sådär, utan två människor möts och sen går dom därifrån. Inga krav.»

Men vad rymde då mänsklighet för henne? undrade jag. Hon svarade att det är en form av »masklöshet», att ingen förstår sig eller har behov av att förstå sig. »Därför att vi inte är vänner, vi är bara två människor, oförstådda. Och det är väl det som är mänsklighet.»

Det Pernilla vill komma åt är ett slags kärna som alla människor har och som inte är beroende av yttre faktorer. För under alla ytor finns bara en människa som är varken ond eller god, utan en vanlig människa: »Någon som är nyfiken och lite rädd och lite glad och, ja, lite kåt.»

När Pernilla beskrev de intensiva och nära möten hon har med sina kunder kunde jag förstå vad hon menade. För ibland kan just begränsade omständigheter ge förutsättningar för en mer intim närhet. Det kan vara förtroenden som utbyts mellan främlingar under en tågresä eller utforskningar som kan göras vid ett tillfälligt sexuellt möte. Men varför väljer hon just sexualiteten som redskap för detta möte, skulle hon inte i stället bara kunna prata eller dansa eller ge massage eller något annat? undrade jag.

Nej, svarade Pernilla, för i sexualiteten är alla ute på lika djupt vatten. »Det finns ingen manual för hur man ska bete sig när det kommer till sex. Allt annat lär du ju dig under vägen, när du växer upp till någon form av vuxen människa.» Vi lär oss saker som att laga mat och prata med folk men sex är något man får ta reda på själv. Det gör att människor inte har så mycket manér i sexualiteten, menade Pernilla, utan de måste hela tiden vara lite mer vakna än i andra aktiviteter i livet. Dessutom tycker hon att den fysiska komponenten mellan människor är oerhört viktig. Eftersom vi inte tar så mycket i varandra blir alla lite »närhetstörstande». Så när man väl gör det, när man tar i varandra, blir det ett annat samspel. Det blir

en unik kommunikation med kroppen som kan vara helande.

Det finns ett annat moment i prostitutionen som gör den njutningsfull för Pernilla. Hon hittar sin njutning i att få någon annan att njuta. Det behöver inte handla om sex, utan bara att en annan människa blir glad och intresserad av henne, som när hon får respons på vem hon är och vad hon gör: »Det är väl där någonstans det finns någon form av liv. Jag har alltid varit intresserad av någon form av kommunikation. Att faktiskt slänga ut någonting och få någonting tillbaka. Och för mig är prostitutionen en del i det där.»

Pernilla vet att hon är ganska ovanlig. Det finns inte många som har samma förhållningssätt till sexualiteten och livet som hon har, varken i eller utanför prostitutionen. Hennes man känner också till prostitutionen, den är en del av deras eget sexualliv. Han får en sexuell upplevelse av att hon berättar vad hon gjort när hon kommer hem.

Ofta när vi träffats har Pernilla tagit upp något hon tycker är viktigt. Etik. Hon vill inte sälja sex om hon inte verkligen känner för det eller till någon hon inte gillar. Att låtsas vara kåt och glad och dessutom tycka kunden är en idiot är fel. »Nej, jag tycker inte om det. Det är lite fult. Och det är fult och luras.»

En annan sak hon verkligen ogillar när det kommer till prostitutionen är hur feminister behandlar kvinnor i sexbranschen. Feminister rackar inte bara ner på kvinnor som säljer sex, de tycker dessutom synd om dem. Kanske har attityden något med svenskhet att göra, spekulerar hon, men i vilket fall är det en människosyn hon inte sympatiserar med, det är »väldigt mycket von oben». Feministers attityd jämför hon med några av de män hon mött på strippklubb när hon jobbat där. De har inte förstått varför någon som hon arbetat där utan velat ordna ett annat arbete åt henne. Men hon har valt att sälja sex, säger Pernilla, och att inte respektera det, även om det kan tyckas vara

ett dåligt val, är ett verkligt övertramp. »Ber man inte om hjälp att hamna någon annanstans så, ja då ska man inte släpas från sin position i livet utav någon som inte ens har frågat om dom får.»

Att kombinera nytta med nöje Susanne

»Först måste jag säga att jag är en mycket sexuell person», sade Susanne när vi talades vid per telefon efter att ha mejlat varandra några gånger. »Jag tycker att sex är trevligt. Innan jag började med det här arbetet så tyckte jag att det var både eggande och intressant att ha sex med främmande människor. Så för mig är det här ett sätt att kombinera nytta med nöje.»

När vi pratade var Susanne 28 år och hade sålt sex i två år. Hon var redan utbildad studie- och yrkesvägledare, men pluggade igen. För henne var prostitutionen ett extraknäck. Hon sade att hon inte haft några problem med prostitutionen och kunde inte alls känna igen sig i de klassiska saker som sägs om prostitution, som att kvinnan är ett utsatt offer. Problemet för henne är att hon är en intensiv person som har lätt att engagera sig i andra. För att hinna känna efter och inte bara rusa in i saker för att hon tjänade mycket pengar på det måste hon regelbundet se till att prata med några av de närmsta vännerna. Det är viktigt att ventilerar alla jobb som kan påverka en känslomässigt, menar Susanne, självklart kan också en ekonom bli påverkad och man kan må dåligt, men med det här jobbet måste man vara lite extra på sin vakt.

För Susanne är det viktigt att det hon gör ska vara roligt. Hon får egen tillfredsställelse av att tillfredsställa någon vilket inte innebär att hon själv inte har fysisk sexuell njutning när hon säljer sex. Tvärtom är det ett viktigt kriterium:

Det viktiga är att jag blir kåt av mig själv, så jag använder inga glidmedel. Känner jag att kunden vill tillfredsställa mig så säger jag: »gör si och så.» Så jag får ofta orgasm, ibland flera gånger per dag. Dock med viss undervisning ibland! Överhuvudtaget vill jag vara så långt borta från det mekaniska som möjligt. Det ska inte vara »suga av, knulla bakifrån, nu får du gå». Det är viktigt att det inte är på det sättet.

Prostitutionen i sig är något positivt för Susanne. Det som är jobbigt är att hon måste hålla vad hon gör hemligt. Bara de allra närmsta känner till prostitutionen, de som skulle märka att det var något annorlunda med hur hon levde. De andra lever hon dubbelliv inför, något hon tycker blir svårare och svårare. Hon måste ljuga, hålla isär lögnerna, hålla reda på vad hon har sagt till vem och vara på sin vakt när någon hälsar på. »Shit, har jag jobbtelefonen framme, kan man helt plötsligt tänka», berättar Susanne. »Det är sånt man måste tänka på hela tiden. Eller, ja, jag kanske tjänar mycket pengar, men jag kan inte göra av mig med dom för då syns det.»

Via Internet har Susanne kontakt med andra kvinnor där de ger varandra råd, varnar för dåliga kunder och stöttar varandra. Många har samma attityd till prostitutionen som hon har, men det är ingen som vill eller kan gå ut öppet vilket ställer till problem. De som har barn och är mer beroende av inkomsten eller som säljer sex på heltid kan få det extra svårt eftersom de blir så isolerade.

Då är karlarna till sin fördel Ingegärd Granath

Ingegärd Granath är en kvinna i sextioårsåldern som jag haft kontakt med under många års tid. Hon sålde sex i närmare tjuugo år, men gör inte det längre. Hon är uppväxt under fattiga förhållanden och konsekvenserna av undernäring gjorde henne

sjuk och förtidspensionär redan som 18-åring. Till skillnad från de flesta sexsäljare i Sverige är hon öppen med sin prostitutionserfarenhet.

Det var inte förrän jag skrev ut ett inspelat samtal mellan oss som jag insåg att även Ingegärd skulle kunna räknas till en »lycklig hora». För henne hade prostitutionen nämligen bara fört med sig goda ting. Den har gett hennes liv mening och innehåll. Prostitutionen kallade hon därför för en »hjärtefråga».

För att illustrera vad hon tycker om prostitution jämför Ingegärd ofta med parrelationer. För kvinnor som lever med män blir livet ett »tempoarbeta», jobbet tar aldrig slut. Dessutom blir det ofta strul med svartsjuka och komplicerat om mannen vill ha barn men inte kvinnan. Men i prostitutionen vet både vad som gäller. Dessutom träffas båda när de har tid, vill och orkar: »Så blir det ju inte när man sällskapar, då är man mer offer», säger Ingegärd och fortsätter: »Man ska dels sköta hushåll och om man då inte är så stark då, som jag som har haft engelska sjukan och skolios och orkar inte med det va. Då får en skit för det, om man inte orkar med att sköta ett hem. Och så ska man orka med killen, det är väldigt mycket. Ja, samlag när han vill och så.»

Ingegärd förstår inte heller alls påståendet att kvinnor som säljer sex inte får ut något sexuellt för egen del. Det fick hon. Hon träffade sina kunder när hon ville, männen var snälla mot henne, de hade inte sagt dumma saker, psykat eller slagit henne – vilket gjorde att hon själv kunde tända och få känslor. Så att kvinnor som säljer sex skulle vara offer håller Ingegärd verkligen inte med om. »Jag är ju inte mer offer för en karl på gatan än vad han är för mig», säger hon med emfas när jag frågar henne om det. »Han betalar ju och jag är ihop med han», så hur ska hon och andra sexsäljare kunna vara offer? Kvinnorna behöver inte heller vara med så många kunder och de kan välja vilka de vill vara med. Dessutom är karlarna på gatan till sin fördel:

Nä, men man måste ju inte ha så många om man inte vill. Man kan ju välja några stycken som är rara och trevliga. Och så träffar man ju dom och då är dom ju till sin fördel, va. Och är det nån som är dum så behöver man inte vara ihop med dom mer. Men det andra, sällskapen, engagerar man sig mer i, vet du. Det är inte lika lätt att komma ur om man säger. Där fäster man sig kanske mer och... ja och lierar sig om man är ihop med en ett tag. Så blir det ju inte med en kund. Det behöver det ju inte bli. Utan det blir ju bara då och då.

Eftersom de flesta tror att kvinnor som säljer sex blir tvingade till det försökte jag pressa Ingegärd. Var det verkligen ett fritt val att sälja sex, handlade det inte om tvång på något sätt? »Nej, det är det ju inte, det är ju min fria vilja», svarade hon bestämt. Men hon betonade att hon bara sålde sex när hon själv ville, vilket underlättades av basinkomsten från sjukpensionen. Hon var inte ekonomiskt beroende vilket annars kan göra det svårt, för prostitution är inte positivt för alla, menade hon. Många av hennes kunder har berättat om kvinnor som bara ville få det överstökat så fort som möjligt och sen »var det tack och hej». Kvinnor som inte trivs med prostitutionen borde därför ta sig ur den, ansåg Ingegärd.

En annan orsak till varför prostitutionen varit så positiv i Ingegärds liv var för att hennes kunder gav henne tillbaka det självförtroende hon tappat när hon blivit illa behandlad i relationer:

Jag kunde säga till en riktigt fin kund så här vet du, hade han verkligen sett hur jag såg ut? För jag är ju både sne och vind. Men han sa att han tyckte om de inre egenskaperna hos mig. Han tyckte om mitt sätt att va på och att jag var vänlig och renlig och trevlig och rejäl. Och inte lurade dom eller nånting. För om jag sa hur mycket pengar jag ville ha så ville jag inte ha nåt mer sen. Utan det var lika. Det finns ju dom som kan säga att dom vill ha mer rätt som det är. Men det gjorde inte jag. På så vis tyckte dom att jag var ordentlig och trevlig och bra. Det var de inre egenskaperna. De brydde sig egentligen inte om hur jag såg ut. Så där fick jag mitt självförtroende

faktiskt. Jag vart värd nåt. Jag var någon som dom ville träffa på nytt och tyckte om. Så prostitutionen har betytt väldigt mycket för mig, det har det gjort.

Ingegärds berättelser om de män hon sällskapat med är inte ovanliga kvinnoerfarenheter. Inte heller är det dåliga självförtroendet en ovanlighet. Det ovanliga är hur hon löste problemet – genom att sälja sex. Så här uppstår en helt annan infallsvinkel på påståendet att kvinnor säljer sex på grund av ett ojämnt samhälle, det som det andra argumentet mot prostitution handlar om. I stället för att vara tillsammans med och »tillhöra» en enda man som behandlade henne illa valde Ingegärd att sälja sex.

Genom att prata med kunderna lärde sig Ingegärd också mycket om olika yrken och livssituationer. Att gå ut öppet i medier har hjälpt också. »Allt det där runt omkring har ju betytt väldigt mycket vet du, tv och i radion och sådär», sade Ingegärd en gång till mig. »Och så när jag skrivit insändare som jag gjorde mycket förut, några i *Aftonbladet* och *Expressen*, det var ju självförtroende bara det. Att få komma med och debattera.» Tidigare hade Ingegärd väldigt svårt för att prata, det var lättare att skriva: »Men övning ger färdighet, nu går det ju lättare i debatter och allting än förut. Då skulle jag inte kunnat drömt om att sitta här mitt emot dig och prata så här som jag gör nu.»

Att Ingegärd inte är rädd för att konfrontera politiker med sina åsikter och säga ifrån märktes i en direktsänd tv-debatt där hon mötte Inger Segelström. Ingegärd fick första ordet och började med att säga att hon bara mått bra av att sälja sex. Det hade gett henne en extra krydda i livet och satt guldkant på tillvaron. Programledaren sade då att många kvinnor i prostitutionen mådde dåligt. Det berodde på knarket, svarade Ingegärd, vore de inte narkomaner vore de kanske inte prostituerade eller så vore de det under andra omständigheter. Dessutom är det lika

förrädiskt om en hemmafru knarkar, påpekade hon. Programledaren blev då lite tveksam och sade att det lät som om hon stod ganska långt från Inger Segelström, som satt intill. Efter ett kort meningsutbyte dem emellan sade Inger Segelström att hon försökte hjälpa drogmissbrukare med ekonomi och andra arbeten. Ingegärd avbröt henne tvärt: »Vet du vad Nidälven är? Det är också en vals.»

Liksom Pernilla och Lilian tycker Ingegärd att kvinnor i prostitutionen inte behandlas väl av feminister. När jag frågade henne om vad hon tycker om de kvinnliga politiker som hävdar att det är destruktivt att sälja sex, att kvinnorna är offer och mår dåligt, avbröt hon mig tvärt och sade: »De vi verkligen är offer för är feministerna!»

Jag undrade på vilket sätt hon menade. »Jo, för dom talar ju hela tiden om för oss hur vi ska leva vårt liv va, och det kan dom ju aldrig göra för en vuxen människa.» Man måste själv få välja sitt kärleksliv och hur man vill leva, anser Ingegärd, även om det för andra kan verka jobbigt eller lustigt.

Inte heller ger hon mycket för feministernas medkänsla: »Så förskräckligt synd om oss att vi blir skadade, det tycker dom inte, det är bara nåt som dom säger.» Hon förtydligar genom att säga att om feministerna verkligen brydde sig om sexsäljare skulle de inte skälla på dem. Om de verkligen hade empati skulle de väl fråga hur sexsäljare kände sig, ha inlevelseförmåga och ta hänsyn till deras åsikter? Men nu går de på »i strumplästen och bestämmer». Det är inte att ta hänsyn eller tycka om en annan människa, utan att sätta sig på henne, säger Ingegärd. Och varför kan inte hon få leva det liv hon vill ha? Det handlar om makt:

Bestämna vill de där feministerna med och Segelström och Winberg. De vill bara bestämma över alla prostituerade i riksdagen. Visst vill de det vet du. De sitter där och vill bestämma. Ha makt. Och sen får det

bli hur gallet det vill. För att dom tycker så, va. Men dom kan ju tycka för sig och leva lyckligt. Jag tycker inte att det är fel att om dom vill välja ett äktenskap och ha barn så ska dom ha det. Men dom ska inte skicka dom till mig så att jag får massa elände. Då ska dom leva det, men dom ska inte pracka på mig det, för jag kanske inte har den tanken, jag kanske inte orkar med barn och jag kanske inte vill leva så. Det är lika dumt som om jag tvingar dom att gifta sig, va. Är det inte det? Så det är så tokigt allting.

Myten om myten om den lyckliga horan

Att påstå att lyckliga horor existerar är att ge sig ut på minerad mark. Prostitutionsmotståndare menar att detta bara är en farlig myt som måste göras upp med. Men det finns kvinnor som säljer sex som gör det av egen lust och som, faktiskt, mår bra av det. Här spelar en rad faktorer in, som den egna sexuella läggningen och möjlighet att själv välja kunder, aktivitet, pris och frekvens.

Vägran att tro att dessa kvinnor existerar tror jag till stor del handlar om kulturella föreställningar om kvinnors sexuella väsen, vilket jag diskuterat i kapitel 5. Kvinnors sexualitet anses vara intimt kopplad till kärlek och trogen tvåsamhet. Kanske handlar det också om retorik från prostitutionsmotståndarnas sida. Det är slagkraftigt att säga att det finns en »myt» om den lyckliga horan som måste göras upp med. Men det är ett lite paradoxalt påstående. Eller som Lilian säger, påståendet är besynnerligt. Den gängse uppfattningen är ju att prostitutionen är hemsk: »Vad menar dom med att säga att man bara får höra om lyckliga horor? För det som verkligen ger klirr i kassan för kvällstidningarna är att ge sig ut i 'horträsket' och få tag på den mest nedknarkade horan, det är ingen annan som gäller. Och sedan skriver tidningarna om det här flera dagar i rad och påstår att 'nu ska sanningen avslöjas.'» Fenomenet sker framför

allt när det är nyhetstorka, menar Lilian, och artiklarna är förvillande lika varandra – man skulle kunna tro att det är samma artikel de lyfter in år efter år.

Det verkar som att detta nästan mer handlar om en myt om myten om den lyckliga horan. Dessutom finns ett annat problem som Lilian påpekar. Kvinnor som hon själv osynliggörs:

Jag är så jäkla trött på att inte finnas och att inte finnas och att återigen inte finnas under de trettio års tid som denna hätska debatt har varit. Jag älskar mitt jobb, jag gör faktiskt det. Och alla de år jag har arbetat är det ju inget som tagits ifrån mig, utan jag har bara plussats på med en massa erfarenhet. Hela jag har ju faktiskt formats av två saker som dominerat mitt liv. Att vara mor och att vara hora. Det är de två saker som jag lagt min mesta tid på och jag har inte på något sätt förminskats av det.

Ett vanligt jobb

Även om det finns »lyckliga horor» är ett vanligare förhållningssätt bland sexsäljare att prostitution är ett vanligt jobb. Inte för att sexsäljare tycker att det går att likställa med vilket arbete som helst – de anser att vad de gör och hur det uppfattas är mycket speciellt – men det är ett vanligt jobb i bemärkelserna att drivkraften är att tjäna sitt uppehälle, att de måste ha viss fallenhet för det och besitta viss kunskap. Dessutom har jobbet både goda och dåliga stunder.

Här är ju livet Karin

Karin var strax över 60 år när jag träffade henne för första gången och då hade hon sålt sex i trettio år. Hon berättade att ända sedan hon var liten hade hon arbetat hårt och ofta varit fattig.

Hon hade delat ut tidningar, arbetat i kiosk, på fabrik och inom sjukvården. Att Karin bestämde sig för att sälja sex berodde på att hon ville kunna ta bättre hand om sig själv och ge sin sistfödda dotter ett bättre liv. De två barn hon hade sedan tidigare var nästan vuxna och hon ville inte att dottern skulle tvingas äta pannkakor och gröt, stekt och panerad, till både vardags och helg, som de andra fått göra: »Pengar är inte allt, men det är jävligt viktigt. Du kan skaffa dig privat vård, du kan resa, du kan göra det som alla människor vill göra.» Dessutom ansåg hon att det är viktigt att vara självförsörjande som kvinna. »För att få något måste man arbeta själv. Man får aldrig bygga upp sitt liv på en man eller vara en mans egendom.»

Karin har varit gift två gånger men hade levt utan partner under några år när vi träffades, något hon trivdes bra med. Hon bodde i ett stort hus med en trädgård som hon jobbar mycket med.

Karin har lätt för att prata och uttrycker sig frankt om prostitutionen: »Jag tar det som ett jobb, inget mer. Om jag har ett attribut på min kropp som många gillar, vilket i mitt fall är en stor byst, och folk tycker att jag är sexig, varför skulle jag inte sälja det? Varför får inte jag sälja min kropp?» Hon påpekar att det som sker, sker ju mellan två vuxna människor. »Jag menar, är det så jäkla farligt med massage då?» frågar hon och förklarar: »Dom ligger ju där och får vanlig kroppsmassage och så vänder de sig om och då står den i vädret. – Jaså, är det mid-sommar redan? säger jag då, är den artig eller är du enbart kåt? – Äh, jag är både och svarar dom. Jaha, då får vi fila lite så får vi se vad som händer!» säger Karin: »Vi har roligt.»

Prostitution är inte alls som folk tror, menar Karin, och de som uttalar sig om prostitution vet på tok för lite om hur den fungerar. Hon skulle gärna prata med dem för då skulle de få en annan uppfattning. »Att komma till mig är som att komma till en kompis. Vi sitter och pratar och diskuterar om olika par-

tier och dricker kaffe. Det är som inga sextidningar och har inget sexsnack om du förstår vad jag menar, utan det är som att komma till en kurator eller vad som helst liksom.» Sedan, när hon väl börjar massera sin kund, börjar teatern som hon kallar det för – hon pratar om sexuella fantasier som han tänker på.

Därför förstår inte Karin varför det anses vara så farligt att sälja sex. Hon jämför med sitt tidigare arbete inom långvården och då är att sälja sex att föredra, det är att jobba med något positivt och levande:

Inom sjukvården är dom utbrända innan dom är 30 år och så går dom hemma som långtidssjukskrivna. Dom är helt slut. Samma sak gäller många jobb i dag, men främst inom vården för där får dom så dåligt betalt. Jag säger att jag hellre drar pick än torkar skit. Punkt slut. Det gör jag hellre, mycket hellre. Det är renare, det är roligare, det ger mer pengar och har inga nackdelar. Förutom massmedias syn på det! Så är det för mig, men så säger nog många andra prostituerade med. Okej, det är ett väldigt viktigt arbete att torka spottkoppor och borsta löständer, det är viktigt. Jag har också gjort det i fem år och det kunde också vara roligt att jobba där. Men de människor som jag arbetar med i dag är ju inte deprimerade. Det är ju människor som lever och som har lust. På långvården har dom lust att dö. Det är ju det som är skillnaden. Och det är ju mer destruktivt att vara där än att jobba med det jag gör nu. Här är ju livet, här är som att jobba på BB.

Trots sin positiva syn på prostitution tycker inte Karin att det är något som lämpar sig för vem som helst. Tjejer får inte börja när de är för unga. De måste ha fått en identitet och veta tillräckligt om livet. För att kunna tackla de olika männen i prostitutionen måste kvinnan ha erfarenhet och kunna handskas känslomässigt med vad hon gör.

Själv lägger Karin inte in några egna känslor i sitt arbete, när hon går från jobbet är det glömt, säger hon. Och det är precis

så man måste ta det, anser hon, annars blir den som säljer sex knäckt. Hon jämför återigen med sin erfarenhet från sjukvården; när man går över tröskeln måste man lämna arbetet, det går det inte att fundera på en människa som är döende. Men samtidigt tillstår hon att hon på den tiden funderade mycket mer på jobbet, hon kunde undra om en patient skulle överleva natten. Men det här förhållningssättet innebär inte att kvinnor som säljer sex är hårda och inte har några känslor betonar Karin: »Det blir som dödgrävarens jobb va, det är också ett jobb. Det är som för gynekologer, det är också ett jobb. Så blir det för mig också.»

En annan sak sexsäljare måste klara av är att hantera omgivningens reaktioner. Det är inte bara massmediernas syn på prostitution som är en nackdel, menar Karin, utan allt som kan uppstå runt omkring. Själv har hon varit med om att folk har undrat var hon fått sina pengar ifrån och när de fått reda på det har en del tagit avstånd och nästan mobbat henne. På grund av kopplerilagen har hon också haft svårt att få behålla sina arbetslokaler och fått betala ockerhyror. Hon har också fått pengar konfiskerade av myndigheterna. Under en tid bedrevs det nästan en regelrätt klappjakt på henne och hennes kunder.

Karin skulle aldrig tala illa om sina kunder och hon ogillar sättet det talas om män som köper sex – att de anses vara våldsamma och hemska eller att det är något fel på dem. Kunder kommer till henne och säger att de hört på radion att de borde söka vård. »Söka vård!» säger hon då till dem: »Det är ju det dom som *inte* är kåta ska göra! Ni är ju för fasen fullt friska. Vadå, du har ju gått hos mig i tio år, är du rädd nu eller vad är det frågan om?» Karin tycker att det är vansinnigt att det sägs sådana här saker. Om det är en människa som haft en del motgångar i livet kan han bli helt knäckt.

De män som kommer till henne är trevliga och tacksamma killar, betonar Karin. Inte heller är det gamla gubbar utan snyg-

ga killar, killar som hon inte ens skulle träffa på dans. Att kalla sina kunder för torskare eller säga att jobbet är hemskt skulle hon därför aldrig säga. Och det hon har nu är mycket mer »änglalikt» än det hon hade i ett tidigare äktenskap. Utan prostitutionen skulle hon inte heller kunnat ha det så bra som hon har det i dag, särskilt med tanke på sin bakgrund. Så prostitution kan vara ett väldigt fint jobb om det sköts ordentligt, anser Karin. Det är ett »värderligt» jobb och hon tycker att det är bra att hon kan glädja så många människor.

Karin är mest arg över omgivningens fördomar. Hon tycker att hon är en bra människa, en bra mor och sköter sig som hon ska. »Och jag är ingen speciell människa förutom att jag står för det jag gör. Jag anser inte att jag är nån speciell. Jag är svensson, jag har mitt hem och jag städar och jag bakar som alla andra gör.»

Även om det känns som en dum fråga – Karin är trots allt en mogen och respektingivande kvinna – frågar jag henne om hon inte tycker att det är förnedrande att sälja sex? »Nä! Jag bestämmer», svarar Karin på en gång och fortsätter: »Jag tycker hellre att dom ska vara förnedrade som betalar. Varför ska dom säga att kvinnan är förnedrad, det är ju mannen som går och betalar för en sån sak.» Nej, förnedrad är hon absolut inte, hon känner sig snarare »hög». Däremot känner sig Karin förnedrad av folks okunnighet, till och med av sin släkt som kan äta middag hemma hos henne och samtidigt ondgöra sig över hur hon tjänar sina pengar. Men hur kan de då äta av maten hon köpt för just de pengarna, undrar Karin. Det är verkligen dubbelmoral.

Karin berättar också hur det gick till när socialarbetare från stadens prostitutionsgrupp besökte henne en morgon. »Prostitutionsgruppen var här, en åtta man ramla in, klockan åtta på morron. Min dotter hade gått till skolan klockan åtta, hon gick i andra klass.» Karin hade dukat upp ett stort frukostbord i var-

dagsrummet med hembakade scones, rostat bröd, pålägg och sylter, te och kaffe. Två journalister från Sveriges Radio var också med. Det första de frågade när de kom in var hur hon kan jobba med prostitutionen, hon som hade det så fint hemma. »Men herregud det är ju horpengar», svarade Karin dem. »Jag hade inte kunnat köpa gardiner för 20000 om jag inte hade tjänat på musen, vad tror du?»

De tyckte mitt svar var konstigt, sade Karin, och när hon gick ut i köket hörde hon vad den manliga socialarbetaren viskade till journalisterna. De fick inte säga till politikerna att det kunde vara så här bra, sade han, för då hade dom inget jobb kvar. »Han trodde inte jag skulle höra, men det hörde jag direkt, och direkt tänkte jag där har vi dubbelmoralen igen.»

Eftersom Karin hade blivit lite försenad till jobbet efter frukosten frågade hon om någon kunde köra henne. Då blev den manliga socialarbetaren orolig igen. »Ja, nu kan vi ju nästan säga att vi har bidragit till din prostitution, vi har ju kört dig till jobbet», sade han när han släppte av henne.

»Ja, men då tycker jag att du ska gå och spy upp maten du åt hemma som du tyckte var så gott», svarade Karin. »I rännstenen där, för det var köpt för horpengar.»

Hon hoppade ur bilen och önskade dem en trevlig dag: »Det var underbart att få säga det bara för jag gillar inte dubbelmoral. Jag gillar raka rör. Jag står för det jag gör.»

Att tycka om horan inom sig Johanna

Johanna som just fyllt 31 när vi träffades hade bara sålt sex i ett år. Hon hade fått idén av en väninna som hon sade var »högklass-eskort». Tidigare hade Johanna arbetat inom servicebranschen och haft olika städjobb.

Johanna sade att hon älskade vad hon kallade horrollen. Med

blont uppfönat hår, mycket smink, höga klackar, korsetter, raffset och en boa runt halsen annonserade hon på Internet och tog emot kunder på hotell.

Att sälja sex påminde Johanna om att jobba inom servicebranschen, även där måste hon vara lyhörd inför vad kunden vill ha och särskilja sig från andra genom att ge extra service. Men det var på många sätt bättre att sälja sex, sade hon. När hon arbetade som servitris och på skönhetssalonger hade kunden alltid rätt och kunde domdera. Och på sitt senaste städjobb var arbetsledaren hemsk.

Johanna trodde som många andra att män som köpte sex var »äckliga gamla gubbar» och att hon skulle behöva ta en massa skit av dem, men det var inte alls hennes erfarenhet. Tvärtom blev hon riktigt bra behandlad av männen, sade hon. »Folk lägger ut röda mattan åt en. Man är en Porsche eller en fin flaska champagne som kommer till folk.»

Som många andra sexsäljare betonar Johanna att hon verkligen inte säljer sig själv utan sina sexuella tjänster. »Men sen så får de en gnutta utav min humor och mitt skratt. Och jag tar hand om dem och kramar dem.» För henne fungerar det väldigt bra. Särskilt tänker Johanna på hur det var att jobba den 11 september 2001: »Jag hade fullsatt hela dan och en av mina klienter var amerikan. Han hade anhöriga som arbetade på World Trade Center. Han grät som ett barn alltså. Det kändes jätteviktigt att jag fick finnas till där som en famn för dem.»

Johanna säger att hon ofta känner sig som ett slags psykolog för männen som kommer till henne, något många andra sexsäljare också menar. »Jag får vara kramstöd och kramterapi.» Kroppsmassage är ju också något som alla behöver som arbetar mycket, menar hon. Massage är också i stort sett samma sak som prostitution, hon masserar bara »andra regioner med en eller annan kroppsdel».

Men även om det finns likheter mellan att sälja sex och

andra serviceyrken menar Johanna att det också finns skillnader. Det går inte att vara hur vänlig som helst. På vissa saker måste man vara benhård, för karlar har en benägenhet att ta hela handen om man lägger fram lillfingret. »Man kan därför inte låta kunderna pruta. Jag är ingen gammal sketen soffa som säljs på rea på grund av stora revor här och där. Utan jag är en perfekt vara som har förmånligt pris dessutom.» Att arbeta i restaurang- och städbranschen är i så fall mycket värre, menar Johanna. »Där får man jobba och slita för ingenting och verkligen stå och flina fel folk rakt upp i ansiktet», säger hon och tycker att det verkligen var att »hora för småpengar.»

Karlar på krogen har Johanna inte heller mycket till övers för. Hon har mycket större respekt för sina klienter än de »ofräscha krograggare» som tror att de kan få sex hur som helst bara för att de bjudit en tjej på några öl och låtit henne sova över hos dem. Den situationen menar hon verkligen kan få en tjej att känna sig utnyttjad efteråt.

Ett tema som återkommer i sexsäljares berättelser är att de säger att det är de själva som bestämmer, inte kunden, något som går tvärtemot den gängse föreställningen om vad som sker i prostitutionen. Vad ansåg Johanna? »Ja, för det mesta vill de ha det vanliga», svarade hon. »Sug, samlag, och det ena och det andra. Och då talar jag om för kunden att jag är jädrigt nog med kondom, jag suger gärna utan, men jag tar inte satsen i munnen eller ansiktet.»

Johanna sade också att hon gärna vill ta kommandot hela tiden eftersom det känns bättre för henne, men hon står inte som »världens domina med knutpiska» för det, utan »leende med öppna armar» och försöker »styra på ett dolt sätt». För det gäller att inte sabba kundens manlighet. Hon måste vara tydlig och klar över var hennes gränser går samtidigt som hon är lyhörd för vad kunden vill.

Ställer hon då upp på allt? undrade jag. »Nej, herregud!» sva-

rade Johanna. Redan när de förhandlar i telefon säger hon att hon inte ställer upp på s/m, att bli bunden eller »wc-sex» (sex med avföring eller urin). Annars kan det bli problem med kunden när de träffas, menade hon. Han kan säga att han har pröjsat och borde få göra vad han vill och inte behöver lyssna om hon får ont eller säger nej. Förutom att sälla ut kunder hon inte vill träffa ser hon också till att alltid ha råd att tacka nej ifall det skulle kännas fel när hon väl träffade dem.

En annan vanlig föreställning om prostitution är att kvinnan måste »stänga av» känslomässigt för att klara av att sälja sex till många män. Men det tycker inte Johanna. Hon säger att man glider in i olika »tillstånd». Förvisso spelar man lite teater, säger hon, men alla roller är delar av henne själv: »Du är inte frånvarande utan närvarande. Man håller bara på att särskilja sig själv genom att stänga av när någonting känns väldigt, väldigt otäckt. Och du verkligen behöver pengarna.»

För visst finns det rötägg bland kunderna, menar Johanna, även om de flesta märker ut sig i telefon. För att klara en del förfrågningar får man skaffa sig en viss yrkeshumor säger hon och ta det med en nypa salt: »Och har man ingen humor och jävlar anamma och go och rebell i sig har man inget i det här jobbet att göra. Det är inget för vekisar.»

Med några få undantag har prostitutionen varit en positiv upplevelse för Johanna, men hon har också fått uppleva sexbranschens baksidor. Under en kortare period arbetade hon åt en hallick som behandlade både henne och andra kvinnor illa. Då tvingades hon sälja sex till män med en »ruggig» kvinnosyn. En av de dagarna vill hon bara sudda ut ur minnet, männen var hårdhänta, fula, äckliga och luktade illa. Efter det bröt hon kontakten med hallicken.

Johanna tycker att det är viktigt att ändra folks värderingar om hur en hora är. Hon säger att hon nu är 31 år, inte har några barn och inte är otrogen mot någon. Det är ingen som

gråter över att hon säljer sex, säger hon. Hon har också lyckats höja sin ekonomiska standard.

Hon skulle därför vilja att fler som sålde sex var stoltare, det skulle också kunna påverka hur andra tänker om dem:

Jag tror sisåhär. Att det finns nånting som heter kraften i ordet. Skulle jag sitta och rodna och viska »ja, jag jobbar faktiskt som prostituerad». Då skulle nog folk tycka att, jaha, det är en sån. Men säger jag liksom bara – Jag är hora! Titta folk in i ögonen och berätta att jag är hora. Och jag gömmer mig inte heller. Och de ser på mig, vafan, hon är ju inte förfallen. Då blir det ju liksom en helt annan känsla.

Hon får ibland god lust att sätta sig ner och debattera med ett gäng feminister och säga att hon är hora, säger Johanna. Då skulle de kunna få en annan bild. Själv skäms hon inte för sitt jobb och säger att hon »tycker om horan i sig». Hora är inget hårt ord, menar hon, och hon kommer aldrig att kunna säga »jävla hora» åt någon. För jobbet har format henne, det har varit en nödvändig erfarenhet som hon lärt sig mycket av.

Att sälja sex är spännande för Johanna själv, men hon tror också att en del män inte skulle tycka att det var lika roligt om de inte betalade. Dessutom vågar de mer när de betalar, menar hon. Männen ger ju henne något, pengar, för att kunna avslöja sina innersta tankar och fantasier och få leva ut dem.

Men ska då inte sex vara något speciellt? frågade jag Johanna, för den underliggande sexualmoralen i porr- och prostitutionsmotståndet är ju att sex inte ska vara något som kan köpas eller säljas hur som helst. »Jo», svarade hon, men påpekade att då kan man säga det åt alla som går på krogen. »Så då får man ge fan i det här med one-night stands totalt.»

Ett serviceyrke utan skydds nät Cilla

Cilla, 27 år, som jag bara träffat en gång, blev intresserad av att sälja sex efter ha sett ett tv-program om prostitution. Det som lockade henne då var pengarna. Efter ett tag som sexsäljare, när hon fått det bättre ekonomiskt ställt, fortsatte hon för att hon tyckte det var roligt och intressant.

Cilla gillar helheten med att sälja sex, som att arbeta med hemsidan, att tala med kunder i telefon och att via Internet ha kontakt med andra tjejer som säljer sex. Hon älskar också att träffa folk, både stammisar och nya kunder. Och så ger det henne mycket att möta många olika slags människor och hjälpa dem.

Hennes kunder är mellan 18 och 65 år och är allt från familjepappor till studenter. Det finns de som är blyga och inte vågar gå på krogen och de som inte hinner med en relation. Det som är intressant är att de är så oförutsägbara. »Man kan aldrig på utsidan se hur den personen är. Den värsta, finaste, stiligaste familjefadern kan tycka om helt udda grejer.»

En ovanlig sexuell läggning kan också vara en orsak till varför män köper sex, säger Cilla: »Det finns så mycket ovanliga saker som folk tycker om. Dom skäms och vill inte göra det med frun eller gå ut och ragga nån på krogen och få ut just det dom tycker om. För om han går ut och raggar på krogen och säger vad han tänder på kan det ju bli snack efteråt.» Men som många andra sexsäljare säger Cilla att ofta vill kunderna ha något annat än sex. Visst, en del är bara inriktade på sex, »dom ser bara fitta och vill knulla», medan andra har mer känslomässiga behov:

En del är man ihop med i två timmar och har sex i tio minuter, sen ligger man och pratar. Dom vill bara ha nån att prata med och kramas och känna den här närheten. Och då tycker jag det är jättebra att det finns, att man kan köpa det. Inte själva tio minuters sex, bara

sådär, för det är två olika grejer som dom köper då. Dom kan ju inte få det här nån annanstans. Visst, dom kan gå och prata med nån psykolog men får inte själva nån kroppslig kontakt om nån sitter och bara lyssnar.

Tidigare arbetade Cilla inom restaurang och hon ser också prostitution som ett serviceyrke som hon jämför med att vara frisör eller massör – det gäller att vara tillmötesgående mot kunderna, säger hon, men precis som Johanna tycker hon att det är lättare att ha att göra med sexköpare än restaurangbesökare. Hon kan säga ifrån, medan en servitris måste vara trevlig fast kunderna är jobbiga.

De flesta sexsäljare som jag har träffat har varit väldigt spontana och verbala. Med Cilla var det lite annorlunda, hon var fåordig och lite blyg. Det blev därför en sådan kontrast när jag frågade henne vem det var som egentligen bestämde, hon eller kunden? »Det är ju jag!» utropade hon. »Jag bestämmer vilka jag tar emot, när och så där. Dom flesta vågar inte heller ta initiativ. Dom är blyga och det är första gången och så. Så för det mesta är det jag som styr och ställer och det är många killar som vill ha det så.»

Eftersom det var hon själv som bestämde tyckte hon inte heller att det fanns någon förnedring i det hon gjorde. På hennes hemsida står klart och tydligt vilka tjänster hon säljer och försöker en kund gå över gränser så tar hon helt enkelt inte emot honom.

Cilla är kroppsbyggare och tror att hon får många kunder på grund av det. Det gör också att hon får många förfrågningar från män som vill att hon ska vara dominant mot dem, men eftersom hon inte har någon erfarenhet av detta och bara vill »köra vanligt sex» har hon som princip att hålla sig till det, trots att hon kan bli erbjuden höga summor.

När Cilla och jag träffades hade hon sålt sex i två år och hon

hade aldrig haft problem med någon kund. Som de andra sexsäljarna tyckte hon att bilden av prostitution var helt fel. Tjejer-
na är inte knarkare och killarna inte äckliga gamla snuskgub-
bar. Inte för att hon själv ställde några krav på att kunderna
skulle vara snygga och unga, tvärtom. Det var nästan lättare om
hon inte tände på killen, för då blev hon lite mer blyg och mindre
självsäker. Däremot hade prostitutionen fått svåra konsekvenser
för hennes privata och sociala liv.

Eftersom Cilla annonserar på Internet hade det ganska snart
kommit fram vad hon gjorde. Hennes närmsta vänner hade
inga problem med det och inte heller delar av hennes familj,
men hon tyckte att det ibland kunde vara obehagligt att gå på
stan och undra vilka som sett hennes hemsida. En nyårsafton
skulle Cilla och några vänner gå ut och dansa, men blev inte in-
släppta på dansstället. Ledningschefen hade nämligen sett Cil-
las hemsida och sagt till vakterna att inte släppa in henne. Det
ansågs inte vara lämpligt att hon var där, gästerna kunde tro att
hon var där för att sälja sex. Cilla ringde direkt upp chefen och
förklarade situationen. Hon var där privat. Trots det blev hon
nekad att komma in. Jag frågade henne om hon hade anmält
stället eller tagit upp det i medierna, men det hade hon inte
gjort, trots att hennes kompisar tyckte det. Hon orkade inte
»tjafsfa», som hon sade.

Cilla hade också förlorat den delade vårdnaden av sin son.
Pappan, som hon hade haft problem med förut, krävde ensam
vårdnad och i rättsalen var hon tämligen chanslös. Han använde
hennes hemsida som bevis för att hon var en olämplig mor.
Jag undrade vad hon tyckte om domen och hon sade att hon
tyckte att den var orättvis, men hon orkade inte överklaga den.
Allt hon ville var att få träffa barnet som var överenskommet,
men även det förhindrade pappan. Hon visste inte riktigt var
hon skulle vända sig för att få hjälp.

Cilla hade också andra problem. Hon ville gärna registrera

ett företag och betala skatt för de pengar hon tjänade, men visste inte hur det skulle gå till. Det gick ju inte att registrera ett företag med prostitution som verksamhetsområde. Inte heller visste hon vad hon skulle göra ifall hon blev sjuk och inte kunde jobba. Hade jag några råd att ge henne?

Jag visste inte vad jag skulle svara. Visst visste jag vad andra sexsäljare gjorde. De registrerade en firma med annat verksamhetsområde, som massage, och kunde på så sätt skatta för sina pengar. Jag hade sett också en kvinnas annons på Internet som sålde massage för flera tusen kronor, men om båda ville kunde de sedan ha sex med varandra – vilket var gratis. Andra kallade sig »sexterapeuter». Men kunde jag berätta det här för Cilla? För enligt kopplerilagen är det olagligt att främja och underlätta prostitutionsverksamhet. Om jag förde sån här information vidare, skulle jag då bryta mot lagen och min forskning komma att ifrågasättas?

Jag kände mig maktlös. Men det var inget mot hur Cilla verkade känna sig. Hon orkade inte »tjafsa». Och var skulle hon vända sig för att få hjälp?

Ett extraknäck Maud

En annan sexsäljare som i första hand ser prostitutionen som ett arbete är Maud. Hon är omkring 60 år och jag har haft kontakt med henne under några år. Maud började sälja sex i 40-årsåldern när hon fick överta en väninnas kund. Först var det bara en »rolig grej», men hon märkte snart att hon trivdes med det. Tidigare hade hon arbetat inom restaurangbranschen, vilket hon tyckte var slitigt och gav dåligt betalt. Hon studerade också på folkhögskola en tid men blev sjuk och tvingades förtidspensionera sig. Att sälja sex blev då ett bra extraknäck.

Egentligen hade Maud tänkt sluta sälja sex för ett par år se-

dan, hon hade tjänat ihop tillräckligt med pengar och skulle klara sig. Men skattemyndigheten kom på att hon hade större inkomster än vad hon redovisat för och hon tvingades göra personlig konkurs och nu dras det över tusen kronor i månaden från hennes pension. Eftersom hon inte vill vara en fattig pensionär, utan vill kunna unna sig »lite extra» kommer hon att sälja sex så länge hon kan, säger hon nu. Dessutom gillar hon sitt extraknäck.

Nu för tiden blir det inte ofta att Maud säljer samlag, i stället utför hon massage och oralsex. Och så specialiserar hon sig på att dominera sina kunder och att ge dem lite annorlunda sex, som att låta dem klä sig i kvinnokläder.

Just att vara dominant är något Maud gillar och så har det alltid varit, säger hon. Men som alla andra sexsäljare har hon gränser. Det finns saker som hon inte gör, som att hålla på med avföring eller piercing. Hon är också noga med att se till att det inte blir märken som syns när hon gett en man ris. Då gäller det att »risa» honom precis nedanför kalsongranden så att inte hans fru märker något, säger hon. Det är heller inte bara sex alla hennes kunder vill ha, som andra sexsäljare berättar hon om män som gärna vill ha ömhet, närhet och få prata lite, något de som pratar om prostitution inte tänker på, menar Maud.

Många sexsäljare jag träffat vill gärna ha ett eget fast ställe inomhus att jobba ifrån, men Maud föredrar att träffa sina kunder på gatan. För om kunden kommer till hennes dörr utan att de setts är det svårare för henne att välja. Då är det han som har makten att säga nej och det finns risk att hon känner sig förnedrad. Hon tycker att det är ungefär som att gå på dans och bli »nobbad».

Som många andra sexsäljare tycker Maud att hemlighetsmakeriet runt hennes jobb är det besvärligaste, hon är rädd för att aldrig få träffa barnbarnen igen om familjen kommer på vad hon gör.

Något som irriterar Maud är de dubbla budskap som finns om sex och prostitution i samhället. Som att det är förbjudet att ha samlag på scen på en porrklubb – men vad gör de inte i tv som i dokusåpan »Big Brother»? undrar hon. »Där har dom ju samlag för oss, för allmänheten. Är inte det sex, eller? Det är ju helt uppåt väggarna.» När det gäller prostitution är det ju bara mellan kunden och henne, inte något som visas för allmänheten. Dessutom är det mycket sprit i de här programmen, och inte pratas det om kondom heller. Kvinnor som säljer sex använder däremot alltid kondom, påpekar hon.

Maud och jag har också talat om sexköpslagen, en lag som de flesta sexsäljare jag träffat tycker mycket illa om eftersom den försvårar deras situation. Det är bara kvinnor som Pernilla som menar att den inte gör någon skillnad – tvärtom kan den vara bra eftersom det förstärker tabut kring prostitution och gör att de kan ta mer betalt. Maud uttryckte sig kraftfullt när jag frågade vad hon tyckte: »Den är skit. Absolut. Den gör ju att man hela tiden ju känner sig jagad i stället för hjälpt. Det är ju helt fel alltså.» Och själva logiken i lagen förstår hon inte: »Jag kan inte uttrycka mig på rätt sätt faktiskt när det gäller denna lag. Jag vet inte hur dom har tänkt.» Hon sade att hon skulle vilja ha det som det är i Tyskland, att de får ha ett ställe att vara på, betala sin skatt och få tillgång till läkare.

När jag påpekade att sexköpslagen kom till för att hjälpa kvinnor svarade hon bryskt: »Jaha. Hur sjutton då? Jag fattar inte det. Hur kan dom hjälpa? Jag har inte haft kontakt med någon som skulle kunna hjälpa mig över huvud taget ändå, oavsett lagen, det vet jag.»

En graderad skala

När jag lyssnade på sexsäljarna förstod jag vad Lilian sagt om att prostitution är att likna vid en graderad skala som spänner över ett stort fält. Det finns många olika upplevelser och förhållningssätt.

Jag kunde också förstå vad Lilian menade när hon sagt att prostitutionen är bra för att den är så »plastisk och formbar». Det går att skapa sig sin egen nisch på helt egna villkor. Lilian berättade om vad hon kallade för ett »extremfall», en tjej som var oskuld och ville förbli det och därför bara ägnade sig åt väldigt avancerad petting. »Inget under bältet för hennes vidkommande», sade Lilian. Sedan finns det ju också kvinnor som bara är dominanta sexuellt, de som bara delar ut »bestraffningar» åt män, påpekade Lilian.

Det som alltså sker i prostitution mellan samtyckande vuxna människor är att handlingar med sexuella innebörder byts mot pengar, vilket inte behöver vara dåligt eller skadande i sig. Visst finns elaka och oetiska sexköpare och hallickar, visst förekommer våldsamheter och visst finns de som inte mår bra av prostitutionen, men detta är inte det enda som finns. Dessa förhållanden är inte heller unika för prostitutionen. De mest våldsamma och potentiellt skadliga platserna för människor är de som är mycket mer accepterade och närmre människors vardag; så som hemmen, familjer och kärleksrelationer.

Som flera av sexsäljarna säger kan prostitutionen också vara ett bättre alternativ än andra. Lilian menar att den kan vara en »fredad plats» där kvinnor får vara sig själva, där de slipper lämna ut sig och »kränga ut och in på sitt själsliv för några hundralappar» som de måste göra om de går till socialtjänsten. För där krävs det att man berättar allt om sitt liv, sin historia och annat man egentligen inte vill, säger Lilian, vad männen kräver är en baggis i jämförelse. Att »exponera sina slem-

hinnor» för män skadar inte, säger hon, det är något sexsäljare kan hantera. »Däremot kan man inte hantera en impertinent jäkla småtjej som aldrig varit inne i ett krissammanhang som sitter på sina höga hästar och ifrågasätter och fördömer.»

Inte heller behöver sexualiteten i prostitutionen vara skrämmande eller väsenskiild från annan sex. Ibland kan den till och med vara tryggare. För sexualitet är något som kan användas som vapen i en vanlig parrelation där det inte alltid är så lätt att sätta gränser. I prostitutionen kan sexsäljare ha mer kontroll, de kan neka en viss kund och de kan säga ifrån och avbryta kontakten utan repressalier.

Påståendet att kvinnor inte kan få egen sexuell njutning när de säljer sex stämmer inte heller. Det finns kvinnor som liksom Lilian tycker att sälja sex har berikat hela hennes sexuella register. En del stamkunder har hon haft i två–tre decennier och de kan varandras kroppar väl vid det här laget. De nya ser hon alltid till att lära hur de ska älska med en kvinna och ge henne orgasm. »Män fokuserar ofta på tre punkter där de börjar, bröstvårtorna och klitoris. För att bromsa upp och förklara varför det är fel brukar jag säga att de erogena zoner är lika många som stjärnorna på himlen. Och det är bättre att börja i de yttre galaxerna och jobba sig inåt mot centrum.» Och när Lilian beskriver hur det är när det är som »allra, allra bäst» tror jag att många kan känna igen sig:

Jag tycker att mitt arbete har andliga dimensioner. Det kan vara allt från väldigt triviala vardagsknall till att man hamnar på förklaringsberget där allting bara är upphöjt och man svävar och det här med tid och rum, ja det bara upphör, och man vill att det aldrig ska ta slut. Det kan hända den första gången och det kan hända flera gånger. Ibland händer det med mina tråkigaste kunder – och så blir det en nytändning. Jag har ett kriterium när det är som allra, allra bäst. Det är när man efteråt är alldeles genomlycklig och utmattad, när man faller i sömn i varandras armar, en liten, liten mikrosömn, och när man vaknar upp känns det som om hela världen har förändrats.

Under prostitutionsmotståndet – kön, makt och svenskhet

Att kvinnors erfarenheter av prostitution visar sig vara så varierande är väl egentligen inte att förvånas över. Liksom alla andra platser där människor möts och verkar finns i prostitutionen en uppsjö upplevelser – konstigt vore väl annars.

Att prostitutionen ändå beskrivs som enbart dålig tror jag beror på flera saker. Jag har visat att argumenten mot porr inte håller utan snarare styrs av olika kulturella tankemönster. På samma sätt förhåller det sig med argumenten mot prostitution. Sexnegativiteten gör att motståndare tar de allra värsta exemplen och gör dem till sanningar om prostitutionen. Sexuell essentialism gör att prostitutionsmotståndare utgår ifrån att kvinnors sexualitet är så naturligt kopplad till kärlek och intimitet att ingen kvinna frivilligt kan vilja sälja sex – liksom att mäns sexualitet i grunden är oetisk och våldsam och att män därför utan betänkligheter utnyttjar kvinnor. I jämställdhetens sexualmoral finns heller ingen plats för dem som byter sex mot pengar. Ytterligare ett problem är som sättet kunskapen om prostitution har producerats, vilket jag diskuterar i kapitel 9.

De enhetligt hemska prostitutionsporträtten är också ett behändigt sätt att föra kampen mot prostitutionen. För det gör att motståndare slipper handskas med berättelser som krånglar till de egna teserna. Detta är inte bara intellektuellt ohederligt, det är också synd. För sexsäljares egna röster och deras många olika erfarenheter är det som kan bidra till att förstå prostitutionen

och debatten om den. Men att lyssna på sexsäljarna är också viktigt ur feministiska perspektiv.

Den röda tråd som löpte genom det sexsäljare berättade, oavsett vad de tyckte om prostitutionen, var att de kände sig kränkta och illa behandlade, men inte av de manliga kunderna eller hallickarna, utan av samhället och av feminister. Varför det förhöll sig på det sättet var de helt på det klara med, det hade att göra med saker som horstigma, makt, klass och svenskhet. Något som stämmer väl överens med akademiska teorier om prostitution.

Straffad av samhället *Anna*

Anna som är strax över 40 år började sälja sex i tidiga tjugooårs-åldern och höll på i drygt femton år. Hon är glad över att hon slutat, för hon säger att prostitutionen har förstört henne känslomässigt. Hon skulle till exempel gärna vilja ha ett förhållande, men i så fall måste det vara asexuellt för den sexuella biten klarar hon inte längre av. Eftersom hon framför allt har sålt sex i gatumiljö och varit med sina kunder i bilar har hon skadat ryggen efter de påfrestande ställningar som detta kräver.

Trots konsekvenserna av prostitutionen uppfattar inte Anna sig som ett offer, tvärtom irriterar det henne att bli sedd som ett. Hon försöker i dag skapa sig ett bra liv på olika sätt. Hon försörjer sig genom bidrag, är ideellt engagerad och ägnar mycket tid åt sina husdjur. I hela sitt liv har hon också varit intresserad av kost och idrott och hon varken röker eller dricker.

Annas och mina samtal har alltid varit politiska. De har handlat om hur samhällsdebatten om prostitutionen ser ut. Jag har inte frågat henne varför hon sålde sex, hur hon gjorde det eller hur det var för henne eftersom hon tidigt markerade att hon inte ville prata om det. Men efter flera års kontakt frågade

jag henne hur hon bemötte detta med att det var kränkande för kvinnor att sälja sex och då berättade hon mer.

Prostitutionen i sig är inte kränkande, sade hon. Visst var det tufft och jobbigt att sälja sex, men prostitutionen är mer invecklad än de flesta tror, vilket gör den svår att diskutera. För henne var det mentalt krävande att träffa många olika män. Först måste hon fånga in en kund på gatan genom att vara trevlig och sälja sig, vilket hon nästan tyckte var det mest ansträngande. Sedan måste hon vara torskens till lags, annars gick han till någon annan. Så om han ville köra den snuskiga stilen måste hon lägga sig på den nivån. Ville han ha »vaniljsex», kom med en ros och sade att han älskade henne, ja då måste hon vara romantisk med honom.

Anna tyckte att de bästa kunderna var gifta affärsmän på fina hotell för de tjafsade inte. Hon fick pengarna, de hade sex och när de var klara kunde hon gå därifrån. Om båda var nöjda kunde de ses igen, men de var överens om att det var en affärsuppgörelse. Hon ville ha pengar, han ville ha en utlösning eller lite sällskap. Han var inte ensam eller hade behov av djupa samtal. Vid de tillfällena glömde hon bort »horrollen» och Anna menade att om alla torskar var på det här sättet och kunde betala bra så vore prostitutionen annorlunda – då vore det ett »drömyrke». Men så är ju tyvärr inte livet, sade hon. Det är dock viktigt att komma ihåg att det är dessa män som gör att det går att stanna kvar i prostitutionen så länge. Anna berättade också om bra relationer till stamkunder som hon har träffat privat, tagit en bit mat med och bara pratat.

Nej, prostitutionen är invecklad, menar Anna, vilket gör det svårt att diskutera med prostitutionsmotståndare. För hon vill ge dem rätt i vissa saker. Hon tycker inte att prostitution är ett yrke och hon skulle inte vilja hjälpa till att föra in tjejer i branschen. Däremot har feminister fel när de påstår att alla torskar är äckliga och att alla som säljer sex är slutkörda. Själv har hon

kunnat välja sina kunder och kvinnor som säljer sex måste kunna skydda sig själva mentalt och fysiskt, menar hon. De måste se till att göra upp med kunden innan de har sex och säga nej om hon inte litar på honom. Men det finns också kvinnor som blir utnyttjade och inte kan välja, och man måste se upp med vissa saker, som det egna alkoholintaget. För precis som de som ofta åker på konferenser med mycket alkohol kan de som ofta går ut med sina kunder bli alkoholister utan att märka det.

»Du pratade om kränkning förut», sade Anna när hon återkom till min fråga. »Där har du kränkningen i prostitutionen. Att jag är straffad av samhället. Det är jag. Och jag kommer alltid att bli stämplad.» Som exempel tog hon sexköpslagen. När den började diskuteras i början av 1990-talet märkte hon rädslan bland sexsäljarna på Malmskillnadsgatan. »Herregud, hur ska vi få in pengar?» frågade kvinnorna sig, det handlade ju om deras levebröd. Många tjejer läste till olika yrken och sålde sex för att slippa ta studiemedel. Den nya lagen gjorde dem nervösa. Om några år skulle de ha ett ordentligt yrke, men om de skulle åka fast med en torsk skulle det vara kört för dem – för vem vill ha med en före detta prostituerad att göra? Även om det inte var straffbart att sälja sex skulle de ju hamna i polisprotokoll och bli identifierade.

Det här är typiskt menar Anna, det är alltid kvinnorna i prostitutionen som drabbas värst, oavsett lagar: »Torsken, han kommer alltid undan med lite böter – en klapp på axeln. Han ursäktas med att han var lite kåt och så där är det ju ibland. Men jag, horan, när dom får reda på att jag varit prostituerad i kanske tio år, då kan jag lika gärna gå hem och lägga mig.»

Horstigma

Det finns en underliggande politisk logik som underordnar kvinnor i förhållande till män, menar sociologen Gail Pheterson. Nyckeln till denna logik är horstigmat, en social kontrollmekanism som drabbar alla kvinnor och som ständigt gör dem vaksamma på sitt beteende. Kvinnor vet om att kvinnor i den »dåliga» och »fallna» kategorin blir betraktade som paria, utstötta ur den sociala gemenskapen och utsätts för straff och sanktioner. Den dåliga kvinnan kan inte heller räkna med att få någon som helst hjälp. Andra kvinnor skyr henne och hon »tillhör» ingen man som kan beskydda henne. De flesta kvinnor försöker därför befinna sig bland de »goda» och »ärbara» kvinnorna och bete sig propert, rätt och riktigt.

»Horan» är alltså inte alls bara den kvinna som säljer sex, menar Pheterson. Det är också hon som är för sexuellt utmanande i sitt sätt, som har för tidiga eller för många sexuella erfarenheter. Ibland behövs det inte ens finnas misstankar om sexuell vidlyftighet – horstigmat drabbar även kvinnor som är alltför starka, uppnosiga och självständiga.¹

Jag tror att många känner igen den här dynamiken, om inte annat från skoltiden. Vilka tjejer var det som kallades hora? Jo, de som var lite för »sexiga», de som var lite för rebelliska och uppstudsiga. De behövde inte ha haft sexuell erfarenhet, att kalla dem för horor var ett sätt att hålla dem på mattan.

Pheterson menar att om »vanliga» kvinnor kan råka ut för social bestraffning är det ännu värre för »riktiga» horor, för förutom samhällets förakt har de ett helt juridiskt system mot sig. Lagar och förordningar som stiftas kring prostitution görs förvisso under kvinnoskyddsflagg, men till syvende och sist är de som drabbas just dessa kvinnor, vilket var precis vad Anna påpekade – det är alltid kvinnan i prostitutionen som straffas. Enligt Gayle Rubins sätt att se på det är detta ett av de sätt som

sexhierarkin upprätthålls. De som tillhör de låga sexuella kasten utsätts för bestraffande stigma och förnekas juridiska och sociala privilegier som andra har.

Ett annat problem med horstigmat är enligt Pheterson att den kvinna som en gång hamnat i den fallna kvinnokategorin inte kan ta sig ur den. Anna är också av den åsikten. Det spelar ingen roll hur lång tid det gått sedan en kvinna sålt sex, hon får ändå ta straffet. En kvinna som har varit prostituerad, hon skulle aldrig kunna få säga i framtiden »ja, jag är en sån där före detta prostituerad», menar Anna. Då får hon gå, vilket yrke hon än har. Och om hon själv skulle säga till någon att hon varit prostituerad skulle det bli »skandal». Men Anna menar att problemet inte stannar där. Precis som Lilian anser hon att sexsäljare dessutom utnyttjas av olika aktörer i samhället – och det utan att få säga vad de egentligen tycker eller få något som helst tillbaka.

»Massmedia utnyttjar oss. Kvinnojourerna utnyttjar oss. Politikerna utnyttjar oss. Vi är med. Men vi får inte vara med och dela på kakan!» säger Anna och menar att hon inte får ställa sig upp i tv och säga :»Du, nu, jag är en prostituerad och jag ska jobba med det här i tio år till. Så jag tycker faktiskt att jag skulle få registrera mig som en firma. Så jag åtminstone kan få köpa en kapitalförsäkring.» I stället får hon bara med tunn trött röst säga: »Ja, jag har jobbat i femton år som prostituerad, och jag är så trött, och jag mår så dåligt, och jag har fått så bra hjälp här av samhället, och ja, jag är så tacksam att Inger Segelström drev fram den här nya lagen.»

Görs till offer för att passa ideologin

Jag bad Anna utveckla varför hon tror att sexsäljare bara får uttala sig på vissa sätt och på vilket sätt de blir utnyttjade. Hon svarade med en välutvecklad maktanalys.

Det beror på att det är »fult» att vara prostituerad i Sverige, sade hon. »Man är en svag människa, vi är offer. Det här är ju den här politiska grejen, att politiker då, eller Roks, dom kan ju bara föra fram sitt budskap genom att se till att jag är ett offer.»

Att se till att bara vissa röster hörs är ett av de mest kraftfulla maktinstrument som kan användas för att upprätthålla en hegemoni, vilket kan vara ett svar på min fråga om varför sexsäljare själva inte kommer till tals i prostitutionsdebatter och är delaktiga i policyprocesser. Om kritiska röster inte finns i offentligheten kan makthavare upprätthålla skenet av att det inte finns någon konflikt i en fråga, utan att det råder konsensus. Medier, intresseorganisationer och politiker kan alltså genom att bara låta vissa sexsäljare säga vissa saker få det att verka som att till och med kvinnorna i prostitutionen, som egentligen far illa av prostitutionspolitiken, stödjer den.

Anna tar också upp hur svårt det är att göra motstånd i den här situationen. Att bli sedd som ett offer och bli indelad i ett fack gör henne upprörd och särskilt irriterad är hon på kvinnorna i Roks. »Jag vill inte vara inne alls i deras fack som dom menar att prostituerade kvinnor är! Jag är så långt ifrån det där facket dom vill ta in mig i!» Men att ta sig ur är inte lätt och det gör att hon blir så arg att hon nästan känner för att smälla till dem, vilket hon inte kan – för då hamnar hon ju verkligen i det där facket.

Förutom att ses som en svag kvinna, undrade jag vilket fack Anna menade att hon delades in i. Hon anses *vara* på ett visst sätt, svarade hon, hon anses använda knark, alkohol och aldrig ha varit ute på arbetsmarknaden: »Okej, många kvinnor är det, jävligt många kvinnor är det. Men vi har många kvinnor i andra yrken och i andra positioner i samhället som är det också!» Hon vände sig mot det sätt som det pratas om sexsäljares bakgrund. Själv har hon inte haft det svårt, inte varit utsatt för

övergrepp och kommer från en ganska vanlig svensk medelklassfamilj med borgerliga värderingar:

Jag tycker inte det spelar någon roll vad man har för bakgrund! Dom vill alltid höra att det ska vara tragedi om man blir narkotikamissbrukare, alkoholist eller prostituerad. Så det måste vara en tragedi bakom i sitt liv. Att man kommer från ... att man redan är uppfödd på gatan. Det har irriterat mig. Att dom försöker få fram, media när man blir intervjuad, och även politikerna, dom försöker få fram att det här är en svag människa. Det är en människa som har misslyckats. Men jag kan bara säga såhär, vem som helst kan hamna i prostitutionssvängen, vem som helst kan bli alkoholist, det spelar ingen roll vilken samhällsklass du tillhör. Men det här vill man inte höra, man vill dra fram en tragedi.

Kontentan i Annas resonemang var att även om en del kvinnor i prostitutionen har »lite psykos och neuroser» är väl det skit samma. De är ju faktiskt ändå en del av samhället och inte några man ska se ned på.

En nationell agenda

Det finns även andra orsaker till varför kritik mot den svenska prostitutionspolitiken inte kommer fram, menar Anna. Vi diskuterade hur det såg ut i länder som Nederländerna och Tyskland, där prostitutionen legaliserats och sexsäljarna arbetade tillsammans med politiker och kvinnorörelsen. Att det inte fanns något liknande i Sverige, någon som stöttade och representerade sexsäljarna, ansåg hon berodde på flera saker. Här i Sverige är man lite »lat» och driver inte de här frågorna, sade hon, medan kvinnorna i Roks är väldigt drivande. Det här var också typiskt svenskt:

Men det [kritik av prostitutionspolitik] får inte komma fram. Och det här är ju typiskt svenskt också. Vi måste bryta den trenden i Sverige, vi måste kunna attackera och politikerna måste kunna ta åt sig. Om vi tar Roks här som exempel, måste kunna ta åt sig kritik: »Du det här är fel.» »Ja, men allt kan inte vara fel», säger dom då. Okej, men då kan vi diskutera om det. Öppen diskussion! Vi tar fram fakta. Nä, det vill dom inte göra. Och det är det jag tror att EU är lite arg på Sverige för. Vi är det på lite andra grejer med va: »Vi är bäst, vi kan allt.»

Jag tyckte att Anna var någonting på spåren när hon tog upp vad som skulle kunna ses som ett svenskt nationellt karaktärsdrag – att tycka sig vara förmer än andra nationer.

Socialantropologer analyserar policy som sociala handlingar och symboler, det vanliga är annars ett instrumentellt perspektiv där utvärderingen sker utifrån policymakarnas egna uppsatta mål. Men policy både »gör» och »säger» saker som det inte går att göra en enkel utvärdering av menar till exempel socialantropologen Annika Rabo.²

Rabo som har undersökt svensk jämställdhetspolicy anser att det policyn »gör» är att skapa en föreställning om svenskhet, detta eftersom det är en av få företeelser som kan användas som något att vara stolt över. Det är också ett tryggt ämne eftersom det inte är befläkat med de misslyckanden som annars associeras med den svenska välfärdsstaten.³

Jag tyckte att Rabos och Annas perspektiv var intressanta och jag började själv tänka i de banorna. Det var jag inte heller ensam om att göra. Don Kulick, professor i socialantropologi, som analyserat den svenska sexköpslagen och synen på sexköpare, menar att det finns flera relaterade och ihållande självbilder om svenskhet. Självbilderna är sammanlänkade med hela folkhemsidén och har utvecklats sedan 1930-talet och stärkts under 1960- och 70-talen. En av självbilderna är den om moralisk rättfärdighet. Neutralitetspolitiken, det starka motståndet mot kriget i Vietnam, regeringsstödet till Kuba och ANC i Syd-

afrika gav en hel generation svenskar en känsla av att vara mer politiskt medvetna, humana och moraliska än människor i andra nationer. Men självbilden hamnade i kris när den svenska ekonomin gick sämre, »neutraliteten» ifrågasattes och välfärds-samhället monterades ned. En av Kulicks teser är därför att sexköpslagen är en respons på Sveriges inträde i EU. Om EU kan ses som en »politiskt kropp» vill Sverige gärna vara den kroppens samvete. Med hjälp av sexköpslagen kan Sverige falla tillbaka på rollen att främja viss moralisk hållning. Genom att identifiera vissa frågor som moraliskt entydiga (som prostitution) och genom att »ta ställning» kan Sverige porträttera sig som ett slags moralisk fyr som andra kan tänkas vilja följa.⁴

Nu diskuterar Rabo jämställdhetspolicy mer generellt och Kulick sexköpslagen mer specifikt medan jag undersöker något som ligger mitt emellan – den svenska policyn kring kommersiell sex, eller det svenska porr- och prostitutionsmotståndet. Jag tror att vad denna policy och detta motstånd bland annat »gör» är att upprätthålla en nationell identitet. Enligt Margareta Winberg, som varit drivande i att skapa regeringsunderstödda program för att påverka andra länder att anamma den svenska sexköpslagen, framstår Sverige som en »lysande stjärna» vad gäller jämställdhet.⁵

Inställningen kom också fram med all önskvärd tydlighet när jag träffade Inger Segelström. Jag frågade henne varför hon trodde att andra länder legaliserade prostitution samtidigt som vi kriminaliserade den med hjälp av sexköpslagen. »Men vi har kommit längre än resten av världen», svarade hon och syftade på den svenska jämställdhetspolitiken. Hon menade att orsaken till att Sverige kommit längst berodde på att socialdemokraterna nu var hälften kvinnor på sina kongresser, så allt de behövt göra med sexköpslagen var att utnyttja sin rösträtt och få med »en schyst man» för att få majoritet för lagen. »Därför går vi nu före i Europa och resten av världen», sade hon stolt.

Makt

Att Sverige skulle vara något slags föredöme i världen när det kommer till prostitution tycker däremot Anna är skrattretande. Politiker lovade faktiskt att de tjejer som har det jävligt dåligt skulle få hjälp, sade hon, men vad har de gjort för kvinnliga heroinister och psykiskt sjuka efter sexköpslagen? frågade hon och svarade själv – ingenting. Det är inga särskilda sociala hjälpprogram som har upprättats sedan lagen kom till. Anna säger att de andra tjejerna, de utan större problem klarar sig, även om de måste vara mer försiktiga nu. Skulle hon och jag åka utomlands på ett möte om prostitution skulle vi också få skämmas för att vi inte hade organiserat oss bättre, att vi accepterat politiker och aktivister som bara vill ta i en sida av prostitutionen. Den »positiva» sidan som de andra länderna jobbar för tas inte med här, menade hon, som att försöka få ner brottsligheten, se till att de som vill jobba med prostitution kan få bättre säkerhet och betala in något slags försäkring så att de kan pensionera sig »som normala människor kan göra i framtiden».

Tyvärr finns det inte heller någon som kan ändra politiken i Sverige, sade Anna. För män med makt som skulle kunna säga ifrån, vågar inte eller bryr sig inte. Och även om Anna inte gärna kallar sig feminist lade hon fram en imponerande feministisk analys när hon förklarade varför dessa män inte gjorde något.

Anna menar att manliga politiker tycker att prostitution är en sån »liten fråga», det är annat som är långt viktigare i politiken. Dessutom är detta ett bra sätt för männen att få de kvinnliga kollegorna lugna. »Låt dom få hålla på och leka, va», menar Anna att männen tänker. »Låt kärringarna få den här lagen så får vi tyst på dom, och låt dom vara. Vi får väl låta detta bli prioriterat ett tag då.» Och att det förhåller sig på det här sättet menar Anna märks om man tittar på kvinnor som befinner sig

högre upp i politiken. Som exempel gav hon Anna Lindh som inte höll på att »tjafsa någonting» om det här. I stället fick mindre betydelsefulla politiker som Inger Segelström fritt spelrum.

Själva prostitutionsmotståndet beror enligt Anna på fler saker. Man kan till exempel inte helt utesluta avundsjuka. Det finns ett slags skadeglädje hos politikerna efter sexköpslagen tycker hon, nu kan sexsäljare ju inte tjäna *svarta* pengar och få det bättre ekonomiskt ställt än dem. Men det handlar också om att alla kvinnor måste vara lika. Kvinnor som säljer sex måste vilja ändra sina liv så att de passar in i normen för hur man ska vara. »De prostituerade kvinnorna ska lära sig att vara lågavlönade, de ska också få kämpa sig fram. Det är som om de säger till oss att ni kvinnor får skärpa er – ni får leva det trista gråa livet, som alla svenssons. Men det kan vi inte göra!»

Men i allt motstånd mot prostitution finns också något annat, sade Anna och tog upp ännu en maktspekt. Under detta ligger en rädsla, en rädsla som finns hos alla människor. Hon som är det sämsta i samhällsskiktet, hon som inte ens tillhör samhället och bara blir utnyttjad: »Tänk om en sån som jag skulle få makt!»

En av de saker som överraskade mig mest i sexsäljares berättelser var hur ofta de beskrev sina manliga kunder som sårbara, som mer i behov av en kram och känslomässig närhet än sex, och att männen kom till dem för att få det slags sex de skämdes för. Jag började undra om detta var ännu en anledning till varför sexsäljares röster inte hördes i debatterna. Vad sexsäljare känner till och ser av män går tvärt emot den gängse heterosexuella mansbilden – mannen som alltid är i kontroll och är potent och sexuellt dominant. Om sexsäljare, som Anna, skulle få makt skulle de också få möjlighet att berätta om detta. Susanne Dodillet, en idéhistoriker som forskar om tysk och svensk prostitutionspolitik, för fram en mer radikal idé när hon redo-

gör varför det tyska miljöpartiet anser att sexsäljare diskrimineras. Miljöpartiet menar att sexsäljare har en intim och desillusionerad inställning till manlig sexualitet, vilket är något män inte vill ska avslöjas. När sex blir en ekonomisk process undermineras också den manliga fiktionen om samlaget som ett framgångsbevis. För att undvika att sexsäljare offentligt sätter den manliga självuppfattningen på spel diskrimineras sexsäljarna och positioneras som en minoritetsgrupp.⁶

Som att jämställa kvinnor med små, små barn

Christina Persson

Christina Persson är kring 60 år och slutade sälja sex för över tjugo år sedan, då hade hon hållit på i närmare femton år. Christina och jag har haft kontakt i många år, framför allt per telefon och e-post, men vi har också träffats. Hon har berättat om sin jobbiga uppväxt där hon var utsatt för känslomässigt övergrepp av sin fosterfamilj och mobbades i skolan. Hon säger sig ha psykiska problem än i dag, även om hon lever ett ganska normalt liv i sitt hus med man och barn. Hon kan gå in i depressioner, har svårt för att träffa nya människor och vara i nya sociala sammanhang.

Idén att sälja sex fick Christina när hon läste Ivar Lo-Johanssons bok *Kungsgatan*. Hon och hennes man hade ont om pengar, de hade ett barn och ett till var på väg. Att sälja sex verkade vara en bra lösning: »Det fanns inget annat sätt som jag med sjuårig folkskola någonsin kan ta kontroll över mitt liv på.» Problemet var inte bara brist på pengar, hon ser ju också sig själv som psykiskt sjuk och förklarar: »Det är ingen som vill anställa nån som plötsligt inte kan komma på en hel vecka, eller plötsligt får panikångest och måste lämna kassan och springer ut, det funkar inte.»

Att börja med prostitutionen var ett medvetet val för Christina. Hon ville en gång för alla lyfta sig ur den ekonomiska sits som småbarnsmammor befinner sig i. Hon ville inte heller vara beroende av en man eller »något snällt ex som ställer upp» och kunna försörja sig ifall hennes man skulle avlida. Christina visste också mycket väl vad hon gav sig in i, hon ville förändra sitt liv från grunden eftersom hon visste vilken risk hon tog. »När man går in i ett sånt här yrke så vet man att samhället fördömer dig, du kan få barnavårdsnämnden på halsen, du får ljuga, bedra, skaffa dig dubbla identiteter», säger hon och fortsätter: »Du får Skatteverket på halsen, du blir föraktad, spottad på, ungarna kan råka illa ut.»

Christina gick metodiskt till väga för att nå sina mål. »Jag satte mig ner och gjorde en kalkyl. Jag gjorde som ryssarna, en femårskalkyl. Jag bestämde mig för att jobba tre femårspass och att inte på nåt sätt ändra mitt liv, inte köpa kläder eller den biten, utan spara.» Långsamt byggde hon upp sin ekonomi och kunde till slut köpa ett hus åt sig och sin familj. Skattade gjorde hon genom att registrera ett företag och deklarerade inkomsten som något annat.

Christina följde dock inte sina femårsplaner till punkt och pricka. När anti-porr- och prostitutionsrörelsen startade i slutet av 1970-talet tänkte hon först bara fortsätta som vanligt, men eftersom hon »aldrig kan låta bli att riva ner väderkvarnar» så tackade hon ja när några frågade om hon ville vara med att bilda Sexualpolitisk Front – trots att familjen sade att hon lika gärna kunde lägga sig ned och sparka sig trött. Men när hon såg vilken respons de möttes av drog hon öronen åt sig. De hade fått artiklar publicerade i tidningar som *Dagens Nyheter* och hon blev rädd för reaktionerna⁷: »Vi var nog inte förberedda varken Lilian eller jag på detta enorma hat och detta kompakta motstånd som mötte oss. Man skulle tro att vi var farligare än Baader-Meinhof. Det var så fruktansvärt hemskt. Hela

samhället verkade komma på benen som en man liksom. Från polis till politiker till socialarbetare och till kvinnorörelsen, för att hoppa på oss och knäcka oss.»

Men det var inte bara anti-porr- och prostitutionsaktivisterna som gjorde det svårt för henne och de andra sexsäljarna, myndigheterna vaknade till liv i samma veva. Polisen började stänga ateljéer, gå hem till hennes kollegor och jaga upp dem mitt i natten. De gjorde razzior mot sexsäljare som ansågs ha bordeller, räknade kondomer i soprum och gjorde grovt överdrivna uppskattningar om hur många kunder de hade och såg till att de blev sköntaxerade – allt de ägde togs ifrån dem. Det var inte så konstigt, menar Christina som anser att Sexualpolitisk Front var ett hot för polisen. Själv hade hon varit tvungen att låta sig våldtas av en polis under ett års tid eftersom han hotade med att stänga henne ateljé och anmäla henne för barnavårdsnämnden som då skulle ta barnen ifrån henne. Ett av målen med Sexualpolitisk Front var att vara en kanal för sexsäljare att berätta om polisövergrepp.

Må bra av att hjälpa andra

Det är många sexsäljare som menar att prostitutionen kan få fler positiva följder förutom en bättre ekonomi. Ingegärd berättade att hennes självförtroende förbättrades. Samma sak var det för Christina. Hon fick saker hon aldrig fått tidigare, som uppmuntran, god fysisk kontakt och ett självförtroende som ledde till att hon började studera:

Jag var väldigt duktig på mitt jobb och jag var väldigt stolt över att duga. Jag hade alltid varit så dålig på saker och ting för jag är inte så häändig och praktisk av mig. Nu upptäckte jag att jag dög. Jag fick en enorm självkänsla när kunderna sa: »Vad bra du är på det här, vad vettig du är och snacka med. Vad kul att du älskar att kramas, man

känner det att du inte ligger och lider utan att du verkligen tycker om att krama om folk.» Jag tänkte, jösses, jag kanske inte är den fulaste tjejen på jorden. Jag kanske har något att ge. Och sen kom dom och sa: »Varför börjar inte du plugga på kvällarna? Du är intelligent.» Så lärde jag mig engelska och tyska tack vare att kunderna pushade mig. Det hade jag inte tänkt på själv att jag dög till. Men det sa dom, att »det är klart att du kan lära dig språk, varför skulle du inte kunna det?» Nä, så gjorde jag det. Och sen började jag hänga med i debatter, för kunderna fick mig att debattera saker och ting. Jag bytte också böcker med dom och så vidare.

Det finns en feministisk kritik som riktas mot att kvinnor förväntas passa upp och behaga män, särskilt när det går så långt att kvinnor integrerar denna förväntning så mycket att de utplånar egna behov och bara njuter av att behaga. Feminister har också ifrågasatt varför mäns uppbackning och stöd ska vara det som får kvinnors självförtroende att öka. Så är inte detta som sexsäljarna beskriver ett negativt patriarkalt mönster?

Det stämmer att kvinnor kan frångå egna behov och ta hand om andras, och eftersom mäns ord och handlingar tenderar att värderas högre än kvinnors finns risk att kvinnor blir beroende av manligt godkännande. Men det finns också andra aspekter. En fråga är vem som annars skulle ge sexsäljare uppskattning? Familjen, där de dessutom kanske blivit illa behandlade, har kanske tagit avstånd från dem. Vännerna har kanske gjort likaledes. Sexsäljare får inte heller uppskattning och stöd av andra kvinnor, särskilt inte av feminister. Dessutom är det män de träffar i sitt arbete. Kanske är det också bra att just män behandlar dem väl om det varit män som tidigare gjort dem illa. Det finns också sexsäljare som har varit utsatta för sexuella övergrepp under uppväxten och som menar att det kan vara en helande upplevelse att ta och ha sexuell kontroll över män i prostitutionen, vilket jag diskuterar mer i nästa kapitel.

Men framför allt är inte dynamiken unik för prostitutionen,

den förekommer i relationer över huvud taget och i service- och hjälpyrken. Säg den som söker sig till ett vård- och omsorgsyrke som inte mår bra av att få andra att må bra. Dessutom är det ju ur positiva, mänskliga interaktioner som självförtroende kan växa, liksom att utföra ett arbete som ger stolthet. Och den som njuter av att se andra njuta, njuter ju själv likafullt, så visst finns här även ett mått egoism. Det är också bra att ha Gayle Rubins teori om sexualitetens överdrivna betydelse i bakhuvudet när man analyserar prostitution: allt som har med sex att göra bedöms mycket hårdare än annat. Är det verkligen rättvist att ställa högre krav på prostitutionen och kvinnorna i den än de krav som ställs på andra yrken och typer av relationer?

Sex, pengar och makt

Christina tycker som många andra sexsäljare att det fanns fysisk och känslomässig njutning att hämta från prostitutionen. Hon tyckte om att kramas och såg till att få orgasm, även om hon »sparade» sig till sista kunden för dagen. Inte heller uteslöt prostitutionen vanlig kärlek för hennes del. Hon upplevde ett äktenskap och en annan stor passion under tiden hon arbetade.

Jag frågade Christina om hon inte tyckte att sex och kärlek skulle hänga ihop? Hon svarade att sex visst kan handla om kärlek – när man har sex med någon som man är kär i. Men det finns massor med ungdomar som har en mängd one-night-stands utan att vara kär, sade hon, så man måste inte vara kär i alla man har sex med. Och skulle människor begränsa sig till att ha sex bara när de älskar någon kanske de skulle få väldigt lite sex, påpekade hon. Hon berättade om en kund vars fru sedan 60 år tillbaka hade gått bort. Han var då över 80 år och hade aldrig varit intim med någon annan och aldrig tänkt tanken att

vara otrogen. »Var skulle han jaga kroppskontakt?» undrade Christina. »På diskotek?»

Mannen var kund hos Christina de fem år han hade kvar att leva: »Så det sitter en massa, massa människor som inte har kärlek. Måste man för den skull också avstå från sex också? Eller kramar? Eller närhet? Eller pussar?»

Christina tycker också att det finns en felaktig föreställning om att kvinnor som säljer sex mår dåligt av vad de gör. När hon och Lilian träffade prostitutionsutredningen i början av 1980-talet försökte de förmedla sin syn: »Vi berättade att visst mår vi dåligt, men av dem som gör sådana här utredningar och gör karriär på oss. Det mår vi dåligt av. Men inte våra jobb.» För hur man skulle kunna må dåligt av att krama och älska med någon, det förstår inte Christina. »Det är för mig det positivaste jag kan tänka mig, va! Det är ungefär lika underbart som att amma små barn. Jag menar, närhet, skratt, hur kan man må illa av det? Jag förstår inte alls möjligheten.»

Ja, det beror enligt prostitutionsmotståndare på att det är pengar inblandade. Gudrun Schyman tycker till exempel att prostitution är dåligt eftersom sex är en känsla och handeln skapar ett maktförhållande som inte har med känslan att göra. Hennes mål är att ha ett samhälle där känslor tillfredsställs utan pengars inblandning.⁸

Målet är det kanske inget fel på, frågan är varför det kravet ska ställas på just prostitutionen och sexsäljare – och upphör verkligen känslor att existera bara för att det finns pengar med i bilden? Mycket av det som det handlas med i dag är just känslor, det finns till och med ett namn för det: upplevelseindustrin. Dit hör nöjen som resor, musik, film, teater och restaurangbesök. Jag tänkte på det när jag träffat Gudrun Schyman och efteråt gick till den krog som hon då ägde i Gamla stan. Vid bardisken stod personal som lade sista handen vid en maträtt. Jag minns inte exakt vad det var för mat, men det var en bit

kött, kanske potatis och grönsaker. Det slog mig att även i den här branschen såldes känslor – och att upplevelsen på intet sätt förminskades för att pengar involverades. Oerhört »konstnärligt» travades alla ingredienser upp ovanpå varandra och så ringlades en tunn sträng sås över alltihop. Allt var ett sätt att få kunden att njuta inte bara med gommen, utan även med blicken.

Kanske beror resonemang om hur sex, pengar och makt hänger ihop på okunskap om prostitutionsdynamiker och en överföring av egna upplevelser. Många heterosexuella kvinnor upplever att de hamnar i underläge om en man betalar något för dem; en drink, en måltid, ett klädesplagg eller en resa. Då finns en förväntning att hon ska betala tillbaka »in natura». Dessutom tjänar kvinnor ofta mindre än män vilket gör henne mer ekonomiskt sårbar. Sammanblandningen mellan kvinnors egna upplevelser och vad som sker mellan en sexsäljare och kund skärps av att prostitution inte ses som ett yrke som kräver särskild kunskap. Att sälja sex anses vara samma sak som att *ha* sex, något alla kvinnor »kan».

Men dynamiken sex–pengar–makt är oftast det omvända i prostitutionen som inte sker under tvång. Säljaren har något som kunden vill ha. Hon bestämmer vilka tjänster hon erbjuder och bestämmer priset. Det är också pengarna som gör att relationen blir professionell och som gör att sexsäljaren kan hamna i överläge. Eftersom sexsäljare är vana vid sexuella kontakter blir de inte heller blyga eller osäkra när de kommer till förhandlingsstadiet, vilket andra kvinnor lätt blir, så säljaren kan sätta gränser och hålla dem. Inte heller har säljaren något beroendeförhållande till mannen (känslomässigt eller praktiskt) vilket gör att hon lättare kan sätta gränser. För att förstå dynamiken går det att dra paralleller till att köpa andra tjänster, som massage eller att gå till en läkare eller annan person med vård-, omsorgs- eller serviceyrke. Det är snarare kunden som

måste inrätta sig eftersom det är den som tillhandahåller tjänster som sätter ramarna.

Prostitutionen kan dock vara känslomässigt påfrestande vilket många sexsäljare också tillstår och prostitutionsforskare tar upp. För att förklara detta refererar forskare till sociologen Arlie Hochschild som redan i början av 1980-talet skrev om det »känslomässiga arbete» som till exempel flygvärdinnor utför. Den känslomässiga och psykologiska stress som uppstår av att behöva se ut som om man gillar sitt arbete och sina kunder oavsett vad man egentligen känner, är något sexsäljare kan dela med personer i olika serviceyrken.⁹

Klass

Antipatin att blanda sex och pengar har också andra orsaker – det går emot medelklassvärderingar och -förväntningar. Den norska sociologen May-Len Skilbrei tar upp klassperspektivet när hon undersöker varför kvinnor väljer att sälja sex och inte nödvändigtvis tar skada av det. Själv har hon gjort sitt fältarbete på massageinstitut i Oslo. Många av kvinnorna hon intervjuade hade arbetarklassbakgrund, och hon menar att dessa kvinnor kan ha ett mer instrumentellt förhållningssätt till sin kropp och sexualitet än kvinnor med medelklassbakgrund.¹⁰ Hon hänvisar till forskare som undersökt hur tjejer använder kvinnlighet och sexualitet i skolmiljö. De med arbetarklassbakgrund har större självsäkerhet på de här områdena och lär sig använda det för att få vad de vill ha. Att detta fungerar beror i sin tur på ett mer avslappnat förhållningssätt till kropp och sexualitet och att kärlek och sex är mindre romantiserat för dem än för tjejer med medelklassbakgrund.¹¹

Skilbrei menar att kvinnlighet och sex kan vara många saker. Det kan användas för att få något man vill ha, det kan vara ett

sätt att uttrycka sig på och det kan vara en källa till glädje och till kontroll. Det är alltså möjligt att samtidigt prata om sex som något man använder och som man njuter av. Och om en kvinna använder sex som bytesvara med en man innebär inte det att hon inte kan njuta av sex med samme man eller någon annan, eller att hon blir skadad av det.¹²

Relationen som finns mellan arbete, självkänsla och privatliv är också olika ur olika klassperspektiv. Om ens egen identitet är nära knuten till arbetet – som det oftare är för medelklassen – kommer användandet av sex för att uppnå olika mål att påverka värderingar och privatliv. Att använda sex i arbetet uppfattas som dåligt eftersom arbetet säger något om vem man *är*. Men om man inte tycker att arbetet man utför säger särskilt mycket om ens person får inte samma situation samma effekt på självkänslan.¹³

Skilbrei påpekar också att arbetarklasskvinnor är mer sårbara på arbetsmarknaden och att deras förhoppningar och förväntningar i större grad är förbundna med konsumentkraft, inte karriär. Legitima arbeten kan också ses som ett sämre val än prostitution för en del, för på hur många sätt går det att tjäna mycket pengar för att kunna skapa det liv man vill ha när ens möjligheter är begränsade? Dessutom tycker många av kvinnorna som Skilbrei intervjuat att de arbeten de haft på arbetsmarknaden, som inom service och omsorg, inte skiljer sig så mycket från studiprostitutionen, vilket också är vad kvinnorna jag träffat sagt.¹⁴Och som Skilbrei påpekar är sex redan till salu på många arbetsplatser. »Alla» vet ju till exempel att ju högre tolerans restaurangpersonalen har för att flörta, desto mer dricks blir det.¹⁵

Som jag visat i kapitel 3 har porr- och prostitutionsmotståndare en medelklassens sexualmoral, vilket kan förklara varför de inte tycker att pengar och sex ska blandas. Och även om de sexsäljare jag träffat inte specifikt nämner klass verkar klassbak-

grunden spela in på olika sätt. Kvinnor med mindre privilegerad bakgrund menar att prostitution är ett av de få sätt som de kan höja sin levnadsstandard på och skapa det liv de vill ha. De säger att de hellre väljer prostitutionen än ett servicejobb, trots konsekvenserna. Sex för dem är inte heller så märkvärdigt. Det är också fler av dessa sexsäljare som uppfattar prostitutionen som ett heltidsarbete. Kvinnor med medelklassbakgrund verkar oftare se prostitutionen som ett extraknäck under en viss tid av sitt liv, som under studietiden.

Skulle du vilja att din dotter sålde sex?

Christina som fortfarande följer debatterna är kritisk till den svenska prostitutionspolitiken och de feministiska politikernas resonemang. Det är kvinnoföraktande och kränkande att tro att de inte förstår sitt eget bästa när de väljer prostitution som yrke, menar hon, det är som att jämställa kvinnor med »små, små barn». Som många andra sexsäljare har Christina därför mått sämst av omgivningens attityder och konsekvenserna av hemlighetsmakeriet.

Den arbetsfördelning Christina hade i familjen innebar att hon skulle jobba mycket eftersom hon tjänade bra och att det bara skulle pågå en kort tid. Men arbetet hon utförde kunde inte få erkännande: »Det går inte komma hem och säga – å vad jag är stolt, i dag har jag gjort ett verkligt bra jobb. I stället måste man komma hem och smyga och smussla och när barnen frågar vad har du gjort hela dan säger man: 'Mamma har suttit och läst en bok.' Oj vad du är lat, säger dom då.» Hon berättar om när hennes makes släkt kom på besök en julafton och kritiserade henne för att inte städa mer när hennes man ändå försörjde henne: »Det var min första lediga dag på ett halvår tror jag. Och jag måste hålla masken och säga att visst, jag är jätte-

glad, jag gör ingen nytta alls, och visa mig tacksam för att jag hade en sån snäll man.» Men bland det värsta som hände Christina var när de i sonens skola så småningom fick reda på hur hon försörjde sig. Han blev utkastad. »Vi vill inte ha några horungar sade dom. Han satt på trappan och grät när jag kom hem och frågade mig – mamma vad är en horunge? Det är ju så här va, att ett sånt yrke stigmatiserar ju bara i sig själv, det är så känsligt.» Det som verkligen är ett kors för »flickorna» att bära är samhällets behandling och den utsatthet de har.

Det finns en fråga som sexsäljare alltid får när de deltar i samhällsdebatten, menar Christina, nämligen: »Skulle du verkligen vilja att din dotter sysslade med detta?» Och så påpekar hon att denna fråga aldrig ställdes om hennes son, utan av någon anledning om hennes dotter. »Och den som frågade tittade lystet och förväntansfullt på mig med en min som sade att »nu fick jag dig allt! Nu blir du svarslös!» Men Christina brukade inte bli svarslös. För alla vill att deras barn ska få det bra, och helst mycket bättre än de själva, säger hon. Sexarbetare skiljer sig inte från andra föräldrar på den punkten. För det är ett faktum att många med henne tagit detta jobb med allt det innebär av social utfrysning och annat elände, just för att kunna skapa en plattform för ett bättre liv för sig själva och sina barn. Hon ville att hennes barn skulle få tillgång till de val hon inte kunnat drömma om. Barnen hade också på nära håll sett vad det innebär att bli sexarbetare. Så med den vetskapen och med andra förutsättningar skulle de inte välja det yrket. Men de skulle inte heller bli billackerare som sin far, för i dag vet man hur farligt det är och flera av hans arbetskamrater dog tidigt av cancer. »Men jag brukar alltid besvara denna korkade fråga på samma sätt», säger Christina:

Om min dotter varit i samma situation som jag var när jag valde sexarbete, så hoppas jag verkligen att hon haft kraft, mod och energi

till att själv förändra sina livsvillkor till det bättre genom prostitution om hon nu inte kände avsmak för det. Hon är en stark tjej med integritet, så det hade nog gått bra. Men med så många andra val så blir det tydligen inte aktuellt.

Det var skönt att höra vad Christina hade att säga om detta, det var en fråga jag själv ofta fått och som jag tyckt varit svårt att svara på med några få ord. Jag visste att vad jag än sade skulle det bli fel. Om jag svarade »nej, det vill jag inte» skulle jag se samma typ av självbelåtna blick som Christina anade i journalisternas och debattörernas ögon. Om jag svarade »ja, det vore bra» skulle jag i stället anses vara en dålig mor och förtroendet för hela mitt övriga resonemang skulle vara förbrukat. För vilken ansvarsfull, klok och kärleksfull förälder skulle kunna önska se sitt barn bli prostituerad?

I dag hänskjuter jag frågan till avdelningen för retoriska manipulationer. Precis som Christina demonstrerar i sitt svar är det här en komplex fråga som inte låter sig besvaras med ett enkelt ja eller nej. Det handlar om vilka möjligheter en människa har och om jobbet är något som är lämpligt för just den individen. Men frågan är också manipulativ eftersom prostitution, särskilt för en kvinna, är en starkt stigmatiserad aktivitet. Att säga att det vore okej att ens dotter sålde sex skulle vara som att för ett halvt sekel sedan deklarerera att man önskade att ens son vore bög. Det gör sig inte helt enkelt, det är ett socialt självmord. Men jag ogillar också frågan av en annan anledning. Kvinnor som säljer sex *är* redan någons dotter.

Vi är offer för staten *Rosinha Sambo*

Sexsäljare som är kritiska till den svenska prostitutionspolicyn befinner sig i ett slags moment 22. Antingen kommer de inte

alls till tals för att de inte tillfrågas eller för att de inte vågar träda fram, de riskerar för mycket genom att öppet tala om sitt arbete – och om de väl kommer till tals får de antingen bara säga de rätta sakerna, eller så blir de omtolkade.

Det finns dock en kvinna som vägrar att vara tyst och vägrar låta sig omyndigförklaras och omtolkas, en kvinna som de som följt prostitutionsdebatten i medierna känner till, Rosinha Sambo.

Redan som tonåring började Rosinha sälja sex men har haft uppehåll under vissa perioder, som när hon först kom till Sverige som 19-åring. Hon hade bott i Sverige en tid och blev väldigt förvånad när hon öppnade sin egna lilla strippklubb »Paradiset». Det väckte stor uppmärksamhet och motstånd, men vad Rosinha anbelangade var det inte en särskilt stor sak att strippa och svenskar har ju rykte om sig att vara sexuellt frigjorda, så varför blev folk så upprörda? Hon berättar hur hon dagen för öppnandet, vilket råkade vara 8 mars, kom cyklandes på sin gamla Monark till klubben. Väl framme blev hon omringad av ett uppbåd journalister och fotografer. Att öppnandet av klubben råkade sammanfalla med den internationella kvinnodagen hade hon inte tänkt på.

Efter en hel del strul med hyresvärden som inte gillade klubben, stängde Rosinha den. När hon senare började med prostitution blev hon upprörd över sexköpslagen som snart skulle träda i kraft. Hon tyckte att sexsäljare blev överkörda och bestämde sig för att starta en förening. Men liksom kvinnorna i Sexualpolitisk Front tjugo år tidigare upptäckte hon att det var för svårt att genomföra. Det gick inte att hyra lokal eftersom ingen ville ha en sådan förening till granne och de människor som stöttade henne vågade inte underteckna föreningspapper. Inte heller fick hon stöd av några feminister i Sverige. Men hon gav inte upp, i stället försökte Rosinha förändra inställningen till prostitution genom att öppet gå ut i media.

Sexsäljare som vågar vara öppna

Rosinhas mål är inte olika de som Sexualpolitisk Front hade, att stigmatiseringen kring prostitutionen upphör, att sexsäljare får samma rättigheter, trygghet och säkerhet som andra arbetande människor och att det finns väl utvecklad hälsovård för sexsäljare. Rosinha har också en stark ideell sida. Förutom att arbeta för förbättrade villkor för sexarbetare vill hon särskilt göra situationen bättre för gatubarn i sitt hemland, Angola. Under en period samlade hon till exempel ihop tiotusentals kronor, filter och kläder som hon transporterade ner och delade ut. Hon önskar att hon kunde göra mer, barn och deras villkor är viktiga för henne. Och om det är något som gör henne rasande är när hon hör talas om hur barn lider, blir utnyttjade och utsatta för övergrepp.

Eftersom Rosinha själv har två barn som går i skolan tvekade hon länge innan hon gick ut offentligt. Hon var rädd för att de skulle bli mobbade. Men sedan hon vridit och vänt på frågan en tid kom hon på att detta är precis vad prostitutionsmotståndare vet, att sexsäljare är mödrar som är rädda för att deras barn ska råka illa ut – därför är de inte öppna. Rosinha drog slutsatsen att hennes barn faktiskt skulle råka ännu sämre ut om samhällsutvecklingen inte gick åt andra hållet, om inte prostitution accepterades, och alla andra barn till sexarbetare skulle alltid behöva skämmas och dölja sina mödrars arbete. Därför tog Rosinha det ovanliga, och modiga, steget att gå ut i offentligheten.

Det skulle behövas många fler sexsäljare som gick ut, sade Rosinha en gång när vi träffades, men det vågar de inte. När hon berättade varför utkristalliserades problemets kärna – det handlade återigen om horstigmat: »Det är ju det som fattas här i Sverige, vet du, att fler sexarbetare vågar att ta steget ut.» Men det är svårt eftersom staten har lyckats skrämman sexarbetarna

att göra motstånd offentligt, menade hon, och staten har satt vissa värderingar i människors huvuden. Jag frågade Rosinha vilka dessa värderingar var? »Dom har satt värderingar som är falska», svarade hon. »Dom har gett värderingar att vara hora det är smutsigt. Bara det räcker. Och jag är hora.»

Dags att tala horans språk

Det var genom artiklar om Rosinha som hon och jag fick kontakt, en kontakt som vi hållit under många år. Rosinha är smart och verbalt kvick. Men ibland uttrycker hon sig på sätt som för andra svenskar kan bli ganska brutalt. Hennes språk är mustigt och hon drar sig inte för att höja rösten och avbryta sina meningsopponenter. I ett av våra samtal försökte jag påpeka att det hon hade att säga kanske skulle tas emot bättre om hon uttryckte sig lite mer diplomatiskt. Hon lyssnade och funderade på vad jag hade sagt, men satte mig på plats en tid senare.

»Jag är trött på att prata deras språk, Petra. Feministerna får prata horors språk nu!» sade hon bestämt. »Vad ska de göra nu, ta gatan ifrån mig? Det har de redan gjort! Ta kunderna ifrån mig? Det har de redan gjort! De kan inte tvinga mig att tala deras språk. De vill göra mig stum! Jag kan vara en jättefin tjej från en jättefin familj, men jag är hora!»

Rosinha säger att hon inte vill vara aggressiv, men det är viktigt för henne att säga det hon har att säga och att tala om sitt jobb på sitt sätt. Om det chockar folk så är det normalt menar hon. För folk är inte vana att höra en »ärlig hora».

Och visst är det så. Varför ska Rosinha och andra sexsäljare behöva anpassa sitt språk för att en grupp som redan har en politiskt och socialt dominant position i samhället, den svenska medelklassen, ska förstå vad hon har att säga? Språk är ett maktmedel och medlemmar ur en privilegierad klass med am-

bitioner om ett mer rättvist samhälle får nog tänka två gånger om de kräver att alla ska tala som dem.

Det som gör en olycklig

För Rosinha är prostitutionen också något positivt och något hon är stolt över att utföra. Det är prostitutionen som ser till att det finns mat på bordet för hennes barn, påpekar hon. Hon vill därför inte tala illa om sina kunder eller kalla dem för »torskar».

Arbetet kräver mycket kunskap och hon menar som andra sexsäljare att det är viktigt att snabbt kunna läsa av en kund, förhandla med honom och se till att han blir tillfredsställd utan att gå över sina egna gränser. Jag har också hört Rosinha förhandla med kunder i telefon och slagits av hur rakt och direkt hon kommunicerat. Men Rosinha menar till skillnad från en del andra sexsäljare att det kan fungera bra att börja sälja sex som ung. Hon hade själv kvinnor runt omkring sig som hjälpte henne, så för henne var förutsättningarna de rätta.

Resonemanget om myten om den lyckliga horan är något Rosinha, liksom Lilian, är irriterad på. »Jag kan diskutera den här lycklig hora-skiten» sade hon till mig en dag över telefon, »för i det här livet finns det bara en plats där jag är lycklig och det är mitt jobb.» Det är när hon går därifrån som hon blir olycklig, när hon får höra fördomsfulla kommentarer och när hon blir styrd av lagar. Rosinha skräder inte heller orden när hon beskriver hur hon tycker att samhället behandlar sexsäljare. De blir omyndigförklarade. När jag frågar varför hon tror att det är så svarar hon att det är för att hon berättar att hon är hora »och det tycker inte Inger Segelström och kompaniet att det är klokt, eller hur?!»

Rosinha menar också att kvinnor som hon omyndigförkla-

ras och behandlas som barn eftersom politikerna har förberett och beslutat om en lag utan »experters hjälp»: »Och experter, det är det vi horor som är!» säger hon bestämt och fortsätter:

Du kan inte göra en lag om flygsäkerhet utan experters hjälp bara för att du sitter i riksdagen. Men varför kan du göra en om horsäkerhet om du inte är hora? Så jag känner mig som hora, sexarbetare, omyndigförklarad. Att dom går över huvudet på oss och försöker göra någonting som berör oss så mycket, utan att vi får säga vad vi tycker och bli tillfrågade. Då blir vi behandlade som minderåriga.

Rosinha berättade om en tv-debatt med Inger Segelström som hon deltagit i. Inger Segelström hade sagt att tanken med prostitutionspolicyn var att kvinnor skulle få chansen att rätta till det som är fel. »Men jag behöver inte rätta till några fel. Det enda som är fel i mitt liv är hon! Hon säger att det finns utbildningsprogram, men jag behöver inte ha någon utbildning för jag har redan en utbildning för det jag gör!» Rosinha fortsatte:

Tänk att du går till en läkare som har arbetat som läkare i 20 år och säger till honom, nej, nu får du inte vara läkare längre, nu ska du bli advokat, eller nu ska du bli ... han går inte med på det! Eller nu ska du jobba på fabrik, eller nu ska du bli arbetslös så du får börja om ditt liv. Så du får gå och studera något som jag säger till dig att du ska studera. Vad skulle läkaren säga då? Han skulle tro att du var galen! Han skulle sagt bestämt nej till dig för det förslaget. Och vi är inte annorlunda. Vem, vem efter 20 års karriär, vem vill byta jobb om det går bra. Vem? Ingen. Det är inte bara prostituerade, alla människor skulle sagt nej.

Det är svårt att uppfatta Rosinha och de andra sexsäljarna som jag träffat som offer, men jag ställde ändå frågan till henne, är inte sexsäljare offer för sina kunder? »Nej», svarade hon bestämt. »Vi är offer för staten, vi och barnen.» För staten kör över dem med sina lagar, ja de till och med skickar »trupper» på

dem. »Det är inte klokt», sade hon, »det ser ut som en jäkla diktatur det här, Petra, alltså. Patrullera våra arbetsplatser! Men kan du tänka dig va? Att ha poliser som patrullerar din arbetsplats?»

Och nej, det skulle jag ha svårt att tänka mig. Åtminstone i Sverige. Men det är klart, det finns gott om länder där fel ord från någons penna stöter på patrull och föranleder tystande, fängelsestraff eller ännu värre. Men då möts det av protester från intellektuella och aktivister världen över. Fast när horornas arbetsplatser patrulleras av poliser i Sverige, verkade Rosinha mena, är det ingen alls som reagerar.

Det är resonemang som Rosinhas som fått mig att inse vidden av sexsäljares svåra situation i Sverige. Jag försöker föreställa mig hur jag skulle reagera om det som gällde för dem gällde för mig i mitt arbete eller privatliv. Om det fortfarande var män som stiftade lagar om kvinnors rättigheter och om samkönade handlingar fortfarande var kriminaliserade och utövare ansågs psykiskt störda och i behov av vård. Om det alltid var andra, aktivister, myndighetspersoner och politiker, som ansågs vara »experter» och bestämde arbetsvillkoren för författare eller forskare utan att dessa blev konsulterade. Om samma lagar som kringgärdar prostitution gällde skrivande; att det fanns en »textköpslag» som innebar att jag var tillåten att skriva, men det var förbjudet för tidningar att köpa mina artiklar, förlag att ge ut mina böcker och människor att köpa dem. Eller om det fanns ett slags kopplerilag som gjorde att jag inte fick göra reklam för mina tjänster, hyra en arbetslokal eller jobba tillsammans med andra. Eller att mina barn kunde bli omhändertagna och min partner kunde fällas för koppleri bara för att jag försörjde mig på att skriva. Och kanske det värsta av allt, att om jag försökte påpeka denna orättvisa behandling varken fick hjälp eller gehör.

Sexarbetare och feminister

En av de sköna sakerna med Rosinha är att hon självklart kallar sig feminist och ofta diskuterar prostitution ur ett jämställdhetsperspektiv. Hon menar att bland det värsta är att det är just kvinnor som arbetar för jämställdhet som gör det sämre för kvinnor som hon. Men hon drar det ett steg längre. Horor är inte ens jämställda med andra kvinnor, och det på grund av de lagar som feminister varit med att skapa:

Ja, dom gör det sämre för oss. I stället för att hjälpa oss eftersom vi alla är kvinnor. Och jag har hört att det är trendigt med jämställdhet! De enda kvinnor som inte är jämställda – de är horor! Och vi är inte jämställda till andra kvinnor, inte till männen! Det är dom som inte ger oss våra rättigheter till jämställdhet. Det är feministerna som förnekar detta till oss. Att vi inte är jämställda till dem, och de är också kvinnor! Det är rena skandalen när man tänker efter!

Jag frågade Rosinha hur hon egentligen känner sig behandlad av feminister och kvinnorörelsen. Hon svarade med ett ironiskt skratt:

Jag känner mig inte alls behandlad! Det är just det som är problemet! Vet du! Petra, egentligen ... jag är inte behandlad! Det är ju det man vill, man vill bli behandlad. Och tagen hänsyn till. Så att dom inte går runt och tror att dom är dom enda kvinnor som finns i Sverige, för det är dom tamefan inte! Och dom ska inte kunna vilja att vi horor vi får inte vara med i nån feministisk rörelse, dom är dumma i huvet alltså, det är inte klokt. Jag känner mig inte behandlad av dom. Jag tycker dom är blinda. Jag tycker det är otroligt, att folk här i Sverige går med på det.

Det är lätt att ha ilska som drivkraft, men under finns ofta andra känslor. Det var efter att vi känt varandra i några år som Rosinha sade att hon inte bara var arg på feministerna, hon var

också sorgsen: »Man blir ledsen. Djupt inne så är man inte arg, utan man är ledsen. Man är så ledsen att man kan gråta ungefär va. Ibland va. På grund av det man tycker vad dom här kvinnorna ... varför gör dom så här mot oss? Vad har vi gjort dom?»

Rosinha vill att sexarbetare ska få ingå i kvinnorörelsen, räknas som feminister och blir respekterade för sina val och sin profession. Men nu får bara de som avviker från prostitutionen vara med i kvinnorörelsen och Rosinha undrar med vilken rätt vissa tidigare sexsäljare uttalar sig för alla andra. Hon ogillar att kvinnor som tidigare sålt sex nu spelar »den ångrande Maria Magdalena» i medierna och tjänar pengar på att svartmåla ett yrke som en gång lagt bröd i munnen på dem. Det är bara hyckleri. Och att stöta bort en människa som är prostituerad är varken demokratiskt eller feministiskt, påpekar hon. Hur kan man stöta bort sina systrar? »Det är som om vi vore sjuka i nån sorts sjukdom som smittas, bara för att vi har ett annat yrkesval, men att vi väljer att vara prostituerade betyder inte att vi väljer bort att vara kvinnor.»

Det är ju så med teorier, de kan låta tjusiga och imponerande, men är ändå bara teorier. Lite platta och livlösa. Men ibland när jag lyssnade på sexsäljarna stannade jag till. Deras ord och erfarenheter grep tag i mig och reflekterade exakt teorier jag tagit del av. Som när Rosinha sade att staten gett folk värderingen att det var »smutsigt» att vara hora, vilket är precis vad horstigmat innebär.

En annan gång sade hon att det var otroligt att människor i Sverige inte insåg hur illa sexsäljare for av sexköpslagen, det var precis som om folk vore »blinda», som om de hade tejp för ögonen. Pheterson skriver att horstigmat »förblindar» vilket gör att de som brukar protestera mot diskriminering inte märker att prostitutionslagarna främst drabbar sexsäljare. Och när Rosinha uttryckte sin ilska och sorg över att feministerna inte ville samarbeta med dem, identifierade hon ordagrant en an-

nan av horstigmats aspekter. Pheterson menar att ingen kan komma till en horas undsättning, inte ens kvinnorörelsen, eftersom horstigmat »smittar». Kvinnor måste hålla sig på avstånd från dem som fått horstämpeln på sig, hon måste se till att inte själv smittas ner. Saken försvåras av att vem som helst när som helst kan anklagas för att vara »hora». Respektabel klassbakgrund, högt uppsatt samhällsposition eller ekonomisk situation skyddar inte. Och när en kvinna väl anklagas för att vara en hora, eller för »horig» finns det inget hon kan göra åt det, det är andra som har tolkningsföreträde.

Horstigmats smittande kvalitet förklarar varför inte fler feminister vill ta sig an prostitutionsfrågan ur sexsäljarnas perspektiv. Men kvinnorörelsen är, liksom alla andra politiska rörelser – vilket Pheterson påpekar – måna om att vinna respektabilitet. Därför kan de inte syssla med de »fallna» kvinnornas frågor – annat än ta hand om de som vill inlemmas i den »goda» och ärbara kvinnokategorin igen, de som tar avstånd från sitt tidigare liv och leverne.

Rosinha har en önskan, som kvinnorna i Sexualpolitisk Front vill hon att sexsäljare och feminister arbetar tillsammans. För det är mycket de skulle kunna lära av varandra. Feminister skulle kunna lära dem praktiska saker om samhället, som hur man handskas med politiker och administrativt arbete. Sexsäljarna skulle kunna göra mer fältarbete, som att ta hand om sexsäljare som behöver hjälp:

Dom kunde hjälpa oss med det i stället för att motarbeta oss. Tänk, feminister har makt och resurser från staten, och dom är kvinnor, vem vore inte bättre än dom för att hjälpa oss? Det är därför det gör ont när vi ser detta, att i stället för att hjälpa oss gör dom det sämre för oss.

Vem ska man tro på?

Om man lyssnar på sexsäljare rasar de flesta argument mot prostitution samman ett efter ett. Det går inte att hävda att prostitutionen är dålig eftersom handlingarna är känslolösa och våldsamma – sexsäljare vittnar om något annat – så det första argumentet håller inte. Det går inte att påstå att prostitutionen är dålig eftersom den skadar kvinnor – det finns gott om sexsäljare som inte blir skadade – så det andra argumentet faller. Det går inte heller att hävda att prostitutionen är dålig för att kvinnor säljer sex på grund av självdestruktivitet, tvång eller drogberoende – så är inte fallet för många sexsäljare – och därför faller även det tredje argumentet.

Men, och här finns ett stort men, sexsäljares uttalanden möts med stor skepsis. De anses inte vara trovärdiga.

Nu är det knappast någon vits att lyssna på kvinnorna i prostitutionen om man ändå inte tror på dem. Inte heller är det någon idé för mig att presentera sexsäljares röster och analyser om de bara avfärdas som otillförlitliga. Och vad spelar det för roll att ha sofistikerade feministiska teorier om olika sanningar, när vissa sanningar avfärdas som falska?

Som jag nämnt tidigare är den mest uppenbara orsaken till varför prostitutionsmotståndare avfärdar sexsäljares röster, att de försöker behålla makten över sanningen. Maktkampen visar sig på det sätt som vissa röster misskrediteras och godtyckligt delas upp i trovärdiga och icke-trovärdiga.

Sexbranschen

En orsak till varför sexsäljare, aktivister och akademiker som är kritiska till svensk prostitutionspolitik inte anses vara tillförlitliga är att de sägs vara allierade med och sponsrade av sexbranschen. Kvinnorna i Sexualpolitisk Front ansågs vara »köpta av sexindustrin» och regeringsrådgivare Gunilla Ekberg avfärdar kritiker med hänvisning till att hon »vet» att de är finansierade av prostitutionsindustrin och stöttas av individuella hallickar.¹

Det här påståendet är baserat på det fjärde och sista argumentet mot porr och prostitution – att själva sexbranschen är dålig.

När några stripteasedansöser sökte inträde till ett fackförbund i början av 2000-talet protesterade de kvinnliga ordförandena i LO, Kommunal, SSR och SKTF. Hos dem var inte stripopor välkomna eftersom striptease inte var ett yrke att jämföra med andra eller något som arbetsförmedlingen borde hänvisa arbetslösa tjejer till. Dessutom var sexbranschen »en värld där kvinnor utnyttjas och förtrycks, en värld där människor betraktas som en handelsvara som kan köpas och säljas som vilken annan vara som helst». Strippklubbarna ansågs bara vara »toppen på ett isberg» – under ytan fanns prostitution och människohandel.²Vänsterpartisten Marianne Eriksson tycker att sexbranschen är en »hänsynslös» industri »som har utökat cynismen och patriarkatets nedsättande kvinnosyn och som köper och säljer deras kroppar, vilket så uppenbart också ger spår i deras själar». ³Journalisten Zoran Alagic menar att sexindustrin är världsomspännande och »lever på ett kommersiellt utnyttjande och en hänsynslös exploatering av människor». ⁴

Karlarna som styr branschen är inte heller några höjdare. Madeleine Leijonhuvud, professor i juridik, använder ett suggestivt och rasistiskt bildspråk när hon kallar porrfilmsproducenter för moderna hallickar – »småkungar med ring i örat» –

medan ägarna till filmkanaler är porrindustrins »verkliga moguler» som profiterar på de »incest- och narkotikamärkta kvinnor som förbrukas i porrindustrin». Sedan finns också den vanlige kopplaren som profiterar på sin kvinna liksom »de östeuropeiska sutenörernas beklämande utnyttjande av sina stackars medsystrars fattigdom». ⁵ Aktivisterna i Kvinnofronten och FmP menar att männen bakom porrindustrin bara är ute efter att tjäna pengar och det till vilket pris som helst. De är beredda att begå mord och idka slavhandel för att öka sin profit. ⁶

En annan anledning till att verksamheten är dålig är för att det är en »storindustri» och för att här tjänas mycket pengar. Ofta anförs att sexbranschen (eller porrbranschen) tillhör en av de fyra största branscherna i världen. Madeleine Leijonhufvud menar att pornografin konkurrerar med vapenhandeln om förstaplatsen som världens mest inkomstbringande industri. ⁷ Tidigare Roksordföranden Ebon Kram anser däremot att pornografiindustrin ligger på andra plats i världshandeln ⁸ medan den radikalfeministiska aktivisten Katinka Ström anser att porr- och prostitutionsindustrin kommer på tredje plats i världen när det kommer till mest inkomstbringande industrier, vapen och knark kommer först. ⁹ Andra håller ordningen lite mer allmänt. S-kvinnorna anser att sexbranschen är en av världens fyra största industrier om man ser till omsättning av kapital. ¹⁰ Gymnasieklassen som jag nämnde i förra delen av boken hävdar att porrindustrin tillsammans med läkemedel, narkotika och vapen är en av de fyra största industrierna i världen och konkluderar att porr alltså är »en stor industri som samvetslöst utnyttjar människor». ¹¹

Organisation och omsättning

Det finns ett antal problem med anklagelser av denna typ. Sexbranschen är inte en sammanhållen organisation. Långt ifrån, den är nog snarast en av de mer kaotiska och skiftande branscher som finns. Det finns en myriad av individer och löst och tillfälligt sammansatta grupper som spelar in pornografisk film eller arrangerar sexshower på alternativa eller kommersiella scener. Det finns hur mycket pornografi som helst att tillgå via Internet där producenterna inte känner till varandra. Mycket av det som produceras är också ideellt. Det finns förvisso några stora bolag som producerar och säljer pornografi och sexuella hjälpmedel, men bakom dessa står individer som tjänar pengar på just sitt bolag. Eftersom många länder har lagar mot koppleri samt köp och försäljning av sexuella tjänster arbetar sexsäljare ofta ensamma eller på mer eller mindre tillfälliga bordeller. De som är hallickar eller förestår någon bordell kan tjäna en hel del pengar (och på dessa ställen är arbetsförhållandena inte alltid de bästa) men det är sällan branschen samarbetar. Stora konglomerat är alltså sällsynta.

Detta förhållande beror antagligen delvis på hur föränderlig sexbranschens juridiska status är. Det som är tillåtet i ett land, en delstat eller till och med stad är inte det i en annan. Det som är tillåtet ett år kanske inte är det under nästa. Lagar och förordningar efterlevs också olika på olika platser och vid olika tidpunkter. Det går därför inte att satsa alltför stora pengar på ett projekt. Hur dessa separata grupper och individer skulle vara välorganiserade med en stark internationell sexbransch bakom sig är därför svårt att förstå. Samtidigt beror det också på hur sexbranschen definieras. Med glimten i ögat ger Lisa Johansson, som driver en kontakttidning för människor med anorlunda sexuella intressen och säljer telefonsex, motståndarna

rätt i att hon och andra som är kritiska mot deras politik är »sponsrade».

Jodå, porrindustrin finansierar åtminstone mina åsikter, eftersom jag är egen företagare. Jag sysslar med porr, alltså ÄR jag porrindustrin. Alla mina affärskontakter är också för det mesta småföretagare i porr, alltså är vi de som är onda och har förskräckliga åsikter. Nåja, nu är det ju så att alla som på olika sätt försörjer sig småskaligt på porr har ett eget intresse av det eftersom man absolut inte »skär guld med täljkniv». Samhället gör allt för att begränsa våra möjligheter. Det som är skumt är att denna »porrindustri» inte har någon egen talesman utan alltid talar genom andra men ändå tycks vara så fantastisk på att »lobba» för sin sak. Att denna industri alltid får sin vilja igenom och alltid vinner, enligt moralisterna.

»Sexindustrirapporten»

Det finns även ett annat grundläggande problem med prostitutionsmotståndarnas anklagelser – sexbranchens påstådda enorma omsättning.

Flera svenska politiker uttryckte sitt missnöje när vänsterpartiets Marianne Eriksson inte fick gehör för ett förslag som hon lade fram i EU-parlamentet i början av 2004. Men läser man förslaget och dess bakgrundsmaterial är det inte svårt att förstå varför det avvisades.

Marianne Eriksson ville först ha en initiativrapport för att ta reda på om »sexindustrins» lobbyism hade påverkat EU:s institutioner, men inte fått något gehör. När hon en tid senare blev kontaktad av en juridikstudent som ville göra praktik i parlamentet fick denna i uppdrag att utröna en något modifierad fråga; inte om lobbygrupper hade påverkat institutioner utan vilken påverkan de hade haft. Att det förelåg påverkan var alltså givet från början. Uppgiften visade sig dock vara alltför svår att utföra. Huvudfrågan ändrades därför igen, nu till huruvida

det fanns »tendenser» att EU-kommissionen gett ekonomiskt stöd till projekt och organisationer som förespråkar att prostitution ska regleras eller legaliseras. Genom att gå igenom bidragsmottagares och EU:s hemsidor, göra intervjuer med några företrädare för frivilligorganisationer och en enkät till 626 parlamentariker (varav 26 svarade) kom studenten fram till att så var fallet. EU-kommissionen hade beviljat bidrag till prostitutionsprojekt relaterade till hiv/aids-bekämpning som drivits av denna typ av organisationer. Vilket kanske inte är förvånande eftersom det finns EU-länder som har legaliserat prostitutionen.

Enligt studenten var det en svaghet att det inte gick att få svar om sexindustrins förespråkare aktivt försökt påverka EU och vilka de var, men hon drog ändå slutsatsen att denna politik (som alltså kanske inte finns) måste ifrågasättas eftersom sexindustrin är en mångmiljardindustri som baserar sig på ett »hänsynslöst utnyttjande av människor samt på en existerande könsmaktordning som placerar kvinnor och barn i en underordnad ställning i förhållande till män». EU ansågs också ha en ovilja att se kopplingar mellan »en existerande sexindustri, bristande jämställdhet och existensen av brott som trafficking».¹²

Med hjälp av denna rapport skrev sedan Marianne Eriksson ett förslag till ett betänkande om sexindustrins konsekvenser som hon ville att EU-kommissionen skulle anta. Förslaget handlade rätt och slätt om censur och kontroll. Hon föreslog bland annat att kommissionen skulle se över den gemensamma lagstiftningen så att EU-medborgare »skyddades» mot »oönskade» tv- och radioprogram, att företag som tjänar pengar på att »sälja människokroppen» skulle förbjudas att börsnoteras, att företag med sexistisk reklam skulle »bestraffas», att hotell och restauranger som »främjar» porr och prostitution skulle bojkottas och att framtida teknik kring elektronisk kommuni-

kation inte skulle kunna användas till pornografisk reklam och främjande av prostitution.

Dessa mycket ingripande förslag motiverades med en sällsamt rörig och ideologiskt färgad text. Marianne Eriksson blandar friskt mellan prostitutionslagstiftningen i Aten från 600-talet f.Kr. och svensk modern dito och använder sinsemellan olika och breda definitioner av sexindustrin. Hon lägger dessutom fram en rad påståenden som aldrig underbyggs. Det mest häpnadsväckande är uppskattningen av hur stor omsättning »sexindustrin» har. Den ska enligt henne vara större än alla världens militärbudgetar sammantaget, 5–7 biljoner US-dollar per år. Alltså, omkring 50000 miljarder svenska kronor.¹³

Journalisten Mattias Andersson förklarar pedagogiskt varför dessa siffror är en fullständig omöjlighet. Skulle det stämma måste varje individ på jorden (ung som gammal, kvinna som man, rik som fattig) spendera drygt 8000 kronor per år på sexindustrin. Men eftersom hälften av jordens befolkning lever på mindre än 2 US-dollar per dag drar han bort dem från ekvationen, likaså mycket unga människor, gamla och sjuka. Sedan antar han att män står för 90 procent av sexköpen. Stämmer siffran måste till exempel alla vuxna män i Sverige spendera kring 100000 kronor per år på sexindustrin.

Inte heller stämmer Marianne Erikssons påstående att enbart porrindustrin omsätter 56 miljarder US-dollar. De största och mest kända bolagen i porrbranschen omsätter i själva verket tillsammans drygt en miljard dollar visar Mattias Andersson. Och för att jämföra med andra branscher (Marianne Eriksson hävdar att sexbranschen är större än alla världens militärbudgetar tillsammans) så visar Mattias Andersson att världens ledande porrföretag i själva verket tillsammans bara omsätter cirka 8 miljarder, vilket är en tredjedel av de 24 miljarder kronor som Sverige betalar i EU-avgift.¹⁴

Hur Marianne Eriksson kommit fram till sina siffror är en

gåta. Hon har inte redovisat sina källor i dokumentet och när Mattias Andersson intervjuade henne om saken blev han inte mycket klokare. Hon hänvisade till rapporten som studenten skrivit (som inte heller har några källor), till FN (men inte vilka dokument) och till en undersökning om sexindustrin på Internet (som inte hade mycket med dessa uppgifter att göra).

Marianne Erikssons förslag gick alltså inte igenom, men någon effekt fick hennes arbete. Bidragen till de organisationer som pekats ut i rapporten ströps. Konsekvensen blev bland annat att flera av de hiv-preventiva och hälsofrämjande projektorganisationerna försökt driva bland sexsäljare i EU gått om intet.¹⁵

Stor och skrämmande

Att sexsäljare, akademiker eller aktivister som är kritiska till den svenska prostitutionspolitiken skulle vara »sponsrade» av en ondskefull sexbransch är osant. För det första finns ingen sammanhållen bransch och för det andra är det ingen av oss som får några pengar.

Men det finns också något annat som inte stämmer. Om det skulle finnas stora och mäktiga syndikat som tjänar pengar på att exploatera kvinnor och barn, varför skulle de då vara intresserade av att sponsra och stödja människor som arbetar för att lyfta fram sexsäljares röster? Ju fler sexsäljare som talar, desto större risk är det att skrupellösa människor blir avslöjade. Och varför skulle de vilja sponsra människor som tycker att avkriminalisering, reglering eller legalisering av prostitutionen är att föredra? Själva möjligheten att exploatera människor är avhängig en illegal marknad och arbetare som varken känner till sina rättigheter – eller har några. Organisationer för sexsäljares rättigheter, särskilt de som arbetar för en legalisering

av sexbranschen, borde snarast vara ett hot än en tillgång.

Den här typen av retorik är snarast ännu en maktteknik. Genom att förknippa sina kritiker med en bransch som anses stor och ond försöker porr- och prostitutionsmotståndarna underminera trovärdigheten hos meningsmotståndare. Att göra detta när det handlar om sexualitet är särskilt tacksamt. Sex är redan förknippat med något mystiskt, smutsigt och lite förbjudet (tänk hur ofta det skrivs om olika »sexträsk» och »porrträsk»). Draget förstärks genom att referera till ett lömskt, profitstint, farligt, men också osynligt, sexsyndikat. Metoden påminner om hur stämningen mot homosexuella män piskades upp under 1950-talet. Då var det män med makt som i hemliga och farliga sammanslutningar förgrep sig på unga pojkar.

Det också tacksamt att placera sexbranschen bland de största industrierna i världen, även om de anses ha lite olika inbördes rangordning, eftersom det spelar på en svensk avoghet mot kapitalism och höga inkomster (dessutom placeras sexbranschen tillsammans med handel som anses förkastligt, det vill säga narkotika och vapenhandel). Men vad spelar det egentligen för roll om sexbranschen vore en av de fyra största i världen? Det är vissa omständigheter i stora branscher som kan vara dåliga och behöver förbättras.

Det finns ytterligare en vinst porr- och prostitutionsmotståndare kan göra genom att låta påskina att det finns en hemsk bransch som hotar familjer, kvinnor, barn och, ja, hela samhället – det går lättare att trumma ihop stöd och resurser. Reflexen inför ett stort överhängande hot är att finna ett starkt och omedelbart försvar. Om den hemska sexbranschen är hotet, är ökad lagstiftning runt densamma det bästa försvaret.

Det förvrängda medvetandet

Förutom att förknippas med en hemsk sexbransch misskrediteras kritiker och sexsäljare som inte säger de rätta sakerna på andra sätt.

Regeringsrådgivare Gunilla Ekberg som har kontakt med internationella organisationer där sexsäljare själva är aktiva säger att hon tycker detta med sexsäljares röster är ett dilemma, för i en feministisk analys är det centralt att »lyssna på, dokumentera, och viktigast av allt, att tro på verkliga kvinnors och flickors erfarenheter». Dilemmat med sexsäljarna löser hon genom att hävda att det är viktigt att inte tro på *alla* kvinnor i prostitutionen, utan bara de som »flytt» från den.¹⁶

Jenny Westerstrand, juriststudent och doktorand under professor Eva Lundgren, tar resonemanget ett snäpp till. Hon jämför liksom Gunilla Ekberg sexsäljare med kvinnor som blir misshandlade, eller med barn som är utsatta för sexuella övergrepp. Kvinnans förståelse beror på om hon är »inne i» eller »ute ur» relationen eller prostitutionen. När hon är »inne i» försvarar och rättfärdigar hon vad hon gör, det är först när hon lämnat situationen som hennes röst ska tas på allvar. De psykiska försvarsmekanismerna är alltför starka. Jenny Westerstrand undrar därför om »forskare, politiker, debattörer – eller någon alls – ur perspektivet av denna kunskap alls kan förlita sig på något som kallas 'kvinnors röster'». Till stöd tar hon Eva Lundgren som menar att forskare inte får bli några slags okritiska journalister som anammar allt intervjuobjekten säger.¹⁷

Många före detta sexsäljare är ju inte kritiska till prostitutionen i sig utan till prostitutionsmotståndares åsikter och metoder, så för att uppdelningsresonemang ska hålla hela vägen måste även de som lämnat prostitutionen delas upp. En lösning på detta är att göra som två redaktörer från den feministiska tidningen *bang*. De hade träffat flera sexsäljare som inte tyckte

att prostitution var dåligt, vilket fick deras feministiska analys att »svaja». När de till slut träffade en före detta sexsäljare som sade att hon mått dåligt men inte vågat erkänna det tidigare mådde redaktörerna bättre – de tyckte att de fick tillbaka »rätten» till sin feministiska analys. Deras konklusion var att det är »omöjligt att veta vad som är utslag av omedvetna försvarsmekanismer och vad som kommer att upplevas som sant även om 20 år» och att feminister därför måste solidarisera sig med de kvinnor som upplever att de far illa.¹⁸ Andra feminister tillstår att det finns olika sorters prostitution men tycker att det är »självkänt» att solidarisera sig med de grupper som framstår som mest utsatta, de kvinnor som knarkar, inte »medelklasskvinnorna som säljer sig för att få råd att köpa den senaste Porschen».¹⁹

En godtycklig uppdelning

Uppdelningen trovärdiga/inte trovärdiga, värda stöd/inte värda stöd som prostitutionsmotståndare gör följer ett enkelt mönster. Inga neutrala kriterier används utan sexsäljare som bekräftar deras teser anses tillförlitliga och värda stöd. De som kritiserar deras teser anses icke-trovärdiga och inte värda stöd.

Samma godtyckliga uppdelning finns i förhållandet till akademisk forskning. Gunilla Ekberg är en av dem som uttryckt skepsis över akademikers kritiska uttalanden om den svenska prostitutionspolicyn, liksom skribenten Louise Eek: »De kan sitta som akademiker och säga att prostitution är coolt, men de befinner sig ljusår från de prostituerade kvinnornas verklighet.»²⁰ Men samtidigt finns det flera forskare som anses tillförlitliga; de som bjuds in till regeringsseminarium och refereras till som experter. Flera av dessa, som Kathleen Barry, Sheila Jeffreys och Janice Raymond, kommer också från den internatio-

nella radikalfeministiska organisationen mot trafficking CATW, en organisation Gunilla Ekberg själv varit aktiv inom.²¹

Solidaritetsresonemanget har alltså inte bara att göra med horstigmats effekter utan ska också förstås ur detta maktperspektiv. Uppdelningsresonemanget förekommer framför allt i perioder då sexsäljare organiserar sig och det funnits möjlighet att gängse uppfattning kunnat rubbas. Under den första vågen på 1970-talet var tongångarna hårda. Sexualpolitisk Front fick veta att andra kvinnor inte behövde vara toleranta mot sexsäljare som försökte organisera sig fackligt eftersom prostitution var ett hot mot kvinnors övergripande frigörelsekamp. Kvinnor som sålde sex var att betrakta som »strejkbrytare» i den kampen.²² Regissören Suzanne Osten tyckte i en tv-debatt att det var svårt att tycka synd om kvinnor med »direktörlöner» och den marxist-leninistiska tidningen *Gnistan* ansåg att sexsäljare enbart skulle få deras sympati om de var »beredda att ge upp sitt hantverk och sluta upp i kampen mot dem som organiserar och tar hand om de stora profiterna av prostitutionen».²³

Sexsäljares röster hördes knappt alls under den andra vågen och mellanperioden så det dröjde till den tredje vågen innan solidaritetsresonemanget kom tillbaka. Nätverket mot porr och prostitution, som faktiskt startade som en respons på några artiklar i *Expressen* skrivna av bland andra Rosinha Sambo och Pye Jacobsson, anser att det inte finns någon annan grupp som är mer ofri än kvinnorna i sexbranschen och det är denna »stora, tysta majoritet» de tar ställning för, inte det »extremt lilla fåtal» som klarar sig. Nätverket varnar också för »porr och prostitutionens lobbyns finter» som använder ord som sexarbete. I stället ska orden våldtäkts- och prostitutionsoffer användas.²⁴

Ånger och bekännelser

Det är riktigt att försvarsmekanismer kan få människor att inför sig själva och andra förneka att situationen är dålig och det kan ta årtal innan man kan »erkänna» det. Helt uppenbart är det så för till exempel Louise Eek som varit i sexbranschen. Men det finns också många andra som sålt sex och som inte ångrar sig – tvärtom vidhåller de även länge efter de lämnat prostitutionen att den medfört något gott. Ånger och bekännelser är inte heller ett tillförlitligt mått på att någon har insett »sanningen».

Michel Foucault menar att »sanningen» om sexualiteten som tidigare – och framför allt i andra kulturer – varit förbehållen en mer mystisk kärlekskonst, blev något som den nya sexualvetenskapen tog patent på. Och här användes ett nytt, djärvt vetenskapligt grepp. I stället för att som tidigare bara förlita sig på vad som gick att observera, kombinerades observationen med det för västerlänningen välbekanta religiösa bekännelseförfarandet. Genom bekännelsen, bikten, skulle det gå att få fatt i den innersta »sanningen». Men för att få vetenskaplig legitimitet måste berättelsen också tolkas, något som gjordes av de nya experterna. Dessutom, om bekännelsen inte är spontan eller framtvungad av en inre drift så pressas och tvingas den fram.²⁵

Foucault ser också bekännelsen som ett slags talritual som utförs i ett maktförhållande, för ingen bekänner utan närvaro. Samtalspartnern är en instans som värderar bekännelsen och som ingriper för att döma, straffa, förlåta och försona. Själva utsagan åstadkommer också en inre förändring hos den som bekänner; den oskyldigförklarar och renar, befriar och lovar frälsning.²⁶

Bekännelser och ånger ska alltså ställas i relation till maktförhållanden. Och att uttrycka ånger och bekänna sina »synder» är ett viktigt redskap för den eller de som på något sätt

brutit med rådande normer och blivit, eller riskerar att bli, utskuffad ur gruppen. Genom erkännandet kan syndaren bli förlåten och återupptagen i den sociala gemenskapen och vinna fördelar. Det finns också en förväntan på att den fallna kvinnan ska uttala ånger och gör hon det har hon mycket att vinna.

Den här analysen har även Lilian. Hon menar att det värsta kvinnorörelsen gjort är att »dra ner rullgardinen för öppenheten». Sexsäljare får bara säga »Ja, jag var förledd» om de ska uttala sig om prostitution: »Det har blivit ett nytt slags syndabekännelse. Jag brukar säga att först var det svartrockarna, sen vitrockarna och sen rödstrumporna. Där kyrkan skuldbelade oss och läkarna sjukdomsförklarade oss gör kvinnorörelsen båda delarna.»

För ganska många år sedan, efter att ha hört en representant för Proscentrum (ett centrum i Stockholm som skulle starta för sexsäljare som vill lämna prostitutionen) ringde Lilian mig och sade: »En kvinna drog en lång litania om hur obotliga skadorna är när man varit prostituerad. Hon talade om kvinnornas förkrympta och skadade känsloliv etcetera. Men har de aldrig hört talas om självuppfyllande profetior?» För om de som hjälper kvinnorna har den här inställningen så kommer det ju att påverka hur kvinnorna mår. Dessutom kräver de ju att kvinnorna ska säga »ja tack och amen» till allt. »För att få pengar så måste kvinnor hålla med om deras analys, annars får de ingen hjälp.»

Det här får konsekvenser menade Lilian. »Till och med de som är starka i sig själva blir förvirrade när de hör det här. Så vad händer inte då med dem som är jagsvaga när de möter den här feministiska hjärntvätten?» De kvinnor som myndigheterna hittar är också de som sagt vad de velat höra, hävdade Lilian, kvinnor som är marginaliserade från början, fulla av självhat och hamnat i prostitutionen, inte valt den. »Är man i underläge